

TC.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN İKİNCİ KUŞAK VE
SOSYO- EKONOMİK NEDENLERLE GÖÇ EDEN İKİNCİ
KUŞAK BİREYLERİN TRAVMATİK STRES BELİRTİLERİ,
BAŞA ÇIKMAVE UYUM DÜZEYLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Tuba GÜZEL

Kocaeli Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetmeliğinin

Ruhsal Travma Programı için Öngördüğü

BİLİM UZMANLIĞI TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

KOCAELİ

2016

TC.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN İKİNCİ KUŞAK VE
SOSYO- EKONOMİK NEDENLERLE GÖÇ EDEN İKİNCİ KUŞAK
BİREYLERİN TRAVMATİK STRES BELİRTİLERİ, BAŞA
ÇIKMAVE UYUM DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Tuba GÜZEL

Kocaeli Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetmeliğinin

Ruhsal Travma Programı için Öngördüğü

BİLİM UZMANLIĞI TEZİ

olarak hazırlanmıştır.

Tez Danışmanı: Prof. Dr. A.Tamer AKER

ETİK KURULU NUMARASI: KOUKAEK 2014-81

KOCAELİ

2016

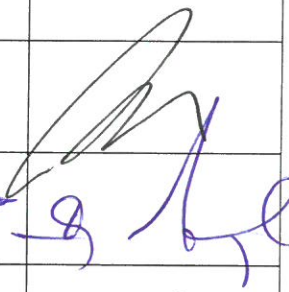
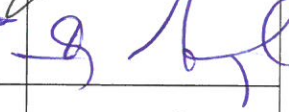

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

(Tez Onay Sayfası)

Tez adı: Ülkede İnköle Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik
Nedensizle Çıktı Edilen İkinci Kuşak Bireylerin Travmatik Stres Belirtileri,
Böşer Çıkma ve Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması
Tez yazarı: Tubal ÇÖZEL
Tez savunma tarihi: 13.07.2016

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tamer Akel

İş bu çalışma Jürimiz tarafından Psikiyatri Anabilim Dalı Ruhsal Travma Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Sınavı jüri üyeleri Ünvanı Adı Soyadı		İmzası
Üye	Prof. Dr. Tamer Akel	
Üye	Doç. Dr. Salime Ören Sipar	
Üye	Prof. Dr. İren Y. Kabil	

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20

Prof. Dr. Mustafa Yıldız
Enstitü Müdürü

ÖZET

ÜLKE İÇİNDE YERİNDEN EDİLEN İKİNCİ KUŞAK VE SOSYO- EKONOMİK NEDENLERLE GÖÇ EDEN İKİNCİ KUŞAK BİREYLERİN TRAVMATİK STRES BELİRTİLERİ, BAŞA ÇIKMAVE UYUM DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Amaç: Göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir olgu olmakla birlikte dünyadaki değişim ve gelişimlerden etkilenen siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, ekolojik vb. nedenlerle zorunlu ya da gönüllü gerçekleştirilen bir olgudur. Literatüre bakıldığında zorunlu göçlerin ülke sınırları içinde gerçekleşmesi durumunda ‘‘ülke içinde yerinden edilme’’ kavramıyla, ülke sınırları dışında gerçekleşmesi durumunda ise ‘‘ mülteci’’ kavramıyla ele alındığı görülmektedir. Özellikle son yüzyılda yaşanan iç savaşlar gerek dünya genelinde gerekse de Türkiye’de ülke içinde yerinden edilme ve mültecilik kavramlarını tekrar gündeme getirmiştir. Giderek artmakta olan ‘ülke içinde yerinden edilme ve mültecilik’ başta ruh sağlığı olmak üzere sosyal, kültürel, ekonomik vb. birçok alanda sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle Türkiye’de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 1990’lı yıllarda çatışma ya da güvenlik nedeniyle gerçekleşen ülke içinde yerinden edilmeler sonucu, göçe maruz kalan kişiler ruhsal anlamda çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Kaynaklarda yerinden edilmiş kişilerin yaşadıkları ruhsal sorunların ikinci kuşaklarında da ortaya çıkabileceğini gösteren veriler mevcuttur. Bununla birlikte ülkemizde ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bireylerin ruhsal durumu ile ilgili yapılan çalışma sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmada ikinci kuşak bireylerin yaşam boyu karşılaştıkları travmatik yaşantılar, travmatik stres, stresle başa çıkma ve sosyal uyum düzeylerine ilişkin veriler elde edilerek literatüre katkıda bulunacağı umut edilmektedir. Temelde; bu araştırmanın genel amacı; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bireyler ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin, ruhsal travma belirtileri, kullandıkları başa çıkma yöntemleri ve uyum düzeylerini belirlemek ve her iki grubun başa çıkma yöntemleri ve uyum düzeylerini karşılaştırarak her iki grup arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını saptamaktır.

Yöntem: Tanımlayıcı nitelikte olan bu çalışma ağırlıklı olarak 1990’lı yıllarda, Diyarbakır ilinin kırsal bölgelerinden yine Diyarbakır kent merkezine çatışma ve güvenlik nedeni ile ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak on sekiz yirmi üç yaş arası otuz kadın ve otuz erkek bireyle yapılmıştır. Kartopu

örneklem tekniği ile kişilere ulaşılmış ve kişilerin hanelerinde yüz yüze yapılan görüşmelerde katılımcılara “Sosyo-demografik, Göç Süreci ve Ruhsal Travma Bilgi Formu, Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Travmatik Stres Belirti Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Ölçeği ve Sosyal Uyum Ölçeği” uygulanmıştır.

Bulgular: Yapılan çözümleme sonucunda her iki grubun yaşam boyu karşılaştıkları travma yaşantıları, travmatik stres belirtileri, stresle başa çıkma ve sosyal uyum düzeyleri açısından arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonucun her iki gruptaki bireylerin aynı yerleşim bölgesinde ikamet etmeleri, bununla birlikte yaşanılan yerleşim yerinde çatışmalı ve süreğen travmatik yaşantıların uzun süredir devam etmesi ve çatışmalı ortam içinde yaşamanın etkisinin ekonomik nedenlerle göç edenleri de etkileyebilmesi ile açıklanabilir. Bununla birlikte her iki kuşağın çocukluk çağı travmaları ve travmatik stres belirtileri anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

Sonuç: Süreğen çatışmaların devam ettiği bölgelerde kuşaklararası çatışmaların etkisini saptamak güç olabilmektedir. İkinci kuşakla ilgili yapılacak çalışmalardan sağlıklı sonuçlar elde edilmesi için bu çalışmaların çatışma ve şiddetin etkisinin daha az olduğu alanlarda yapılarak, çatışma ve şiddet yaşantılarının yarattığı travmatik etkilerin kontrol altında tutulduğu bölgelerde yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ülke içinde yerinden edilme, ikinci kuşak, travmatik stres, stresle başa çıkma tarzları, uyum

ABSTRACT

TRAUMATIC STRESS SYMPTOMS AND COMPARISON OF STRESS-COPING AND ADAPTATION LEVEL OF THE SECOND GENERATION THAT INTERNALLY DISPLACED AND THE SECOND GENERATION THAT IMMIGRATE BECAUSE OF SOCIO-ECONOMICAL REASONS

Objective: Immigration, being as old as human history, is a compulsory or voluntary phenomenon affected by global change and development of political, economic, social, cultural, ecological reasons etc. If the forced migration is compulsory within the borders of a country, it is seen to be called “internal displacement” in literature; if the immigration takes place outside of the country's borders, the concept changes and it is called “refugee”. Civil wars that experienced especially throughout the last century has brought up the concepts of “internally displaced person” and “refugee” both worldwide and in Turkey. An increasing “internal displacement and refugee” has brought the problems in many areas including particularly mental health, social, cultural, economic etc. During the 1990s especially in Eastern and Southeastern Anatolia in Turkey, people who are exposed to forced migration as a result of conflict and security reasons within the country have faced various mental health problems. The mental health problems experienced by internally displaced people also can occur in the second generation, however, in our country, the number of studies about the mental status of second-generation who was displaced in the country is to be seen little or none. In this work, it is supposed to contribute to the literature by obtaining data on traumatic stress, life time traumatic experiences, stress-coping and social adaptation level of the second generation. Basically; The overall objective of this research is to compare the level of stress-coping and mental health status of the second-generation that immigrate in the country because of socio-economic reasons and of the second generation that displaced in a southeastern metropolitan city; Diyarbakır in Turkey.

Method: This study is done with 30 men and 30 women aged between 18-23 are chosen among the second generation internally displaced from rural area of Diyarbakır to the center of Diyarbakır because of security and conflict and the second generation immigrate because of socio-economic reasons.

Snowball sampling was used in order to reach the migrant and it has been interviewed with participant face to face in their household. “Socio Demographic, Migration Process and

Psychological Trauma Assessment Form, Childhood Trauma Questionnaire (CTQ) , Traumatic Stress Scale, Stress Coping Style Scale (SCSS) and Social Adaptation Self-Evaluation Scale (SASS) have been applied.

Results: As a result statistically significant differences between both groups in terms of life time trauma experiences, traumatic stress symptoms, stress-coping styles and social adaptation levels. It is thought that this can be explained because of that both groups inhabit same area and also there are conflict and ongoing traumatic events in this area. However, both generations of childhood trauma and traumatic stress symptoms has been found significantly high.

Conclusions: It can be difficult to determine effects of transgenerational trauma clash in the regions where the chronic conflicts are going on. Two have more results, studies about second generation should be carried out on the areas where there has been less conflict and violence, thereby controlling the traumatic effects of these events.

Key words: Internal displacement, second generation, traumatic stres, stress-coping style, adaptaion.

TEŞEKKÜRLER

Öncelikle tezimi hazırladığım süreçte her türlü desteği veren ve yanımda olan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. A. Tamer Aker'e, yüksek lisans eğitimim boyunca bana emek vermiş olan hocalarım, Prof. Dr. Ümit Tural, Prof. Dr. Ufuk Sezgin, Prof. Dr. Mustafa Yıldız, Doç. Dr. Aslıhan Polat, Prof. Dr. Işık Karakaya'ya,

Tez çalışmamda bilgi ve becerilerini benimle paylaşan sevgili arkadaşlarım Saygın Gülbahar, Gonca Kaynar, Buket Yılmaz, Taner Akbaş'a;

Tezin alan çalışmasında yanımda olan sevgili Betül Özçelik'e, katılımcılara ulaşmam noktasında yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Hatice Geçti, Osman Taşkiran'a;

Tezin çalışmasında derneğin kapılarını açan, alan ve bölge ile ilgili bilgi ve tecrübelerini paylaşan SOHRAM-DER başkanı M.Yavuz Binbay ve Yeter Yılmaz'a;

Tezimin bitme aşamasında desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Ümran Çalapçıkay, Büşra Çalapçıkay ve sevgili yeğenim İrem Kayacan'a;

Tez çalışmamda katılarak çalışmamı yapmamı sağlayan tüm katılımcılara,

Tez süresince ve hayatım boyunca her an yanımda olan, bana her türlü desteği veren canım annem, babam ve kardeşlerim Arzu Güzel Toprak, Zehra Güzel ve M. Nuri Güzel, başta olmak üzere tüm aile bireylerime desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

TEZİN AŞIRMA OLMADIĞI BİLDİRİSİ

Tezimde başka kaynaklardan yararlanılarak kullanılan yazı, bilgi, çizim, çizelge ve diğer malzemeler kaynakları gösterilerek verilmiştir. Tezimin herhangi bir yayından kısmen ya da tamamen aşırma olmadığını ve bir İntihal Programı kullanılarak test edildiğini beyan ederim.

10 /06 / 2016

Tuba Güz el

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜRLER	viii
TEZİN AŞIRMA OLMADIĞI BİLDİRİSİ	ix
KISALTMALAR	xi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xii
1.GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Önemi	1
1.2.Araştırmanın Amaç ve Soruları	3
1.3.Kuramsal Çerçeve	4
1.3.1. Göç	4
1.3.1.1.Göç Süreci ve Türleri	4
1.3.1.2.Dünyada ve Türkiye’de Göç	7
1.3.1.3.Güneydoğu ve Göç	9
1.3.2. Travma	9
1.3.2.1.Travmatik Olay/Travmatik Yaşantılar	10
1.3.2.2.Travma Tipleri	11
1.3.2.3.Travmanın Aktarımı	13
1.3.2.4.Travmatik Stres	14
1.3.2.5.Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)	15
1.3.3. Stres ve Başa Çıkma	15
1.3.3.1.Stres	15
1.3.3.2.Stresle Başa Çıkma Tarzları	17
1.3.4. Uyum	18
1.3.5.Göçün Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri	19
1.3.5.1.Göç ve Travma	21
1.3.5.1.1.Zorunlu Göç ve Travma	22
1.3.5.2.Göç ve Stres	24
1.3.5.3.Göç ve Uyum	24
1.3.6. Zorunlu İç Göç ve İkinci Kuşak Üzerindeki Ruhsal Etkisi	25
2.GEREKÇE VE YÖNTEM	27
2. 1. Araştırma Modeli	27
2. 2. Evren ve Örneklem	27
2. 3. Verilerin Toplanması	28
2. 3. 1. Veri Toplama Araçları	28
2.3.1.1. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği	28
2.3.1.2.Travmatik Stres Belirti Ölçeği (TSBÖ)	29
2.3.1.3. Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ):	30
2.3.1.4. Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDE)	31
2.3.1.5. Ruhsal Travma Bilgi Formu	32
2.3.1.6. Sosyo-demografik Bilgi Formu	32
2. 3. 2. Uygulama	32

2. 3. 3. Verilerin Çözümlemesi	33
3.BULGULAR VE YORUM	34
4.TARTIŞMA	52
4.1.Çalışmanın Kısıtlılıkları:	60
5.SONUÇ VE ÖNERİLER	61
KAYNAKLAR	63
ÖZGEÇMİŞ	84
EKLER	85
EK-1- Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Sosyodemografik, Göç Süreci ve Ruhsal Sağlık Durumlarına İlişkin Bilgi Formları	
Ek-2.Ruhsal Travma Formu	
EK-3.Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalar Ölçeği	
Ek-4.Travmatik Stres Belirtileri Ölçeği	
Ek-5.Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ)	
Ek-6. Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği	
EK-7- Tez Denetleme Listesi	

KISALTMALAR

APA: Amerikan Psikiyatri Derneği

DSM-IV: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition: Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Dördüncü baskı.

TESEV: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı

TDK: Türk Dil Kurumu

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

ÇTQ: Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği

SBTÖ: Stresle Başa Çıkma Ölçeği

SUKDE: Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Sosyodemografik Özellikler

Çizelge 2. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ailelerine İlişkin Sosyodemografik Özellikler

Çizelge 2.1. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ailelerine İlişkin Sosyodemografik Özellikler

Çizelge 3. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ailelerinin Göç Sürecine İlişkin Özellikleri

Çizelge 4. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ruh Sağlığına İlişkin Özellikler

Çizelge 5. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Tedavi Hizmeti Kullanımına İlişkin Özellikler

Çizelge 6. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşam Boyu Karşılaştıkları veya Tanık Oldukları Travmatik Olaylar

Çizelge 7. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşadıkları En Kötü Travmatik Olaylar

Çizelge 8. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşadıkları Travmatik Olayların Ruhsal Travma Etkisi

Çizelge 9. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşadıkları Travmatik Olaylar Sonrası Yaşanılan Bedensel ve Maddi Kayıplara İlişkin Bulgular

Çizelge 10. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Çocukluk Çağı Travmalarına İlişkin Bulgular

Çizelge 11. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Travmatik Stres Belirtilerine İlişkin Bulgular

Çizelge 12. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Stresle Başa Çıkma Tarzlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 13. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Sosyal Uyum Düzeyine İlişkin Bulgular

1.GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Önemi

Göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönüş veya sürekli yerleşim amacı taşıyan coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Yalçın 2004).

Göçlerin nedenleri, göç edilen yerin mesafesi, göçün yapılma şekli ve doğrultusu gibi değişkenler göç türlerinde farklı gruplandırmaları ortaya çıkarmıştır (Gişi 2007).

Göç ile yapılan çalışmalara bakıldığında göçün nedenlerine göre genellikle gönüllü ve zorunlu göç başlıkları altında sınıflandırıldığı söylenebilir.

Gönüllü göçler, kişilerin yeni yerler görmek, maddi durumlarını düzeltmek ya da refah düzeyini arttırmak, ailelerinin ve çocuklarının geleceğini teminat altına almak gibi bir takım kişisel isteklerini tatmin etmek amacıyla yaptıkları göçlerdir. Zorunlu göçler ise, terör, asayişsizlik ve kan davası türünde toplumsal sorunlar, cezalandırılma korkusu ve baskı gibi kişisel özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla kişileri kendilerine daha güvenli bir yer aramaya iten göçlerdir (Akgür 1997).

Bir başka çalışmada da zorunlu göç uluslararası sınırların geçildiği ve geçilmediği durumlar açısından ikiye ayrılmış, buna göre, ülke sınırlarını aşan zorunlu göçmenlere mülteciler, ülke sınırlarını aşmayanlara ise yerinden edilmiş kişiler olarak tanımlanmıştır (TESEV 2005). Bu çalışmada da zorunlu olarak gerçekleşen iç göçler ülke içinden yerinden edilme kavramı ile paralel olarak kullanılacaktır.

Literatürde göçün ruh sağlığı üzerindeki etkileri ile ilgili çalışmalara bakıldığında; göç ve sürecinin travmatik stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve sosyal uyumla ilişkisi olduğu görülmektedir.

Göçün gerçekleşme şeklinin ruhsal durum üzerinde önemli bir etkisinin olduğu; gönüllü gerçekleşen göçlerde ruhsal bozukluk daha azken, zorunlu göçlerde bu oranın daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Pernice ve Brook 1994). Göç etmeye zorlanmak, insanların yaşayabileceği en travmatik yaşantılardan biridir. Göçe zorlanmış kişilerin, göç etmemiş kişilerle karşılaştırıldığında birçok travmatik yaşantı ve ruhsal sorun yaşadıkları görülmektedir (Aker ve diğ. 2000).

Zorunlu göç sürecinde kişinin karşılaştığı stresörler zorlayıcı nitelikte olduğundan travmatik stres olarak adlandırılabilir. Travmatik stres, kişinin olağan yaşantısının dışında olan, ani ve beklenmedik bir şekilde karşılaştığı, yaşanan olaya anlam vermekte zorlanması sonucu kişide ortaya çıkan ruhsal kırgınlık ya da psikopatolojilerdir (Stamm 1995).

Göç kaynaklarda stresli bir yaşam olayı olarak ele alınmış (Uluocak 2009) ve göç sürecinde çeşitli stresörlerle karşılaştığı, kişiyi ve yakın çevresini etkilediği (Özen 1996, Smith ve diğ. 2000) ve karşılaşılan travmatik yaşantılar karşısında kişinin kullandığı başa çıkma tarzlarının da kimi zaman olumsuz olabildiği ve bu durumun sonucunda ruhsal sıkıntılarının ortaya çıkabildiği belirtilmektedir (Aker ve Önder 2003).

Göçün gerçekleşme nedenleri fark etmeksizin kişinin özelliklerine bağlı olarak farklı derecelerde de olsa uyum güçlüklerine neden olduğu (Seguin 1956) bununla birlikte yine kaynaklarda göçün oluş şekli göz önünde bulduğunda zorunlu olarak gerçekleştirilen göçün, isteyerek gerçekleşen göçten daha fazla sosyal uyumu etkilediği belirtilmektedir (Aker ve diğ. 2002).

Zorunlu olarak gerçekleştirilen iç göçün, ikinci kuşak bireylerin ruh sağlıklarını olumsuz etkileyen bir olgu olduğu ve bununla birlikte etkilediği insan sayısı açısından önemli bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirildiği ancak kaynaklarda zorunlu iç göç yaşamış erişkinlerdeki olumsuz ruhsal etkileri gösteren birçok çalışma olmasına rağmen, ikinci kuşak bireylerle yapılan çalışma sayısının çok az olduğu belirtilmektedir (Aker 2006).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda, ülke içinde zorunlu göçe maruz kalmış yani yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin yaşam boyu karşılaştıkları, yaşadıkları, tanıdık oldukları travmatik yaşantılar ve bu yaşantıların ruh sağlıkları üzerinde etkisini anlamak için travmatik stres belirtileri, başa çıkma ve uyum düzeyleri incelenip karşılaştırma yapılarak her iki grup arasında nasıl bir fark olduğu ele alınmaya çalışılacaktır. Buna ek olarak; her iki grubun sosyodemografik, göç süreci bilgileri ele alınıp karşılaştırılacak ve elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirilme yapılacaktır.

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyoekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerle yapılan ve yapılacak çalışmalar ile kişilerin bireysel ruh sağlığının korunması ve yaşamlarını daha sağlıklı bir şekilde devam ettirmeleri sağlanabilir.

1.2.Araştırmanın Amaç ve Soruları

Bu araştırmanın temel amacı; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bireyler ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin travma stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve sosyal uyum düzeylerini belirlemek ve her iki grup arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına dair karşılaştırma yapmaktır.Ek olarak; araştırma kapsamında, her iki grubun yaş, cinsiyet, eğitim durumu, kardeş sayısı vb. sosyo-demografik özellikler; göç zamanı, nedeni, şekli kısacası göç süreci yaşantıları, yaşamları boyunca karşılaştıkları travmatik olaylar ve ruhsal travma durumlarına ilişkin değişkenler de karşılaştırılacaktır.

Araştırmanın temel hipotezi, ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bireylerin ruhsal sorunları sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin ruhsal sorunlarından şiddetlidir.

Araştırmanın Soruları:

- 1.Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin yaşam boyu karşılaştıkları, yaşadıkları ya da tanık oldukları travmatik yaşantıların sayısı bakımından bir fark var mıdır?
- 2.Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin çocukluk çağı travmaları arasında fark var mıdır?
- 3.Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bireylerin travma stres belirtileri sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin travma stres belirtileri arasında fark var mıdır?
- 4.Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin stresle başa çıkma tarzları arasında fark var mıdır?
- 5.Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin sosyal uyum düzeyleri arasında fark var mıdır?

1.3.Kuramsal Çerçeve

1.3.1. Göç

Göç kavramı “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanmaktadır (TDK 2005)

Göç bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru (Marshall 1999); ekonomik, toplumsal, siyasi, çevresel, kültürel ya da bireysel nedenlerle; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun; geçici, kalıcı, kısa ya da uzun süreli yerleşim ve barınma amacı güden, istemli/zorunlu bir yatay hareketlilik ve toplumsal değişme sürecidir (Çakır 2011).

1.3.1.1.Göç Süreci ve Türleri

Toplumsal ve ekonomik değişim süreçlerinin, hem bir sonucu hem de bir nedeni olarak da değerlendirebilen göç kendine özgü bir süreçtir. Bu süreçte göçün kaynaklandığı yerleşim, göç eden kişiler, göçün ulaştığı yerleşim göç sürecinin en önemli unsurları olarak kabul edilmektedir. Göçle ilgili araştırmalarda, göç sürecinin, bu çeşitli unsurları arasındaki bağı kurmak, ilişkilendirmeyi sağlamak oldukça önemlidir. Göçü veren, göçü alan, göç eden ve bu üç alanı da kapsayan geniş anlamdaki göç süreci, söz konusu araştırmalar için, konunun bütün yönleriyle kavranabilmesini sağlayan, geniş bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olabilir (Gürel 2001).

Göçü oluşturan nedenlerin içerdiği mekanizmalar farklı göç türlerini ortaya çıkarmaktadır. Sebepler, mesafe, göç etme şekli ve doğrultusu gibi değişkenler göç türlerinde farklı gruplandırmaların yapılmasına sebep olmuştur (Gişi 2007).Göçlerle ilgili yapılan sınıflandırmalara bakıldığında: yerlerine göre iç göç, dış göç; sebeplerine ve duygusal atmosferine bağlı olarak da istemli, zorunlu, ideolojik, politik, yasal ve yasal olmayan (Hertz 1982); genel olarak zorunlu ve gönüllü göç (Fichter 1990); kontrollü göç, ilkel göç, serbest göç, zorunlu göç ve zorlama ile göç (Peterson 2003); yeni bir yaşam amacıyla göç, iş göçü, zorunlu göç, turistik göç, tersine göç (Kocabaşoğlu 2002) olarak sınıflandırılmıştır.

Göç ile ilgili sınıflandırmalar göz önüne alındığında göçün genel olarak yerlerine göre iç ve dış göç; nedenlerine göre gönüllü ve zorunlu göç olarak değerlendirildiği söylenebilir.

İç göç, bir ülke içinde yerleşmek üzere yer değiştirme hareketi; dış göç ise bir ülkeyi terk ederek bir başka ülkeye yerleşme olarak ele alınmaktadır. İç göç ve dış göçün, kaynak ülke ile hedef ülkeyi birbirine bağlayarak küresel göç örüntülerini meydana getirdiği ve çoğu toplumda göç hareketlerinin etnik ve kültürel farklılığa eklenerek ve demografik, ekonomik ve toplumsal dinamiklerin biçimlenmesine yardımcı olduğu görülmektedir (Giddens 2013).

Göçün sınıflandırılmasında sıkça yapılan bir diğer sınıflandırma ise gönüllü göç-zorunlu göçtür. Bu iki göç türü nedenleri ve sonuçları bakımından birbirinden temelde ayrılmaktadır. Zorunlu göç, bireylerin kendi yaşam alanlarından zorunlu ve elinde olmayan nedenlerle ayrılmak durumunda bırakılmasıdır (Gürel 2001). Bu tanımlamada, bireylerin iradesi dışında çeşitli kuvvetlerin etkisi ve zorlaması sonucunda göç gerçekleşmektedir. Örneğin devletin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik ve benzeri konularda aldığı kararların yerine getirilmesi noktasında nüfusta oluşturulan hareketlilik zorunlu göçü oluşturmaktadır (Akkayan 1979). Gönüllü göç ise, her ne kadar göç eden bireyin göç ettiği yerdeki değişiklikten kaynaklansa da, göç kararında “gönüllülük” mevcuttur (Erder 1997).

Yapılan bir diğer tanımlamada da gönüllü göç, serbest göç olarak da adlandırılmakta ve olumlu bir tanımlamayı içermektedir. Kişilerin yeni yerler görmek, maddi durumlarını düzeltmek ya da refah düzeyini arttırmak, ailelerinin ve çocuklarının geleceğini teminat altına almak gibi bir takım kişisel isteklerini tatmin etmek amacıyla yaptıkları göçler serbest göçlerdir. Zorunlu göçler ise terör, asayişsizlik ve kan davası türünde toplumsal sorunlar, cezalandırılma korkusu ve baskı gibi kişisel özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla kişileri kendilerine daha güvenli bir yer aramaya iten göçlerdir (Akgür 1997).

Zorunlu göçler, doğa kaynaklı zorunlu göçler(örneğin deprem, sel ya da taşkın nedenli göçler) ile insan kaynaklı zorunlu göçler (örneğin etnik çatışma, baraj inşaatı, nükleer nedenli göçler) olarak iki grupta alınabilir. İnsan kaynaklı zorunlu göçler de kendi içinde şiddet/çatışma nedenli zorunlu göçler (örneğin etnik, siyasi, kabilesel çatışma, savaş nedenli göçler) ile şiddet/çatışma nedenli olmayan zorunlu göçler (örneğin insan kaynaklı olarak ekolojik felaketler, baraj, kamulaştırma, kentsel nedenli göçler) olarak iki başlık altında değerlendirilebilir. Şiddet/çatışma nedenli zorunlu göçlerin nedenleri birbirinden farklı olabilmekte ve bu nedenler, göçlerden etkilenen insan kitlesinin büyüklüğü yanında göçün biçiminde de doğrudan etkide bulunabilmektedir. Bu nedenle şiddet/çatışma nedenli zorunlu göçler kendi içinde siyasi nedenlerle yaşanan şiddet/çatışma nedenli göçler ile

siyasi nedenlerle yaşanmayan şiddet/çatışma nedenli zorunlu göçler (kan davası ve benzeri) olarak kendi içinde gruplandırılabilir (Keser 2011).

Zorunlu göç terimi, genellikle insanların eylemleri sonucunda ve yine genellikle çatışma, savaş, baskı ve yaygın şiddet ortamı gibi nedenlerden kaynaklanan göçleri tanımlamak için kullanılmakta ve bundan dolayı çevresel/doğal felaketler için zorunlu göç kavramının kullanımı çoğunlukla arka planda kalmaktadır (Aker ve diğ. 2002). Zorunlu göç ile ilişkili uluslararası hukukta kullanılan temel kavramlar ise “ülke içinde yerinden edilme” ve “mülteci”dir (Keser 2011). Çalışma boyunca zorunlu göç kavramı uluslararası hukukta kullanılan “ülke içinde yerinden edilme” kavramı yerine kullanılacaktır.

Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ‘*zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplar*’ olarak tanımlanmaktadır (BM 1998).

Bu tanımda dikkati çeken iki önemli husus zorlamanın olması ve ülke sınırları içinde kalınmasıdır. Kendi ülkesi içinde kaçmaya zorlananlar yerinden olmuş olarak kabul edilmekte ancak ekonomik ya da gönüllü olarak göç edenler bu kategoriye dâhil edilmemektedir. Bununla birlikte tanım, su baskınları ve depremler nedeniyle, açlık ve nükleer santral patlaması ve geniş ölçekli kalkınma projeleri gibi nedenlerle yerinden olanları da kapsamakta ve bundan dolayı yerinden olma tanımı içerisinde yerinden edilmiş kişiler bir alt kategoriye oluşturmaktadırlar (Ünalın 2008).

Mülteci kavramı ise 1951’de oluşturulan Mülteci Sözleşmesi ve 1967’de kısmen genişletilen uluslararası mülteci rejimi, mülteciyi;“zulümden veya zulüm tehdidinden kaçarak uluslararası bir sınırı geçen ve dolayısıyla uluslararası korumaya muhtaç olan kişiler” olarak tanımlamaktadır (Frelick 2003, Barutçiski 1998).

Yerinden edilme ve mültecilik arasındaki fark açıklanırken; yerinden edilmenin (ve daha genel olarak yerinden olmanın) bir ülkenin sınırları içinde gerçekleştiği ve o ülkenin iç meselesi olduğu dolayısıyla ulusal egemenlik alanına girdiği bu duruma uluslararası anlamda müdahale edilemeyeceği ancak yardım edilebileceği belirtilmektedir (Deng 2003, Cohen ve Deng 1998). Yerlerinden edilmiş kişilerin mülteci grubuna dâhil edilmemesi yeni bir kategori oluşturulması bu şekilde tanımlanan gruplara uluslararası yardım elinin uzatılması fikrinin arkasında yatan gerekçelerden birinin, yeni mülteci

akımları yaratılmasını engellemek olduğu belirtilmektedir (Barutçiski 1998, Rutinwa 1999).

1.3.1.2.Dünyada ve Türkiye’de Göç

Dünya ölçeğinde göç örüntüleri, ülkeler arasındaki hızla değişen ekonomik, siyasi ve kültürel bağların bir yansıması olarak ele alınabilir (Giddens 2013) bununla birlikte demografik, ekonomik, toplumsal yapıları da değiştirebilir (Castles ve Miller 2008). Küreselleşen dünyada, düşüncelerin ve insanların tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar büyük oranda sınırları dışında yer değiştirdiği ve bu durum içinde yaşanılan toplumları derinden etkilediği belirtilmektedir (Giddens 2013).

20. yüzyıl küresel anlamda ekonomik, toplumsal ve siyasal haritaların önemli öğelerinden biri gerçekleşen göç hareketleridir (Abadan Unat 2015). Bu yüzyıl da ülkelerin sınırları dâhilinde ve ötesinde büyük bir insan hareketliliğinin yaşandığı bir dönem olarak ele alınmakta ve bu dönemde imparatorlukların yıkılması, etnik, dinsel ve dini bakımdan homojen ulus-devletlerin ortaya çıkması, ulusal ekonomilerin kırsal tarımdan kentsel endüstriyel üretime dönüşmeleri, küreselleşmiş ve endüstriyelleşmiş ekonomiler karşısında refah devletinin çöküşü, bu yüzyılda yaşanan en önemli politik ve ekonomik küresel eğilimler olarak değerlendirilmekte ve yaşanan bu gelişmelerin insanların yerleşim yerlerini terk edip, zorla ya da isteyerek başka yerlere göç etmelerine neden olduğu (Castles ve Miller 2003 alıntı İçduygu ve Biehl 2012, s.9) ve özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında yaşanan yoğun nüfus hareketlerinin iş bulma, daha refah bir yaşama kavuşma amacı ile ileri derecede gelişmiş endüstri toplumlarına yönelik düzensiz göç hareketleri başlattığı belirtilmektedir (Abadan-Unat 2015).

Dünya genelinde gerçekleşen göçlerde savaş, çatışma ve zulümden kaynaklanan yerinden edilmenin, şimdiye kadar kaydedilen en yüksek seviyeye ulaştığı ve arttığı; 2014 yılında her gün ortalama 42.500 kişinin mültecinin, sığınmacının olduğu veya ülkesi içinde yerinden edildiği ve dünya genelinde, her 122 kişiden birisinin şu anda ya mülteci olduğu ya ülkesi içinde yerinden edildiği ya da iltica talebinde bulunduğu ve özellikle son on beş yılda Afrika’da Fildişi Sahili, Orta Afrika Cumhuriyeti, Libya, Mali, Kuzeydoğu Nijerya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Brundi; Orta Doğu’da Suriye, Irak ve Yemen; Avrupa’da Ukrayna ve Asya’da Kırgızistan ile Myanmar ve Pakistan’ın birçok bölgesinde pek çok insan yerlerinden edildiği ya da mülteci konumuna düştüğü belirtilmektedir (UNHCR 2015). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Küresel Eğilimler raporunda 2015 yılında dünyada 65 milyon insanın yani her 113 kişiden

birinin çatışma, baskı ve zulüm nedeniyle yerlerinden edildiği belirtilmiştir (UNHCR 2016). Dünyada yapılan göçlere bakıldığında baskı ve zulüm nedeni ile yapılan göçlerin azımsanamayacak boyutlarda olduğu ancak mülteci sayısındaki artışın, sınırı geçemeyen ve bir şekilde ülkeden ayrılamayan, yani kendi ülkeleri içinde yerinden edilen insanların arka planında kalmasına sebep olmuştur (Üçkardeş ve diğ. 2015). Ülke İçinde Yerinden Edilme Merkezi'nin (Internal Displaced Monitoring Center, IDMC) yayınladığı verilerde 2015 yılında dünya genelinde baskı ve zulüm ile iç göç mağduru olan kişi sayısının 40,8 milyona ulaştığı ve sadece 2015 yılında yaşanan baskı ve zulüm nedeni ile yaşanan iç göçün ise 8,6 milyon olduğu ve özellikle yaşanan iç göçün yarısından çoğunun Suriye, Irak, Sudan, Yemen, Ukrayna, Pakistan, Suudi Arabistan, Nijerya ve Kolombiya ülkelerinden gerçekleştiği belirtilmektedir (IDMC 2015).

Dünyadaki sürece benzer bir süreç ülkemiz için de söz konusudur. Tarih boyunca büyük göçlere tanıklık eden bu topraklar gerek Osmanlı tarihinde gerekse de Türkiye Cumhuriyeti tarihinde göçlere tanıklık etmeye devam etmiştir. Ülkemiz tarih boyunca hem iç göçler yaşamış, hem de dışa göç vermiş ya da almış; işçi göçlerine tanıklık etmiş, mülteci akınına uğramış, mevsimlik göç ve çatışma ortamına dayalı göçler yaşamış kısacası göçün her türlü görümüdür (Gün 2006). Zengin bir göç tarihine sahip olan ülkemizde göçün birçok boyutu bulunmaktadır. En baskın göçler ise 1940'ların sonlarından bu yana devam eden kırsal bölgelerden kent merkezine yapılan iç göçlerken; özellikle 1980 ve 1990'larda ise ülke dışına yapılan dış göçler ön plana çıkmıştır. Ancak son yirmi yılda ülkemiz daha çok "dış göç alan ülke" konumuna girmiş (İçduygu ve Aksel 2013 alıntı Kirişçi ve Karaca 2015) ve göç veren bir ülke olmaktan çok, göç alan bir ülke haline gelmiştir. Ülkemizin coğrafi konumundan dolayı Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkelerinden çok fazla sayıda insan Avrupa ülkelerine ulaşmak amacıyla ülkemizi bir geçiş alanı olarak kullanmış ancak ülkemiz son 100 senede 2 milyon civarında göç alarak "transit" bir ülke olmaktan daha çok mültecilerin gelmek ve sürekli yaşamak istedikleri bir "hedef" ülke haline gelmiştir. Özellikle Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkelerinde ortaya çıkan siyasi rejim değişiklikleri ve savaşlar nedeniyle pek çok kişi kısa veya uzun süreliğine Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye 2011 yılında Suriye'den gelen göç hareketi ile en ciddi kitlesel göç hareketi ile karşı karşıya kalmış ve BMMYK'ya göre Türkiye Mart 2015 itibarı ile dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi haline gelmiştir (Erdoğan ve Kaya 2015). Söz konusu göçü gerçekleştirenler; işçiler, profesyoneller, yabancı öğrenciler, emekliler, hedef ülkeye geçmekte başarısız olmuş ve Türkiye'de takılıp kalmış düzensiz transit göçmenler ve sığınmacılar gibi bireyler ve gruplardan oluşmaktadır (Kirişçi ve

Karaca 2015). Tüm bunlarla birlikte Türkiye'nin göç tarihinde her ne kadar son yıllardaki dış göçler daha çok gündemde olsa da 1990'larda baskın olmak üzere, özellikle son yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde güvenlik nedeni ile gerçekleştirilen iç göçlerin de büyük bir ehemmiyet taşıdığı söylenebilir.

1.3.1.3. Güneydoğu ve Göç

Çeşitli dönemlerde ortaya çıkan göç hareketlerinin özellikle 90'larda ivme kazandığı, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nden batıya ve şehir merkezlerine doğru güvenlik ya da çatışmalar nedeniyle pek çok iç göç yaşandığı belirtilmektedir (İçduygu ve Ünalın 1998). Yaşanan çatışma ve güvenlik nedeniyle yapılan göçlerdeki göç eden insan sayısı ile ilgili farklı açıklamalar mevcuttur. Bir çalışmada 4000'in üzerinde köy boşaltıldığı ve 2.5 milyon insan göç etmek zorunda kaldığı (İçduygu ve Ünalın 1998); başka bir çalışmada 4 ile 4.5 milyon arasında bu oranın değiştiği (Barut 1999); Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 1997 raporunda ise 500.000-2 milyon insanın zorunlu göç yaşadığı ve yine aynı raporun yaşanan göçe dair resmi makamların 350.000 sayıda insanın göç ettiği belirtilmiştir. Çalışmalardaki bu farklılık göz önünde bulundurulduğunda göç eden nüfusa dair kesin bir rakam vermenin mümkün olmadığı, çünkü nüfus hareketleri sağlıklı bir şekilde kayda geçirilmediği ve de gönüllü ile zorunlu göçlere yol açan nedenler birbirinin içine geçmiş durumda olduğu vurgulanmaktadır (Yılmaz 2003).

Göçlerin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve yine nüfus açısından en büyük ve göçü en ağır şekilde yaşayan illerden biri Diyarbakır ilidir. Diyarbakır, kendi ilçelerine bağlı olan köy ve mezralar ile çevre illerdeki kırsal yerleşim merkezlerinde yaşanan zorunlu göçün yöneldiği bölgedeki en önemli il merkezi olmakla birlikte yine kırsal bölgelerinden ve ilçe merkezlerinden batı ve güneydeki büyük kentlere zorunlu ve ekonomik nedenlerle göç vermiş il konumundadır (Yükseker 2008).

Diyarbakır ilinde gerçekleşen göç olayları başta ruh sağlığı olmak üzere, sosyal, ekonomik vb. alanlarda olumsuz sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

1.3.2. Travma

“Travma” sözcüğü eski Yunanca 'da yara, bıçak yarısı, yaralanma anlamına gelmekte, hem fiziksel hem de ruhsal yara anlamlarında kullanılmaktadır. Fiziksel travmalar daha çok tıp alanında kemik ya da doku hasarlarının içeren fiziksel yaralanmalar için kullanılmaktadır (Ruppert 2011). Ruhsal anlamda kullanılan travma kavramı “Şok

(psişik/büyük sarsıntı) ” (Ferenczi 2014) ve “örselenme” (Öztürk, Uluşahin 2014) şeklinde benzer içeriklerdeki kavramlarla da ifade edilir.

Ruhsal travma kavramı geniş anlamda; kişilik ve ruhsal yapı üzerinde şu ya da bu ölçüde kalıcı etki bırakan olağandışı, felaket niteliğinde, ansızın gerçekleşen bir yaşantı ve bu yaşantı sonrasında ortaya çıkan bir bunaltı durumu (Budak 2003); algılama, hissetme, düşünme, hafıza ya da hayal kurma gibi bilişsel süreçlerde belli dönemlerde ya da uzun vadede, işlevlerin belirgin derecede kısıtlanması ve normal olarak işlev görmemesi (Ruppert 2011); benliğin psikolojik mekanizmalarla yaşadığı olağandışı olayın üstesinden gelememesi, direnme yeteneğinin ortadan kalkması, dehşet, çaresizlik, derin bir şok ve bu şokun yarattığı etki, rahatsızlık olarak tanımlanabilir (Ferenczi 2014, Altzinger 2014).

1.3.2.1. Travmatik Olay/Travmatik Yaşantılar

Travmatik olaylar savaş, doğal afet, kaza, tecavüz, ameliyat, ölüm, vb. gibi kişinin kendisinin veya yakınlarının yaşamını, fiziksel, ruhsal bütünlüğünü tehdit eden ya da böyle algılanan (Budak 2003) hayata olan adaptasyonunu, kontrol, bağ kurma ve anlam duygusu veren olağan davranış sistemini altüst eden olaylardır (Herman 2007). Birey yaşadığı olayı bilişsel şemaları içine oturtamamaktadır çünkü olayın yarattığı aşırı fizyolojik uyarılma sonucu; olayla ilgili bilginin doğru işlenmesi engellenir ve dolayısıyla bu durum bireyin bilişsel süreçlerini bozarak, olaya anlam vermesini güçleştirir (Murray ve diğ. 1987). Olayın algılanmasını etkileyen bu durumda başka bir deyişle birey, travmatik olay sonrası bir asimilasyon ya da disimilasyon sürecinden geçer ve bu süreçte şemalarını değiştirmek yerine bilgiyi şemalarına göre asimile ederek yaşanan olaydan dolayı kendini suçlayabilir (Başoğlu 1992).

Travmatik olay, özel bir duruma bağlı tehdit edici faktörler ile kişinin başa çıkma yeteneği arasındaki tutarsızlığın yarattığı; çaresizlik ve başkalarının ve olaylarının merhametine kalmış olma duygularının eşlik ettiği, buna bağlı olarak kendine ve dünyaya dair algıda kalıcı şok yaratan kritik deneyim olarak tanımlanmaktadır (Fischer ve Riedesser 1999). Bir olayı travmatik olarak nitelendirmek için olayın ani ve beklenmedik olması, kontrol edilebilirliğinin az olması, sıradan bir yaşam olayı olmaması, kalıcı-kronik sorunlar yaratma düzeyinin ve olaya dair başkalarını suçlama durumunun varlığı gereklidir (Tedeschi ve Calhoun 1995).

Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanımlamaya bakıldığında travmatik olay; olağandışı ruhsal veya fiziksel bir stresörle kısa veya uzun süreli bir karşılaşma olarak tanımlanır (WHO 1992). Amerikan Psikiyatri Birliğinin (APA) hazırladığı, DSM-IV-R tanı

kitapçığında ise, detaylı bir tanım vererek travmayı kişinin gerçek bir ölüm ya da ölüm tehdidi, ağır bir yaralanma ya da kişinin fizik bütünlüğüne bir tehdit olayını yaşama ya da başka bir kişinin ölümüne ya da ölüm tehdidi altında kalmasına, yaralanmasına ya da fizik bütünlüğüne bir tehdit oluşturan bir olaya tanıklık etme ya da ailesinden birinin ya da başka bir yakınının beklenmedik ölümü ya da şiddete maruz kalarak öldürülmesini, ağır yaralanmasını, ölüm ya da yaralanma tehdidi altında kaldığını öğrenmesi gibi kişinin doğrudan yaşadığı ve bu travmatik olay karşısında kişide dehşet, korku ve çaresizlik duygularının ortaya çıkması olarak tarif eder (APA 2000). Travmatik olayın bariz özelliği duygular üzerinde etkin olarak travmatik aşırı duyguları karmakarışık yaparak çok zarar verebilecek olağanüstü bir duyarlılık yaratır. Kişide olay sırasında korku, dehşet, çaresizlik yaşamanın yanı sıra “kendini başkasının merhametine bırakma” duyguları, “güçsüzlük”, “kontrol kaybı” ve “teslim olma/vazgeçme” gibi bağlantılı duyguları da harekete geçirir (Ruppert 2011, Herman 2007).

Travmatik bir olaydan etkilenme düzeyi, yaşanan olayın şiddeti kadar kişinin duyarlılığına ve dayanma gücüne bağlıdır (Budak 2003). Kişideki travma ve stres karşısında ortaya çıkan dayanma gücü ise kendi kalıtsal yapısına, gelişimsel özelliklerine, öğrenmelerle geliştirdiği benlik (ego) gücüne, böyle bir olaya karşı hazırlıklı olup olmadığına ve birçok etkene göre şekillenir. Travma ve stresin etkisi bireyden bireye değişir. Biri için ağır stres yaratan bir olay bir başkası için aynı derecede stres yaratmayabilir. Ağır travma ve stres altında kalan insanların hepsi aynı anda bozulma ve yıkılma belirtilerini göstermez (Öztürk ve Uluşahin 2014). Travmaya uğrayan bireyin daha önceki yaşantıları, travma öncesi kişiliği, ailesel bir yükünün olup olmaması ve travmayla başa çıkma becerisi gibi özellikler travmanın algılanış ve travmayla ilgili bilginin işleniş biçimini etkiler. Travma sonrasında yaşanan ortamın destekleyici olup olmaması, bireyin yardım ağı ve destek kaynakları ve bireyin bu destek kaynaklarından yararlanabilmesinin kolaylığı veya zorluğu, travmanın etkilerinin çabuk atlatılıp atlatılmamasını belirleyen önemli etkenlerdir (Horowitz 1986, Foa ve diğ. 1989, Başoğlu 1992).

1.3.2.2. Travma Tipleri

Travmayı sınıflandırmak için çeşitli çalışmalar olmuştur. Yapılan sınıflandırmalara bakıldığında; sınıflandırmaların travmatik olayın gerçekleşme şekli, süresi ve etkilediği kişi sayısı bakımından değerlendirildiği göze çarpmaktadır.

Travmatik olaylar gerçekleşme şekillerine göre genel olarak insan elinden çıkma ve doğal travmatik olaylar altında ele alınır (Atkinson ve diğ. 1996). Bunlar:

1. İnsanlar elinden çıkan travmatik olaylar.
 - a. İstemli olarak yapılanlar: Savaş, terör, taciz, işkence, eziyet, cinsel saldırılar, mobbing, şiddet, bazı göçler
 - b. İstemsiz olarak yapılanlar: Trafik kazaları, iş kazaları vb.leri.
2. Doğal travmatik olaylar: Deprem, sel, heyelan, çığ, volkanik patlamalar, tsunami, ölümcül hastalıklar ve ölüm (Bayraktar 2012).

Travmatik olaylar sürelerine göre Tip 1 ve Tip 2 travma adı altında yapılır (Terr 1991):

Tip 1: Bunlar, hayat ve organlar için şiddetli tehlike oluşturan kısa, ani beklenmedik olaylardır. Kazalar (örn. tecavüz, silahlı saldırı) ve kısa süreli afetler (örn. Kasırga, sel, çığ) sayılabilir.

Tip 2: Çaresizlik ve güçsüzlük yaratan, sıkıntı verici devamlılık arz eden ve tekrarlayan durumlardır. İşkence, savaş esiri olma, cinsel ve fiziksel istismar örnek verilebilir.

Tip 1 travmalar ani ve beklenmedik tek bir olayla sınırlı olan travmatik yaşantılarken karmaşık travma olarak da nitelenen Tip 2 travmalar, kişinin dayanma gücünü zorlayan birbiriyle ilişkili bir dizi olayın yineleyen ve uzun süreli seyri olan olarak tanımlanmaktadır. II. Tip Travma, yoksulluk, açlık, kronik ya da ölümcül hastalıklar gibi bireyin yaşantısında bir ya da daha fazla alandaki işlevselliği olumsuz yönde etkileyen süre giden kronik koşulları içerir (Biçer ve diğ. 2009).

Travmatik olayın bir diğer sınıflandırması da Sosyolog Kai Erikson tarafından yapılmıştır. Kai Erikson birçok afette ortaklaşa ve sürekli olarak ortaya çıkan iki tür travma tanımlar. Bunlardan bireysel travma, ruhsal yapıyı etkileyen, kişinin etkin biçimde karşı koyamadığı, savunmalarını ansızın ve vahşi bir güçle yıkan bir rüzgâr; toplu travma ise toplumsal yaşamın temel dokusunu etkileyen, halkı birbirine bağlayan bağları zedeleyen ve toplu olmanın getirdiği duruma egemen olma duygusunu bozan bir rüzgâr olarak betimlenir (Sercan 2003). Bireysel travmaların etkisi kişiye yönelikken, toplumsal travmanın yarattığı etkileri kitlelere yöneliktir. Doğal afetler, terör ve zorunlu göçler gibi kitleleri etkileyen olaylar toplumsal travmalar başlığı altında ele alınır.

Toplumsal travmalar birkaç kişinin başına gelen istisnai kötü kader olmaktan ziyade, toplumsal düzenin dengesini ve geçerliliğini sarsan olaylardır. Bu olaylar sonucunda sosyal kurumlardaki temel güven ve aile, sosyal çevre, ülke sınırlarını

belirleyen dayanışma sarsılır. Günlük yaşamın tahmin edilebilirliği askıya alınır ve sosyal doku bozulur. Şok edici olayın etkisiyle toplumda çaresizlik, duygusuzluk, yönelim bozukluğu ve korku yayılır (Giesen 2001).

Söz konusu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda zorunlu olarak gerçekleşen iç göçün kişiye yönelik etkisiyle birlikte göçün yaşandığı toplumda da etkisinin olduğu, toplumsal travmalar kapsamına dâhil olabileceği düşünülmektedir.

1.3.2.3.Travmanın Aktarımı

Travmatik yaşantıların sadece bu yaşantılara doğrudan maruz kalan kişileri etkilemekle kalmadığı bu kişilerin hayatlarındaki önemli kişileri de etkilediği klinik gözlemler ve deneysel çalışmalarla gösterilmektedir (Dekel ve Goldblatt 2008). Söz konusu durum literatürde "ikincil travma" (Rosenheck ve Nathan 1985), "empatik travma" (Albeck 1994 alıntı Baranowsky ve diğ. 1998) "travmanın aktarımı" (Kellermann 2001) gibi kavramlarla tanımlanmaktadır.

Travmanın kuşaklararası aktarımı ile ilgili çalışmalar yapan Kellermann (2001) travmatik yaşantıların kuşaklararası aktarımını Yahudi soykırımı üzerinden, psikodinamik, sosyokültürel, aile sistemleri ve biyolojik modellerle değerlendirmiştir. Kuşaklararası aktarımın, biyolojik yatkınlık gelişimi ile kişisel gelişim öyküsü, ailevi ve sosyal etkilenmenin karmaşık ilişkisi sonucunda geliştiği ve söz konusu faktörlerin birlikte değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Kellermann, 2001).

Travmanın kuşaklararası aktarımının değerlendirilmesinde epigenetik yaklaşım, bağlanma ve öğrenme teorileri ön planda olan yaklaşımlardır. Nörobiyolojistler travmanın kuşaklararası aktarımında genetiğin etkili rol oynadığını belirtmekte bazı araştırmacılar travmanın aktarımında etkili olan genlerin tanımlanıp değiştirilebileceklerini ve böylelikle kuşaklararası aktarımın bozulacağını öne sürmekte iken bazı araştırmacılar da söz konusu genlerin TSSB'ye karşı koruyucu bir rol oynayabileceğini söylemektedirler (Leonhardt 2016). Travmanın kuşaklar arası aktarımında ön planda olan bir diğer yaklaşım olan bağlanma teorisidir. Travmatik yaşantılar ruhsal ve duygusal bağlanma aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılır ve bu şekilde çocuklar ebeveynlerinin travmalarının içinde bulunarak bu travmalardan etkilenir ve benzer şekilde kendilerine aktarılan travmayı çocuklarına aktararak aktarımın kuşaktan kuşağa geçmesine neden olur. Schechter (2003) travma sonrası stres bozukluğu belirtileri olan travmatize annelerin, çocukları ile olan sürekli bir etkileşim içinde oldukları ve kendi travmatik deneyimlerini çocuklarına aktardıkları bu aktarım sürecinde çocukları annelerinin yaşadıkları yıkım ve fizyolojik

bütünlük kaybı karşısında dolaylı da olsa aktif bir katılımcı haline geldiği ve anne ile çocuğun ruhunda karşılıklı bir yankılanmanın olduğu, söz konusu bu durumda çocuğun duygusal düzeninin gelişimini etkilediği belirtilmektedir (Ruppert 2011). Bağlanma ve travma ilişkisinin ele alındığı bir çalışmada çözümlenmemiş travması olan annelerin güvensiz bağlanmalarının olduğu ve benzer şekilde bebeklerinin de güvensiz bağlanma geliştirdiği bununla birlikte travması çözümlenmiş annelerin hem kendilerinin hem de bebeklerinin güvenli bağlanma geliştirdikleri belirtilmektedir (Iyengar ve diğ. 2014). Travmanın kuşaklararası aktarımında etkili olan bir diğer önemli yaklaşımda epigenetik yaklaşımdır. Epigenetik etki çevresel bir etmene maruziyet sonrası DNA dizilerinde herhangi bir değişiklik olmaksızın gen ifadesinde oluşan tutarlı değişimler olarak tanımlanmaktadır. Bale (2008) prenatal stresörlerin de epigenetik etkileri olabileceğinin düşünüldüğünü örneğin annenin prenatal döneminde stresörlere maruz kalması hipotalamus ve amigdalada da CRH geninin düzenleyen bölgede metilasyonun azalmasına, CRH ve glukokortikoid reseptör ekspresyonunun artmasına ve HPA aksının fazla çalışmasına neden olduğunun saptandığını belirtmektedir (Fırat ve Baskak 2012)

1.3.2.4. Travmatik Stres

Travmatik stres, kişinin normal yaşantısının dışında karşılaştığı olayın kendi beklentilerini karşılamaması ya da yaşantısı içinde anlam bulmaması sonucu ortaya çıkan ruhsal kırılma veya psikopatolojik belirtiler olarak tanımlanır (Stamm 1995).

Travmatik olaylar sonrasında ortaya çıkan, süren bir sıkıntı ve stresle başa çıkmak için kullanılan başa çıkma yöntemleri de bazen olumsuz sonuçlar doğurabilmekte ve ruhsal problemlerin nedeni olabilmektedir (Aker ve Önder 2003)

Travmatik stres yaşamış veya yaşamakta olan bireylerin, yaşam stresörleri ile başa çıkma mekanizmaları kısıtlı olabilir. Bu nedenle, başa çıkma yollarının zorlandığını algıladıkları yaşam olaylarından kaçınma eğilimi gösterebilir veya olumsuz duyguları önlemeye çalışabilirler (Edwards ve diğ. 2006, Ullman ve diğ. 2005).

Travmatik stresle başa çıkma tarzlarının etkililiğini inceleyen bazı araştırmalar, problem odaklı başa çıkma tarzlarıyla kıyaslandığında duygu odaklı başa çıkmanın daha etkisiz kaldığını belirtmektedir. Örneğin, İngiltere’de uçak kazasından kurtulan 82 katılımcı ile yapılan bir araştırmada, duygu odaklı başa çıkma kategorisinde sınıflandırılan kaçma-kaçınma stratejileri, olaydan sonra yaşanan girici düşüncelerin yoğunluğuyla pozitif yönde anlamlı ilişki göstermiştir (Chung 2001).

1.3.2.5. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)

Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı DSM-5’de Örselenme Sonrası Gerginlik Bozukluğu olarak ele alınmış ve şu şekilde tanımlanmıştır. Bireyin ölüm, ağır yaralanma ya da cinsel saldırıya uğrama şeklindeki örseleyici olayları doğrudan yaşadığı ya da tanık olduğu; aile yakınının ya da yakın bir arkadaşının başına geldiğini öğrendiği ya da bu olayların sevimsiz ayrıntıları ile yineleyici bir biçimde ya da aşırı düzeyde karşı karşıya kaldığı; örseleyici olayla ilgili istemsiz ve istençdışı gelen sıkıntı yaratan anı, yineleyici düşler görme, disosiyasyon, olay yeniden oluyormuşçasına ruhsal ve fizyolojik tepkiler gösterme, örseleyici olayla ilgili ya da yakından ilişkili, sıkıntı veren anılar, düşünceler ya da duygulardan kaçınma ya da uzak durma çabalaması; olayın belirli bir kısmını hatırlamama; kendisi, başkaları ya da dünya ile ilgili olarak, sürekli ve abartılı olumsuz inanışlar ya da beklentiler sergileme; korku, dehşet, öfke utanç ve suçluluk yaratan süreğen olumsuz duygular yaşama; olaylarla ilintili aşırı uyarılma ve tepki gösterme biçiminde değişiklikler yaşama şeklinde belirtilerle bir aydan daha uzun süren; klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olan ve herhangi bir maddenin (örn. İlaç, alkol) ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojisiyle ilgili etkilerine bağlanamayan durumlar travma sonrası stres bozukluğu olarak değerlendirilmiştir (APA 2014).

1.3.3. Stres ve Başa Çıkma

1.3.3.1. Stres

‘‘Stres’’ Latince’den türemiş ve İngiliz dilinde kullanılan bir terimdir. ‘‘Stres’’ Latince ’de ‘‘Estrictia’’, eski Fransızca’da ‘‘Estrece’’ kelimelerinden gelir. (Baltaş 2011). Stres sözcüğü ilkin, elastiki nesne ve ona uygulanan dış güç arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere kullanılmıştır (Şahin 2010). 18. ve 19.yy’larda söz konusu kavram güç, baskı, zor gibi anlamlarda objelere, kişiye, organa veya ruhsal yapıya yönelik ele alınmış ve buna bağlı olarak da stres, nesne ve kişinin bu tür güçlerin etkisi ile biçiminin bozulmasına, çarpıtılmasına karşı bir direnç göstermesi anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Baltaş 2011). 1960’lara doğru ise; önemli yaşam olayları üzerine yapılan araştırmalar sonucu çeşitli psikolojik sorunlarla ilişkilendirilen bir kavram olarak kullanılmıştır (Hovanitz 1986).

Stres, bir gerginlik hali ya da tehdit oluşturan ve değişme ya da uyum gerektiren herhangi bir çevresel istek ya da beklentiler bütünüdür (Morris 2003). Stres, gündelik yaşamın kaçınılmaz bir gerçeği ve insan yaşamında uyum sağlanması gereken herhangi bir değişikliktir. Gündelik yaşamın gelgitleri arasında çok sayıda stres etkeni söz konusudur (Köroğlu 2012). Stres, zaman zaman yaşama renk katan etkili bir güdüleyici olabilmekte bundan dolayı her zaman olumsuz bir şey olarak değerlendirilmemelidir (Rowshan 1998). Genel olarak stres olumsuz bir yaşantı olarak nitelendirilse de evlilik, yeni bir işe başlama vb. gibi olumlu yaşantılar sonucu da ortaya çıkabilir (Budak 2003). Stres yaratan olaylar genel olarak değerlendirildiğinde, hepsinin temelinde uyum gerektiren bir “değişme”nin yer aldığı görülmektedir. Yaşamında her zaman düzen, süreklilik ve yordanabilirlik olmasını tercih eden insanoğlu için yaşamda değişikliğe yol açabilecek bir olay iyi de olsa kötü de olsa stres unsuru olarak algılanabilmektedir. Bu nedenle; yaşanabilecek stres oranı olayın kişinin yaşamında yol açacağı değişimin miktarı ile belirlenebilmektedir (Morris 2002). Söz konusu stresin aşırı olması veya uzun sürmesi, bireyde aşırı bir yüklemeye neden olabilir ve çeşitli patolojilere yol açabilir (Budak 2003).

Stres, organizmanın dengesini bozabilen herhangi bir etkidir. Stres, organizmanın kendinden yani *içinden* kaynaklanabileceği gibi (örneğin yasak bir dürtünün içerden şiddetle algılanması), organizmanın *dışından* da kaynaklanabilir. Belirli bir yaşam döneminde önemli bir stres kaynağı olabilecek bir olay, başka bir dönemde olmayabilir. Bunun gibi stresin şiddeti, süresi, ona kişinin ve toplumun verdiği anlam da önemlidir ve bir kişi için stres yaratan bir yaşam olayı, bir başkası için olmayabilir. Yaşanılan stresin niceliği ve niteliği karşısında organizmanın dengesini koruyabilmesi, bir dağılma ya da bozguna dayanabilme yetilerinin tümü strese dayanma gücü olarak tanımlanır Bu durum aynı zamanda *engellenmeye dayanma gücü* ya da *ego gücü* olarak da nitelendirilmektedir. Strese dayanma gücü, kalıtsal yapıya bağlı olduğu gibi yaşam deneyimlerine de bağlıdır. Söz konusu olan bu güç çocukluğun ilk yıllarından başlayarak, kişinin karşılaştığı yaşam olayları ve öğrenme olanaklarından edindiği bekleyebilme, erteleyebilme, gerçeği değerlendirme, sorun çözme, baş etme, özetle organizmayı uyum içinde yönlendirme gücüdür. Genellikle, strese dayanma gücünü azaltan, düşüren koşullar ya doğuştan gelen kalıtsal yatkınlık ya da çocukluk çağından beri karşılaşılan travmatik koşullar olmakla birlikte bu koşullar biyolojik, psikolojik ve sosyal düzeylerde görülebilirler (Öztürk 2014).

1.3.3.2. Stresle Başa Çıkma Tarzları

Çeşitli çalışmalarda, “baş etme yolu”, “başa çıkma yolu”, “başa çıkma stratejisi” olarak da kullanılan “başa çıkma (coping)” terimi, stresörlerin (stres vericiler) ortaya çıkardığı duygusal gerilimi azaltma, yok etme ya da bu gerilime direnme amacıyla gösterilen davranışsal ve duygusal tepkilerin bütünüdür (Fleming ve diğ. 1984).

Bir diğer tanımlamada başa çıkma ”...kişinin öznel sınırlarını zorlayan veya öz kaynaklarını aşan içsel ve/veya dışsal talepleri karşılayabilme yolunda sürekli değişim gösterdiği davranışsal veya bilişsel çaba” (Lazarus ve Folkman 1984) olarak ele alınmakta ve stresle başa çıkma stratejisinin; herhangi bir yaşantıyı tehdit edici olarak algılayan bireyin kendini daha iyi duruma getirmek için, davranış örüntüsünü tekrar düzenlemesini içermesi olarak değerlendirilmektedir (Lazarus ve Coyne 1981).

Kişinin kullandığı başa çıkma tutumları yaş, cinsiyet, kültür ve hastalık gibi çok çeşitli etkenlere bağlı olarak değişebilir ve kişiye özgü bir nitelik taşıyabilir (Holahan ve diğ. 1987). Kişinin başa çıkma tarzı, bazı yönleri ile sağlıklı ve etkili olabilirken bazı yönleri ile de daha az etkili ve üstelik sağlığına, ilişkilerine ve performansına yönelik zarar verici olabilir (Şahin 2010).

Stresli yaşam olaylarından sonra kullanılan başa çıkma tarzları pek çok bilimsel çalışmada tartışma konusu olmuştur. Yazın alanda etkin ve etkin olmayan başa çıkma tarzlarıyla ilgili iki temel kavramsal bilgidir bahsedilmektedir. Başa çıkma tarzlarının ilki problem odaklı ya da duygusal odaklı başa çıkma, ikincisi ise yaklaşma/yüzleşme odaklı ya da kaçınma/uzaklaşma odaklı başa çıkma teknikleridir (Waldrop ve Resick 2004, Littleton ve diğ. 2007). Problem odaklı başa çıkma tekniği doğrudan strese neden olan etkenler üzerine yoğunlaşarak ve stresörle ilgili yardım arama, eylem planı oluşturma, bir sonraki adımı planlama ve stresörü yok etmeyi de içeren davranışlardan oluşmaktadır. Ancak, duygusal odaklı başa çıkma teknikleri ise stresörle ilgili duygusal stresin yönetimi üzerine yoğunlaşarak, stresörle ilişkili duyguların boşaltılması, duygusal destek arama ve duygusal rahatlama davranışlarından oluşmaktadır (Folkman ve Moskowitz 2004). Bazı araştırmacılar kontrol edilebilir durumlarda, problem odaklı başa çıkmanın özellikle duygusal odaklı başa çıkmadan daha etkin olduğunu ileri sürerken diğerleri kontrol edilemeyen durumlarda duygusal odaklı baş etmenin daha aktif olduğunu varsayarlar (Littleton ve diğ. 2007). Söz konusu her iki teknikte de stresör ile kullanılan başa çıkma arasındaki uyumun önemli olduğunu belirtmektedirler. Diğer araştırmacılar ise, yaklaşma/yüzleşme odaklı ve kaçınma/uzak durma odaklı başa çıkmanın farkı üzerinde

durmaktadırlar (Waldrop ve Resick 2004). Onlara göre, yaklaşma/yüzleşme odaklı başa çıkma; destek arama, planlı problem çözme ve stresörle ilgili bilgi arama gibi davranışlardan oluşurken kaçınma odaklı başa çıkma ise stresörden kaçma, uzak durma, stresörün varlığını yok sayma gibi davranışları kapsar. Yaklaşma/yüzleşme odaklı başa çıkma çoğunlukla daha etkin bir yöntem olarak kabul edilirken, kaçınma odaklı başa çıkma ise kısa dönemde stresi azaltabilen, ancak sürekli kullanılması durumunda etkinliğini yitirebilen bir teknik olarak düşünülmektedir (Snyder ve Pulvers 2001). Kaçınma durumu duygu odaklı başa çıkmada ilgili stres durumunun etkisini azaltma veya ilgili durumdan uzaklaşma şeklinde oluşmaktadır (Folkman 1984).

1.3.4. Uyum

Uyum, bireylerin başarılı bir yaşam sürmek için gösterdiği çaba olarak tanımlanmaktadır. Yaşamın sorunlarını ele alma ve sağlama, bireyin gereksinimlerini karşılayacak çevreyi seçmesi kadar, gerçeğin doğru olarak algılanması ve çevre baskısıyla uyum içinde olmasına bağlıdır (Lazarus 1976)

Uyum kişinin kendisinden, başkalarından veya çevresinden kaynaklanan istekler karşısında verdiği tepki olarak tanımlanmaktadır (Napoli ve diğ.1996).

Uyum kavramı çeşitli yaklaşım ve disiplinler tarafından farklı şekillerde değerlendirilmekle birlikte, çoğunlukla kişinin sahip olduğu özelliklerin kendi benliği ile içinde bulunduğu çevre arasında dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bunu devam ettirebilmesi şeklinde tanımlanabilir (İbrikçi 1996, Özgüven 1992)

Uyum kavramına yönelik birçok farklı yaklaşım söz konusudur. Uyum ve uyumsuzluk kavramları yazın alanda ‘normal ve normal dışı’ olarak tanımlanırken ruh sağlığı açısından ise ‘sağlıklı ve sağlıksız olma’ kavramları ile tanımlanmaktadır. Uyum kavramı çeşitli psikolojik yaklaşım ve disiplinlere göre farklı şekillerde değerlendirilmekle birlikte genelde bireyin hem kendisi hem de çevresi ile iyi ilişkiler kurabilmesi ve bunu sürdürebilme derecesi şeklinde tarif edilmektedir (Özgüven 1992).

Uyum bireysel ve sosyal uyum olarak ele alınabilir. Bireysel uyum; kişisel özelliklerin çevreye uyum sağlamak amacıyla oluşturduğu davranışsal örüntüdür. Sosyal uyum ise uygun sosyal tutum ve standartlara sahip olma ve kişinin sosyal çevresiyle sağlıklı ve başarılı bir etkileşim süreci yaşama ve bu yaşantıyı kendini de ifade edebilecek şekilde sürdürebilme durumu olarak tanımlanmaktadır (Alver 1998).

Bir başka tanımlamada sosyal uyum, kişinin girdiği sosyal çevrede, içinde bulunduğu gruba özgürce kendini tanıtabilme becerisi olarak ele alınmıştır. İyi bir sosyal uyum için gerekli ölçütler toplum tarafından beklenen istenilen tutum ve davranışlarla diğer insanlarla ilişki kurma, sosyal hayata bu tavırlarla katılma; farklı gruplar içinde uyumlu bir biçimde davranma, onlarla ilişki kurma; gerek arkadaş gruplarına gerekse de yetişkinlere uyum gösterme ve sosyal ortamda sahip olunan rolle, kurduğu ilişkiden yeterince doyum sağlama olarak değerlendirilmiştir. Bu ölçütleri yerine getiren kişiler sosyal bakımdan uyumlu sayılmaktadırlar (Durak 2006).

Biyolojik, psikolojik ve de sosyal yönlü bir varlık olan insanın, yaşamını sürdürebilmek için içsel anlamda bedenini dengede tutması gerekir. Hemeostazis olarak adlandırılan bu dengeyi devam ettirebilmesi bedenindeki değişikliklere yönelik fizyolojik ve psikolojik mekanizmalarla yanıt vermesine, uyum sağlamasına bağlıdır. Uyum sağlama ise, iç ve dışta yaşanan değişikliklerle aktif baş etmeyi ve uzlaşmayı içerir (Barry 1996, Kaçmaz 2003). Sağlanan bu dengeyi devam ettirdiği sürece de insan sağlıklı kabul edilir (Palabıykoğlu 2000, Öyke 2008). Kişinin, belli bir grubun diğer üyelerinin değerlerini, davranışlarını ve inançlarını özümseyip onlara uygun davranışlar sergilediği takdirde sosyal uyum davranışları gösterdiği söylenebilir (Gander ve Gardiner 2001).

Bununla birlikte kişinin uyum düzeyi, kişilik özellikleri ve çevresinde karşılaştığı durumlar olmak üzere iki temel etmen tarafından belirlenmekle birlikte kişi uyum sağlamak için çevresinde oluşan değişimlere uygun tepkiler bulmak zorundadır. Ancak toplumsal değişimin hızlı olduğu çevrelerde değişimin çokluğu ve hızlı oluşu karşısında bireyler, uygun tepkiler bulmakta oldukça zorlanmakta, özellikle ergenlik çağındaki gençler bu durumu daha çok hissetmektedirler (Geçtan 1982). Ancak kişinin çocukluk döneminde önemli olduğu; çocukluk döneminde gösterilen sosyal uyumun, yetişkinlikte gösterilen sosyal uyum ve gelecekteki ruh sağlığı ve duygusal problemlerin üzerinde belirleyici olduğu da söylenilebilir (Uzbaş 2003).

1.3.5.Göçün Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri

Göçe dair yapılan çalışmalarda göçmenler arasında ruhsal bozuklukların yaygınlığı, yerleşik nüfusa göre daha yüksek bulunmuştur (Kizile ve Mason 1983, Lin ve diğ. 1979). Göçler, hızlı sosyal değişimler, bir topluma bağlanamama, topluma aşırı bağlanıp kendini yitirme, ağır toplumsal bunalımlar, baskılar, sosyal ve ekonomik yoksunluklar gibi toplumsal etkenler ruhsal bozuklukların oluş nedenleri arasında yer

almaktadır (Çelikkol 2002). Alan yazında yapılan araştırmalar göçle birlikte göçmenlerin psikososyal iyilik hali başta olmak üzere genel sağlık durumlarının olumsuz etkilendiğine işaret etmektedir. Göçmenlerin fiziksel ve ruh sağlıkları; göç öncesi, sırası ve sonrasında yaşadıkları olumsuz yaşantılar; kendi kişisel özellikleri gibi kültürel ve psikolojik faktörlerden etkilenebildiği gibi çevrelerini meydana getiren coğrafî ve iklime bağlı değişikliklerden bile etkilenebildikleri belirtilmiştir (Sequin 1956 alıntı Gün 2007, s.28; Bhugra ve Arya 2005, Kinzie 2006, Mossakowski 2007, Vieno ve diğ. 2009, alıntı Kuşdil 2014, s.157).

Ruhsal hastalıkların ortaya çıkması üzerinde birebir birbiriyle ilişkili neden sonuç ilişkisi kurulmamakla birlikte bu durumun üzerinde etkili çeşitli risk etmenlerinden söz edilebilir. Göçün bu risk etmenleri içerisinde yer aldığı birçok çalışma mevcuttur. Yoğun göç, işsizlik, kültürel bulanıklık, yoksulluk gibi etmenlerin yer aldığı, sosyal etkileşimin azaldığı, insanların birbirine güvenmediği, sosyal ağın parçalandığı toplumlarda sevgi, tanınma, kendini gerçekleştirme ve etik değerlere sahip olma gibi temel insani ihtiyaçlar karşılanamamakta ve ruhsal hastalıklar için risk artmaktadır (Mental Health Booklets 1996 alıntı Balcıoğlu 2002, s.38)

Çalışmalarda zorunlu iç ya da dış göç yaşayan veya yerinden edilmiş kişilerin travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), majör depresyon, somatizasyon, yas başta olmak üzere çeşitli psikolojik sorunlar yaşadıkları, yoğun kaygı ve umutsuzluk hissettiklerine yönelik bilgilere rastlanılmaktadır (Baron ve diğ. 2003, Arcel 1999, Bilanakis ve diğ. 1997; Hondius ve diğ. 2000, Van Ommeren ve diğ. 2002 alıntı Aker 2006, s.22).

Zorunlu göçmenlerle ilgili çalışmaların çoğunlukla Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Norveç, İngiltere (Birleşik Krallık), İtalya ve ABD gibi ülkelerde yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalara genellikle Güneydoğu Asya, Eski Yugoslavya, Orta Doğu ve Orta Amerika'dan mülteciler katılmışlardır. Kamboçya'da yapılmış bir çalışmada 1975-1979 yılları arasında yerinden edilmiş kişilerin %55'inde depresyon, %15'inde ise TSSB saptandığı bildirilmiştir (Mollica et al, 1993). Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler ile yapılan bir başka çalışmada TSSB oranları su şekilde verilmiştir: Cezayir'de %37, Kamboçya'da %28, Gazze şeridi'nde %18, Etiyopya'da %16 (De Jong et al, 2001). Avrupa'da bulunan Somalili mültecilerde TSSB oranı %38, esik altı TSSB oranı ise %60 olarak bulunmuştur (Rodenrijs ve diğ. 1997). Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan Kamboçyalı, Laos'lu ve Vietnamlı mültecilerin %50'sinde TSSB saptanmıştır (Mollica ve diğ. 1987 alıntı Aker 2006, s.22).

Yerinden edilmiş kişilerin de çok önemli bir bölümünün; süreğen ruh sağlığı sorunları veya ruhsal açıdan çok ciddi travmatik yaşantılara bağlı sorunlarının olduğu, beş milyon kadarının ise psikososyal açıdan işlevselliklerini etkileyen çeşitli sorunlarının olduğu tahmin edildiği ve büyük bir kısmının belirgin bir sıkıntı ve baskı altında yaşadıkları ancak bu sorunların büyük bir kısmının olağan dışı durumlara verilen olağan tepkiler olduğunun da dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir (DSÖ 2001, Peteri 1999, De Jong ve diğ. 2000, DSÖ 1999 alıntı Aker 2006, s.21).

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında; bir çalışmada zorunlu göç yaşayan erkek, kadın ve çocukların önemli ekonomik, toplumsal ve politik sorunları olmakla birlikte aile yapısının da değişmekte olduğu, uyum güçlüklerini ortaya çıkardığı belirtilmiştir (Aker ve diğ. 2002).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde devam eden terör olayları nedeniyle çevre ilçe ve mezralardan Diyarbakır'a göç etmek zorunda kalan kimselerle yapılan bir çalışmada, zoraki göçün ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği ve TSSB gelişiminde önemli bir risk faktörü olduğu bununla birlikte kadın göçmenlerin erkek göçmenlere göre daha fazla duygusal zorlanma yaşadığı bulunmuştur (Sır ve diğ. 1998).

İç göç yaşayan bir grup lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada ise, zorunlu göç yaşantısının kızlarda öfke, düşmanlık ve psikotizm; erkeklerde genellenmiş anksiyete, obsesif kompulsif, kişiler arası ilişkilerde duyarlılık ve psikotizm belirtilerinde artışa neden olduğu bulunmuştur (Özen ve diğ. 2001).

1.3.5.1.Göç ve Travma

Göç; ölüm, ölüm tehdidi, bedensel bütünlüğüne yönelik tehdit gibi olaylardan, yaşamı derinden etkileyen olaylara kadar geniş bir yelpazede tanımlanabilecek travmatik yaşantılardan (APA 2013) biri olarak ele alınabilir. Bununla birlikte psikososyal bir travma olarak değerlendirilen göç, bireyin yaşam tarzında değişikliklere neden olur ve yaşanan değişim sonucunda bireyde psikolojik düzeyde bir yaralanma yaşanır (Tarhan 2005).

Göç, en uygun koşullar olduğunda bile travmatiktir ve beraberinde hüznü sürecini (trauerprozess) getirir. Bu karmaşık süreç, bireyin benliğinde anlamlı ve derin yaralar bırakır. Birey göç ederek, sevdiklerini alıştıklarını geride bırakır ve köklerinden koparılır(Altzinger 2014). Bireyi kökenlerinden kopararak, bireyin içinde yaşadığı sosyal ilişkiler ağını zedeleyerek, bireyde ait olma duygusunu ve bireyin yaşamına ilişkin olarak oluşturduğu anlamı bozarak kişide travmatik etkilere neden olur (Kira 2001).

Göçün travmatik etkisiyle gelişen rahatsızlıklara bakıldığında kısa psikoz, majör depresyon, alkol kötüye kullanımı, psikosomatik hastalıklar, uyum bozuklukları (Horowitz 1975 ve 1986); uyku bozuklukları, öz kırım düşünceleri ve TSSB (Mollica ve diğ. 1987); sosyal izolasyon, benlik saygısında azalma (Hertz 1982; Mollica ve diğ. 1987); anksiyete, somatik semptomlar, paranoid özellikler (Koch ve diğ. 1995 alıntı Balcıoğlu 2002, s.42) görülmektedir.

1.3.5.1.1.Zorunlu Göç ve Travma

Göç etmeye zorlanmak, insanların yaşayabileceği en travmatik yaşantılardan biridir. Kişileri göçe zorlayan nedenler, göçün süresi, göç sonrası yaşanan sorunlar karmaşık bir etkileşim içinde ruh sağlığını etkilemektedir (Hertz 1984, Berry 1987).

Göçün ruhsal duruma etkisi ile ilişkili önemli faktörlerden olan gerçekleşme şekline göre: gönüllü gerçekleşen göçlerde ruhsal bozukluk daha azken, zorunlu göçlerde bu oran daha yüksek bulunmuştur (Pernice ve Brook 1994). Zorunlu göç isteyerek yapılan göç ile kıyaslandığında, insanın sosyal uyum, hayat beklentileri, kişinin dünya üzerindeki temel varsayımları gibi yaşamsal kavramlarını çok daha derinden etkiler (Murphy 1977, Pernice ve Brook 1994, Aker ve diğ. 2002)

Ruhsal olarak travmatik bir süreç olan zorunlu göçü; göç öncesi, sırası ve sonrası olarak değerlendirilmekte ve bu aşamalarda var olan etmenlerin göç edenlerin ruhsal durumlarını belirlediği belirtilmektedir (Aker 2008).

Göç öncesi ruhsal süreçlere bakıldığında; gönüllü göçle karşılaştırıldığında, zorunlu göçün tek bir travmatik süreçten oluşmadığı, zorunlu göçmenlerin savaş, işkence, fiziksel ya da cinsel şiddet, tecavüz, ölüm tehdidi gibi travmatik yaşantılara da maruz kaldıkları belirtilmektedir (Aker ve diğ. 2002, Kreisber-Voss ve diğ. 1998, Petersen ve Wandall 1994, Tienhoven 1993, Baker 1992). Zorunlu göçe maruz kalan kişilerin göç öncesi dönemlerine de bakıldığında yaşadıkları bölgelerde çatışma veya insan hakları ihlallerinin yaygın olma ihtimalinin yüksek olduğu ve farklı türden travmatik olayları uzun süreden beri yaşadıkları ya da tanık oldukları bu durumun da ruh sağlıkları üzerinde etki olabildiği ve göç öncesi dönemde yaşanan travmatik yaşantıların, ruh sağlığını tehdit ettiği (Fenta ve diğ. 2004, Foster 2001) ve de göç sonrası dönemde yeni kültüre uyum sağlamayı da zorlaştırdığı belirtilmektedir (Steel ve diğ. 2002).

Göç sırasındaki ruhsal süreçlere bakıldığında; ailelerin buldukları yerden ayrılma kararı verdikleri ve harekete geçtikleri; parçalandıkları ve sonra tekrar birleştikleri;

güvensizlik, yalnızlık, yas gibi pek çok bilişsel ve duygusal yaşantıların ortaya çıkmasını tetikleyen bir süreçten geçtikleri belirtilmiştir.

Göç sonrası ruhsal süreçlere bakıldığında ise; ruhsal ve toplumsal tüm olumsuz olayların etkisinin taşındığı bu süreçte yerinden edilmiş kişiler, göç sonrasında yaşam standartlarının düştüğünü, işsiz olduklarını ya da geçici işlerde, haftada yedi gün ve sosyal güvenceleri olmadan çalıştıklarını, ailelerde çocukların ve kadınların çalıştığını, barınma sorunları bulunduğunu belirtmişlerdir. Yaşanan bu zor yaşantılar, göç sonrasında kişilerin kesin olarak olumsuz bir şekilde etkilenecekleri söylenemese de kişilerde yeni ruhsal sorunların ortaya çıkabileceği ve genel olarak bu üç süreci de yaşayan topluluklarda psikopatoloji sıklığının arttığı belirtilmektedir (Aker ve diğ. 2002, Kreisber-Voss ve diğ. 1998, Kara 1997, Petersen ve Wandall 1994, Tienhoven 1993, Baker 1992).

Göç yaşantısı göç öncesi, sırası ve sonrasında gelinen ortamda konaklanacak yer bulma ve yeni kültüre yerleşme evrelerinin her birinde barındırdığı stres kaynaklarının ve travmatik deneyimlerinin etkileşimi ile belirlenen zorlu süreç olduğu (Batista ve Weisse 2010, Bhugra 2004, Fenta ve diğ. 2004, Foster 2001; Sır ve diğ. 1998, Sondergaard ve diğ. 2003), bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve zorlukların ruh sağlığı üzerindeki olası etkileri; bu yaşantının istemli olup olmamasından da etkilenildiği, zorunlu göçlerde söz konusu zorluklar ve travmatik deneyimlerin arttığı belirtilmektedir (Murphy 1977, Uluocak 2009). Göç sonrası dönemde göçmenlerin sıklıkla karşılaştıkları güçlükler arasında, kendi kültürlerinden ayrılmasının yol açtığı kayıplar-değerli eşyalardan kültüre kadar (Bhugra 2004, Samarasinghe ve Arvidsson 2002); dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma (Dion 2010, Samarasinghe ve Arvidson 2002, Segal ve Mayadas 2005); işsizlik ve ekonomik sorunlar (Batista ve Weise 2010, Foster 2001, Lie 2002, Samarasinghe ve Arvidsson 2002); eğitimlerinin ve becerilerinin yeni kültürde kabul görmemesi (Smich ve diğ. 2006); sağlık hizmetlerine ulaşmakta zorlanma (Silove ve diğ. 1998); yeni kültürün dilini anlamakta güçlük yaşama (Segal ve Mayadas 2005); eski kültüre dönme korkusu (Loizos 2007, Segal ve Mayadas 2005); yalnızlık ve köksüzlük (Samarasinghe ve Arvidson 2002) ve elverişsiz yaşam koşulları (Loizos 2007, Porter ve Haslam 2005) gösterilmektedir. Göç sonrasında yaşanan bu zorluklar ve olumsuz deneyimler göçmenlerin ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir (Sondergaaard ve diğ. 2003).

1.3.5.2.Göç ve Stres

Göç, ruh sağlığı ile ilgili çalışmalarda stresli bir yaşam olayı olarak ele alınmış ve göçün birey ve aileler, hatta kimi zaman göçmen topluluklarda ortaya çıkardığı ruhsal zararlar pek çok araştırmaya konu olmuştur (Uluocak 2009).

Göç süreci içerisinde göç eden kişiler işsizlik, sosyal statünün kaybı, yalnızlık, dil engeli, kültürel farklılıklar gibi birçok stresör ile karşı karşıya kaldığı (Topçu 2006, Farley ve diğ. 2005) İklim, yer ve ev değişikliği, iş yeri değişikliği, iş biçimi değişikliği, bazı durumlarda aile bireylerinden geçici veya devamlı ayrı kalma, yaşam biçiminde değişiklik, okul değişikliği, ekonomik durumda değişiklik, çevre değişikliği gibi stresörlere kişi ve ailelerin, değişik sosyokültürel çevrelere ait olma durumlarına göre, farklı başa çıkma yanıtları verdikleri belirtilmiştir (Özen 1996). Stresin sağlık üzerindeki negatif etkisine ve stresle başa çıkma mekanizmalarının yetersizliğine bağlı olarak da göç eden kişiler gerek fizyolojik gerekse de psikolojik temelli birçok sağlık problemi ile karşılaştıklarına vurgu yapılmıştır (Topçu 2006, Farley ve diğ. 2005).

Göçün, kişinin büyük bir gruba ait olma duygusunun kaybına, kültürel yaşamını ve geleneklerini bırakmasına neden olduğundan (Cicourel 1982) kişi ruhsal anlamda yaşanan bu değişimden etkilenebileceği öngörülmüştür. Kişinin yeni yerleşim alanında, yaşadığı kayıplara eşlik edecek olan yalnızlık duygusu, sosyal rollerdeki değişim, kültürel norm ve değerlerdeki belirsizlik ve bunun yol açtığı kültürel şok vb. durumlar yaşadığı stresi açıklayan ve ruhsal bozuklukları işaret eden değişkenler olarak ele alınmıştır (Balcioglu ve Samuk 2002)

Görüldüğü üzere göç eden kişiler, göç sürecinin öncesi, sırası ve sonrasında farklı stresörlerle karşılaşmakta ve bu stresörler kişiler ve ailelerinin sağlığı üzerinde farklı etkiler yaratabilmektedir (Özen 1996, Smith ve diğ. 2000).

1.3.5.3.Göç ve Uyum

Göç; mekânlar arası, zaman boyutlu bir hareketlilik olma yolunda pek çok etmeni de kendinde içermektedir. Göç edilen yerdeki kalış süreleri, göç edenlerin özellikleri yanında psiko-sosyal etkileri ve uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir (Buz 2004).

Göç eden bireyin yaşamını sürdürmeye başladığı yeni toplumun kültürü ve bu kültüre uyum sürecinde farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamaları, farklılıklarla baş etmeleri ve karşılaştıkları güçlükleri aşmaları gerekmektedir. Yeni yaşam biçimine uyum süreci bireyin yalnızlık, sosyal izolasyon, yabancılık, pişmanlık ve kendini değersiz görme gibi duyguların yaşanmasına ve bunun sonucunda stresin daha yoğun yaşanmasına neden

olabilmekte ve yaşanan stres ile etkili baş edememe ise bireylerde anksiyete ve depresyon gibi sağlık sorunları yönünden risk oluşturmaktadır (Tuzcu ve Bademli 2014).

Genç göçmenlerle yapılan bir çalışmada, göç durumu (ülke-etnik köken), şiddete maruz kalma, kültürel uyum durumu (dil bilgisi), kişinin kendi yaşamı üzerindeki kontrol duygusu, ekonomik güçlükler ve eğitimin psikolojik stres ve psikosomatik yakınmalar üzerine etkisi değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, psikolojik stresin yeni kültüre uyum sağlayamama, kendi yaşamı üzerinde düşük kontrol hissi ve ekonomik güçlükler ile ilişkili olduğu belirtilmiştir (Sundquist ve diğ. 2000).

1.3.6. Zorunlu İç Göç ve İkinci Kuşak Üzerindeki Ruhsal Etkisi

Zorunlu iç göç yaşayan ailelerin göç ettikleri bölgelerde, göçten sonra doğan çocukları ikinci kuşak olarak tanımlanmaktadır. Zorunlu iç göçün psikolojik, sosyal alanlarda başta olmak üzere tüm sağlık alanlarını olumsuz etkilediğine dair kaynaklarda artan bir bilgi olduğu ve zorunlu iç göç yaşayan ailelerin ikinci kuşak üyelerinin sağlık durumu ile ilgili yapılan bir çalışmada zorunlu iç göç gibi travmatik olayların erişkin kadınların ruh sağlığını olumsuz olarak etkilediği, annelerinin yaşadıkları travmaları doğrudan yaşamasalar bile, yerinden edilmeden sonra doğan çocukların da travmatik stres, depresyon, ikincil enürezis ve öğrenme güçlükleri gibi sorunları olduğuna vurgu yapılmıştır (Aker 2006).

İkinci kuşak ile yapılan çalışmalarda ele alınan önemli bir husus göç eden birinci ve ikinci kuşağın göç edilen yerin kültürüne dayalı yaşadıkları stres yanı akültüratif düzeyi ile ilgili olmuştur. Bazı çalışmalarda birinci kuşağın akültüratif stresi daha fazla yaşayacağı sonra gelen her kuşakta stresin giderek azalacağı vurgulanmış (McKelvey ve diğ. 1999); bazı araştırmalarda ise stresin giderek azalacağı doğrulanmamıştır. Başka bir çalışmada Orta Amerika'dan ABD'ne yeni göç etmiş birinci kuşak gençler ile, ABD'de doğmuş ikinci kuşak Orta Amerika kökenli gençler karşılaştırılmış; her iki grubun dörtte birinde klinik düzeyde depresyon ve intihar fikirleri bulunmuş ve yapılan çoklu regresyon analizinde akültüratif stresin belirleyicilerinin süre değil, aile işlev bozuklukları ve gelecekle ilgili beklentilerin olumsuzluğu olduğu vurgulanmış (Hovey ve King 1996); yine Rusya'dan İsrail'e göç eden ikinci kuşak gençlerle yapılan bir çalışmada intihar girişim oranları yüksek bulunmuş ve araştırmacılara göre bunun nedeninin ikinci kuşak gençlerin gerek yaşlılarıyla, gerekse de anne-babalarıyla iletişim kurmaması, arada büyük bir iletişim

kopukluğunun bulunması ve anne babalarına yabancılaşmış olmaları olarak açıklanmıştır (Ponizovski ve diğ. 1999).

Travmanın aktarımıyla ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla Yahudi soykırımının (Fridman ve diğ. 2011; Kellermann 2001; Nadler ve diğ. 1985, Scharf 2007, Weiss ve Weiss 2000) ve Vietnam savaşının (Davidson ve Mellor 2001, Fontana ve Rosenhenck 1998, Motta ve diğ. 1997) etkilerinin aktarımıyla ilgilidir. Bu çalışmalarda, travmanın kuşaklararası aktarımı ile ilgili farklı sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür. Ailelerinin yaşadıkları travmaların etkilerini çocuklarının da gösterdiğine işaret eden çalışmalar bulunmakla birlikte (Baranows ve diğ. 1998, Davidson ve Mellor 2001) travmaya maruz kalan ve kalmayan ailelerin çocuklarının ruhsal-fiziksel sağlık, bilişsel işlevsellik, benlik saygısı, travma sonrası stres belirtileri ve aile işlevselliği açısından fark olmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Fridman ve diğ. 2011, Sagi ve diğ. 2008). Çalışma sonuçları çelişkili bulgular sunsa da, literatürde travmatik yaşantıların sonraki kuşakları etkilediği fikri genellikle kabul görmektedir (Baranowsky ve diğ. 1998; Kellermann 2001; Weiss ve Weiss 2000).

Ebeveyn TSSB'si ile travmatize ebeveynlerin çocuklarındaki TSSB arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda ebeveynde TSSB varlığının ikinci kuşakta özellikle TSSB gelişimi açısından önemli bir risk faktörü olduğu ileri sürülmüş (Brom ve diğ. 2001; Kellerman 1999) ikinci kuşaktaki bireylerin de ebeveynleri gibi travmaya bağlı stres belirtileri sergilediklerine ve stres verici yaşam olaylarıyla karşılaştıklarında, daha hassas ve psikopatoloji geliştirmeye daha yatkın olduklarına vurgu yapılmıştır (Baranowski ve diğ. 1998, Baron ve diğ. 1996, Solomon ve diğ. 1988, Yehu da ve diğ. 1998).

Bu sonuca paralel olarak yapılan bazı çalışmalarda, ebeveynlerinde travma öyküsü olan ve olmayan çocuklar karşılaştırılmış ebeveynlerinde travma öyküsü olan çocuklarda daha fazla kişilik problemi ve çatışması, anksiyete belirtisi, duygusal ve davranışsal problemler olduğu belirtilmiştir (Daud ve diğ. 2005; DeGraaf 1998, Sigal ve diğ. 1973, Zilberfein 1996).

Çalışmalardaki bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, göç olayının göç edenleri ruhsal anlamda etkilediği, özellikle zorunlu olarak gerçekleştirilen göç sonrasında göç edenlerde daha fazla ruhsal sorunların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte göç eden kişilerde ortaya çıkan ruhsal sorunların göç sonrası doğan ikinci kuşağı da etkilediği yine kaynaklarda belirtilmektedir. Özellikle birinci kuşak bireylerin göç sürecindeki zorlu yaşantılarla başa çıkmada zorlanması sonucunda etkilenen ilk grup ikinci kuşak bireylerdir. Yapılan çalışmalarda da birinci kuşak ve ikinci kuşak bireylerin göç sürecinde yaşanan

zorlu yaşantılar sonucunda travmatik stres ve uyum problemleriyle daha sık karşılaştıkları dikkat çekmektedir. Başka bir deyişle söz konusu bireylerde psikososyal sorunların daha fazla yaşanabileceği söylenebilir. Ancak buna rağmen ikinci kuşakla yapılan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Söz konusu bu çalışmanın da temel amacı ruhsal anlamda tehlike altında olan ikinci kuşak bireyleri tanımlayıp elde edilen veriler doğrultusunda koruyucu ruh sağlığı önlemlerinin alınmasına, sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerine yardımcı olmaktır.

2.GEREKÇE VE YÖNTEM

2. 1. Araştırma Modeli

Bu araştırma ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin travmatik yaşantıları, travma stres belirtileri ve stresle başa çıkma tarzlarının arasındaki farkların incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde tanımlayıcı istatistik kullanılarak; sayısal değerlerin toplanması, betimlenmesi ve sunulmasına olanak sağlayan istatistiksel işlemler yapılmıştır. Yapılan araştırma, Kocaeli Üniversitesi Klinik Araştırma Etik Kurulunun KOU KA EK 2014/81 protokol numarasıyla onay almıştır.

2. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak oluşturmaktadır. Araştırmaya Diyarbakır'da yaşayan ülke içinde yerinden edilen ve sosyo-ekonomik nedenlerle kırsaldan Diyarbakır kent merkezine göç eden 18-23 yaş arası 30 kadın ve 30 erkek ikinci kuşak bireyler katılmıştır. Kişilere kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Kartopu örneklemede öncelikle evrene ait birimlerden birisi ile temas kurulur. Temas kurulan birimin yardımıyla ikinci birime, ikinci birimin yardımıyla üçüncü birime gidilir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan 2004, s.45). Araştırma süreci ilerledikçe, ulaşılan kişilerin yardımıyla daha fazla kişi listeye dâhil edilecek ve liste kartopu gibi büyür (Yıldırım ve Şimşek 2005, s.112). Söz konusu çalışmada da Diyarbakır'da hizmet veren İşkence ve Şiddet Mağdurları İçin Sosyal Hizmet, Rehabilitasyon ve Adaptasyon Merkezi Derneği (SOHRAM-DER) vasıtasıyla, dernekten destek alan göç mağduru anahtar kişilerden alınacak bilgiler doğrultusunda diğer

göç mağduru kişilere ulaşıp örneklemin büyütülmesi hedeflenmişti. Ancak dernekteki anahtar kişilerin yönlendirdiği kişi sayısı yetersiz olunca çalışmaya katılan diğer bireyler yakın ve tanıdık çevrenin gerek ülke içinde gerekse de ekonomik nedenlerle göç eden kişileri yönlendirmesi ile çalışma büyütülerek sürdürüldü. Çalışma Diyarbakır kent merkezine bağlı ilçelerde 01.03.2014-30.03.2014 tarihleri arasında yapılmış ve ölçek uygulamaları tamamlanmıştır. Uygulama öncesinde, çalışmanın hangi amaçla kim tarafından yapıldığı, elde edilecek verilerin nerede kullanılacağı, kimlik bilgilerinin çalışmada kullanılmayacağı bilgileri verilmiştir. Aydınlatılmış onamları alınarak uygulama yapılmasına dikkat edilmiş olup elde edilen veriler dosya kapsamında kullanılmamıştır.

2. 3. Verilerin Toplanması

Bu başlık altında sırasıyla; araştırmanın verilerinin toplanmasında kullanılan veri toplama araçları tanıtılmış ve yapılan uygulama hakkında bilgi verilmiştir.

2. 3. 1. Veri Toplama Araçları

Araştırmada çocukluk çağı travmaları ile ilgili veriler “Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği”, travma stres belirtileri ile ilgili veriler “ Travma Stres Belirtileri Ölçeği”, stresle başa çıkma tarzları ile ilgili veriler “Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği”, sosyal uyum ile ilgili veriler “Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği”, ve araştırmanın temel değişkenleri olan travma stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzlarına ve sosyal uyum ile ilişkili olabileceği düşünülen değişkenler ile ilgili veriler “Sosyo-demografik, Göç Sürecine Dair ve Ruhsal Travma Bilgi Formu” kullanılarak toplanmıştır.

2.3.1.1. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği

“Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği” (CTQ) 20 yaş öncesi istismar ve ihmal yaşantılarını geriye dönük ve niceliksel olarak değerlendirmede yararlı olan, geçerliği ve güvenilirliği gösterilmiş, öz bildirime dayalı, uygulaması kolay bir ölçme aracıdır (Bernstein ve diğ. 1994).

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği Şar, Öztürk ve İkikardeş (2012) tarafından yapılmıştır. Bernstein ve ark. Tarafından geliştirilen bu değerlendirme aracı üç tanesi travmanın minimizasyonunu ölçen maddeler olmak üzere toplam 28 sorudan oluşmaktadır. Bu ölçek ile çocukluk çağı cinsel, fiziksel, duygusal istismarı ve duygusal ve fiziksel ihmalini konu alan beş alt puan ile bunların birleşiminden oluşan toplam puan elde edilmektedir. Önceki biçimi 53 maddeden

oluşmakta olan, ancak sonradan özgün yazarınca kısaltılan bu ölçek İngilizce özgün biçiminden konu üzerinde uzun yıllar deneyimi bulunan birinci yazarı tarafından Türkçeye çevrilmiş, iki versiyon arasında tutarlık sağlanmıştır. Ölçeğin ilk çevirisi ile pilot çalışma yapılmış, maddelerin anlaşılabilirliği görüldükten sonra ölçeğe son şekli verilmiştir (Ogawa ve diğ. 1997).

CTQ ölçeğinin hesaplanmasında önce olumlu ifadelerden (madde 2, 5, 7, 13, 19, 26, 28) elde edilen puanlar ters çevrilir (örneğin 1 puan 5 puana, 2 puan 4 puana döndürülür). Beş alt puan toplamı CTQ toplam puanını verir. Alt puanlar 5-25, toplam puan 25-125 arasındadır. Olumlu ifade olmasına rağmen minimizasyonla ilgili (madde 10, 16 ve 22) maddelerin puanlarını ters çevirmeye gerek yoktur. Çünkü bu üç madde sadece travmanın inkârını ölçmekte ve toplam puanı etkilememektedir. Minimizasyon puanını hesaplamak için bu üç maddenin her birinden alınan sadece 5 puan (en yüksek) cevapları hesaba katılır ve bunların hepsi bir puan olarak sayılır. Bunların toplanması ile 0-3 puan arasında bir minimizasyon puanı elde edilir. Duygusal istismar 3, 8, 14, 18, 25 numaralı maddelerle, fiziksel istismar 9, 11, 12, 15, 17 numaralı maddelerle, fiziksel ihmal 1, 4, 6, 2, 26 numaralı maddelerle, duygusal ihmal 5, 7, 13, 19, 28 numaralı maddelerle, cinsel istismar 20, 21, 23, 24, 27 numaralı maddelerle değerlendirilmektedir (Şar ve diğ. 2012)

Türkiye’de CTQ puanlarının kesim noktaları konusunda şimdiye dek herhangi bir düzey bilinmediği ancak Şar ve diğ. yaptıkları çalışmada cinsel ve fiziksel istismar için 5 puanın aşılmasının, yani sorulardan herhangi birine en alt düzeyde de olsa evet yanıtı verilmesinin pozitif bildirim sayılması gerektiğini düşündürdüğünü; fiziksel ve duygusal istismar için bu sınırın 7 puan, duygusal ihmal için 12 puan düzeyine çekilebileceği anlaşılmaktadır. Toplam puan için bu sınırın 35 dolayında olabileceği görülmektedir. Ancak bu bulguların yeni çalışmalarla doğrulanması ve gerekirse değiştirilmesi gerekmektedir.

2.3.1.2. Travmatik Stres Belirti Ölçeği (TSBÖ)

Travmatik Stres Belirti Ölçeği Başoğlu ve ark. (2001) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçek 23 maddeden oluşur ve kişiler son 1 ay için kendilerini dörtlü likert tipi olan bu ölçek üzerinde değerlendirir. Her maddeye verilen yanıt 0 ile 3 arasında puanlandırılır. Toplam puan ölçeğin sonucunu verir. İlk 17 maddede DSM-IV-TR ölçütlerine göre TSSB belirtileri sorgulanırken, son 6 madde depresyon belirtilerini ölçer. Ölçeğin kesme noktası travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) için 25 iken, TSSB ve majör depresyon (MD) için 38’dir. Katılımcılar ölçekteki soruları yaşam boyu karşılaştıkları travmatik yaşam olaylarını düşünerek cevapladılar.

2.3.1.3 Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ):

Stres yaşantısında kullandıkları başa çıkma stratejilerini belirlemek için, Özbay (1993) tarafından geliştirilen yine Özbay ve Şahin (1997) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan "Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ)" kullanılmıştır.

Orijinali Özbay (1993) tarafından Amerika Birleşik Devletlerinde üniversitede öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilere yönelik geliştirilmiş olan stresle başa çıkma yolları ölçeğidir. Yine Özbay ve Şahin (1997) tarafından testin Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Geliştirilen bu testin amacı, farklı stres durumlarında bireylerin başa çıkma çabalarına ölçmeye yöneliktir. Türkçe uyarlama çalışmasında faktör analizi sonucunda 56 maddelik orijinal başa çıkma ölçeğinden 43 madde 6 faktör altında toplanmıştır. Test 5'li likert tipi derecelendirmeye düzenlenmiştir. Faktör analizi ile belirlenen 6 faktör aktif planlama, dış yardım arama, dine sığınma, kaçma-soyutlama (duygusal-eylemsel), kaçma soyutlanma (biyo-kimyasal) ve kabul-bilişsel yeniden yapılanma olarak adlandırılmıştır. Bu alt ölçekler dine sığınma 12, 13, 17, 20, 21, 31 numaralı maddelerle, dış yardım arama 1, 8, 9, 10, 11, 14, 29, 33, 38 numaralı maddelerle, aktif planlama 2, 3, 5, 7, 16, 19, 25, 32, 35, 37 numaralı maddelerle, kaçma-soyutlama (duygusal-eylemsel) 6, 22, 34, 36, 40, 41, 42 numaralı maddelerle kaçma-soyutlanma (biyokimyasal) 18, 23, 24, 28 numaralı maddelerle ve kabul-bilişsel yeniden yapılanma 4, 15, 26, 27, 30, 39, 43 numaralı maddelerle değerlendirilmektedir. Yapı faktör analizinin yanında ölçüt geçerliği de benzer ölçek yardımı ile testin geçerliğine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Şahin & Durak (1995) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan Stresle başa çıkma tarzları ölçeği ölçüt olarak alınmıştır. S.B.T.Ö ile S.B.T.E arasında genel olarak $.54$ ($p < .001$) düzeyinde bir ilişki bulunmuştur. Testin güvenilirlik hesapları Cronbah Alfa iç tutarlılık yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Testin genel güvenilirlik katsayısı $.81$ olarak bulunmuştur. Alt test içerikleri aşağıda sıralanmıştır:

Aktif Planlama: Daha çok aktif olarak bir şeyler yapma, doğrudan işleme başlama, aktif çabaları artırma, eylem planları oluşturma, şu an üzerinde odaklaşma ve problem çözme sistematığı içerisinde olmayı içeren rasyonel adımlar ve yöntemleri kapsayan 10 maddeden oluşmaktadır.

Dış Yardım Arama: Sosyal desteğe başvurma iki açıdan söz konusu olabilmektedir. Bunlar somut çözüme yönelik (enstrümantal) dış yardım talebi ve duygusal dış yardım arama eğilimidir. Bu alt ölçek yardım arama tutumlarının duygusal, bilişsel ve fiziksel boyutta ölçümünü amaçlayan 9 maddeden oluşmaktadır.

Dine Sığınma (Dine Yönelme): Bu faktör altında toplanan maddeler daha çok bir ilahi güce sığınmayı, dua etmeyi ve inançlardan güç almayı vurgulamaktadır. Bu faktör 6 madde ile temsil edilmektedir.

Kaçma-Soyutlama (Duygusal-Eylemsel): Kaçma-Soyutlama iki boyutlu olarak faktöriyel yapıda yer almıştır. Bu maddeler kişinin stresle başa çıkma tutumlarını pasif anlamda durumdan kendisini soyutlama biçiminde ele almaktadır ve 7 maddeden oluşmaktadır.

Kaçma-Soyutlanma (Biyokimyasal): Bu boyut duygusal-eylemsel kaçma ve soyutlamadan farklı ve pasif bir başa çıkma stratejisi olarak metabolizmada fizyolojik değişiklik yapma eğilimi şeklinde değerlendirilebilir. Sigara içme, alkol alma, ilaç kullanma ve uyuşturucuya yönelme gibi biyokimyasal bu boyut kapsamındaki başa çıkma yollarıdır. Faktör 4 madde ile temsil edilmektedir.

Kabul-Bilişsel Yeniden Yapılanma: Problemin kabul edilip kendince bilişsel olarak yeni çözüm yollarının aranmasıdır. Bu alt ölçek 7 maddeden oluşmaktadır ve başa çıkmada kişisel olarak durumun değiştirilmesine yönelik bir işlemde çok kişinin bakış açısını vurgulamaktadır.

2.3.1.4 Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDE)

Sosyal işlevselliği ölçmeye özgü yeni bir kendi kendini değerlendirme ölçeği Bosc ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilmiştir. “Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği” (SUKDÖ) (Social Adaptation Self-evaluation Scale) her yaştaki depresyon hastasında klinik araştırma amaçlı olarak, sosyal işlevsellik düzeyini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. SUKDÖ, 21-maddeli bir kendini-değerlendirme ölçeğidir ve sosyal işlevselliğin dört ana alanını (İş, boş vakit, aile ve çevreyi düzene koyma ve onunla baş etme yeteneği) sorgulamaktadır. Ölçeği dolduranlar motivasyonlarının ve davranışlarının, kendilik algılarının, günlük yaşamlarında sahip oldukları farklı rollere ilgilerinin ve aldıkları tatminin değerlendirilebilmesi amacıyla birbirlerini tamamlayan sorulara yanıt vermektedirler. SUKDÖ, depresif kişiler tarafından yaklaşık 10-15 dakikada doldurulabilmektedir. SUKDÖ’nün geçerlik çalışması Fransa’da genel toplumdan 3400’den fazla kişi ve 496 depresyonu olan kişide yapılmıştır (Bosc ve ark. 1997). 21 maddeden oluşan ölçeğin, 1. ve 2. maddelerinden biri meslek durumuna göre doldurulur ve her kişi toplam 0-3 aralığında değerlendirilen 20 maddeye cevap verir. Her bir maddenin puanı toplanarak toplam değere ulaşılır. Ölçeğin puan aralığı 0-60 arasındadır. Kişinin normal bir sosyal işlevselliğe sahip olması için en az 35 puan alması

gerekli görülmektedir. Kişinin 25 puanın altında bir puan alması durumunda, sosyal işlevselliğinde sorun olduğu düşünülmektedir (Akkaya ve diğ. 2008). Yüksek puanlar iyi sosyal işlevselliği gösterir (Akkaya ve diğ. 2006).

2.3.1.5 Ruhsal Travma Bilgi Formu

Araştırmaya katılan ikinci kuşak bireylerin travma yaşantılarını, ruhsal travma düzeylerini ve de ruhsal tedavi ve hizmetleri kullanımlarını değerlendirmek amacıyla ruhsal travma bilgi formu kullanılmıştır.

2. 3. 1. 6. Sosyo-demografik Bilgi Formu

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin çocukluk çağı yaşantıları, travma stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve sosyal uyum düzeylerini etkilediği düşünülen bazı demografik değişkenlere ait verilerin elde edilmesi amacıyla, araştırmacı tarafından ‘‘Sosyo-demografik Bilgi Formu’’ hazırlanmıştır. Bu formda göç eden ikinci kuşak bireylerin cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, çalışma durumu, aylık gelir durumu, hanedeki kişi sayısı, kaçınıcı çocuk olduğu vb. kişiyi tanımaya ilişkin sorular; tedavi gerektiren herhangi bir ruhsal hastalık geçirip geçirmediği, kendine yönelik zarar verici davranışları olup olmadığı, intihar girişiminin olup olmadığı, alkol veya sigara kullanıp kullanmadığına vb. ilişkin ruhsal sağlık durumuna ilişkin sorular; ne zaman, nereden, neden göç edildiği, göçün nasıl gerçekleşme şekli, göç sırasında kayıp yaşanıp yaşanmadığı vb. göç sürecine ilişkin sorular sorulmuştur.

2. 3. 2. Uygulama

Uygulama, araştırmacı tarafından, gerekli izinler alındıktan sonra, belirlenen gün ve saatlerde yapılmıştır. Uygulama yapılmadan önce, bireylerin ölçekleri doğru biçimde, objektif olarak yanıtlamaları için gerekli açıklamalar ve güdülemeler yapılmış ve araştırmanın amacı hakkında gereken bilgi verilmiştir.

Uygulamaya öncelikle İşkence ve Şiddet Mağdurları İçin Sosyal Hizmet, Rehabilitasyon ve Adaptasyon Merkezi Derneği (SOHRAM-DER) vasıtasıyla, dernekten destek alan göç mağduru kişilere ulaşıp, bu kişilerden alınacak bilgiler doğrultusunda diğer göç mağduru kişilere ulaşıldı. Daha sonra Dernekteki anahtar kişilerin verdiği bilgiler doğrultusunda kartopu tekniği kullanılarak örneklem büyütüldü.

Çalışma ile ilgili bilgiler katılımcılara anahtar kişiler tarafından verilip, görüşmeyi kabul edenlerle kişilerin kendi hanelerinde görüşüldü ve ‘Sosyo-demografik, Göç süreci ve

Ruhsal Travma Bilgi Formları, Travmatik Stres Belirti Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği, Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme ölçekleri uygulandı.

Uygulama öncesinde, çalışmanın hangi amaçla kim tarafından yapıldığı, elde edilecek verilerin nerede kullanılacağı, kimlik bilgilerinin çalışmada kullanılmayacağı bilgileri verildi. Uygulanma yaklaşık 45-60 dakika arasında sürdü.

2. 3. 3. Verilerin Çözümlemesi

Araştırma verilerinin toplanmasından sonra çalışmada kullanılan ölçekler puanlanmıştır. Eksik ve/ya hatalı doldurulan ölçek olmadığı için, çalışmaya dâhil edilmeyen ölçek olmamıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmış bununla birlikte iki grulu değişken arasındaki fark belirlemek için ki kare analizi yapılmıştır. İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Man Whitney-U testi kullanılmıştır.

Bu incelemeden sonra, çalışmanın amaçlarına uygun olarak aşağıdaki çözümlenmeler gerçekleştirilmiştir:

1. Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın Sosyo-demografik ve Ruhsal Travma Bilgi Formu'ndaki sorulara verdikleri yanıtlar doğrultusunda örneklem grubunun genel yapısını belirten tanımlayıcı istatistiksel yöntemlerden frekans ve yüzde değerleri kullanılmış. İki grulu değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için ki kare analizi yapılmıştır.

2. Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin çocukluk çağı travmaları, travmatik stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve sosyal uyum düzeylerini karşılaştırmak amacıyla, örneklem grubunun ölçeklerden aldıkları puanların ortalama (\bar{x}), standart sapma (ss) değerleri hesaplanmış ve bununla birlikte çocukluk çağı travmaları, travmatik stres belirtisi, stresle başa çıkma tarzları, sosyal uyum puanları ortalamalarının grup değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi uygulanmıştır.

3.BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerden ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini, ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini 30 ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve 30 sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak olmak üzere toplam 60 kişi oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklem grubunun genel yapısını ve özelliklerini tanımak amacıyla, “Sosyodemografik, Göç ve Ruhsal Travma Bilgi Form”larından elde edilen bilgiler doğrultusunda, her iki grubun da ayrı ayrı, aritmetik ortalama, frekans ve yüzde değerlerinin dağılımı aşağıdaki çizelgelerde sunulmuştur.

Çizelge 1. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Sosyodemografik Özellikleri (N=30)

Ülke İçinde Yerinden Edilenler			Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
Değişkenler	Ort.		Ort.	
Yaş	20.10		20.43	
Değişkenler				
Cinsiyet	N	%	N	%
Kadın	15	50	15	50
Erkek	15	50	15	50
Medeni Durum				
Bekâr	30	100,0	30	100,0
Öğrenim Durumu				
İlköğretim/Lise	20	66,7	17	56,7
Ön lisans/Lisans	10	33,3	13	43,3
Meslek				
Öğrenci	28	93,3	25	83,3
Ücretli İşçi	2	6,7	1	3,3
Çalışmıyor	-	-	4	13,4
Şuan Yaşadığı Yer				
Yenişehir	14	46,7	7	23,3
Sur	3	10,0	7	23,3
Bağlar	11	36,7	10	33,3
Kayapınar	2	6,7	6	20,0
Bulunduğu Yerde Yaşadığı Süre				
13-20 Yıl	25	83,3	20	66,7
20 ve Üzeri Yıl	5	16,7	10	33,3

Araştırmaya katılan ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın yaş ortalaması 20.10 sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın yaş ortalaması ise 20.43'dur. Her iki gruptaki ikinci kuşak arasında yaş ortalaması açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Her iki grubun şuan yaşadığı yere bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 14'ünün (%46,7) Yenişehir, 3'ünün (%10,0) Sur, 11'i (%36,7) Bağlar, 2'si (%6,7) Kayapınar; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın ise 7'si (%23,3) Yenişehir, 7'si (%23,3) Sur, 10'unun (%33,3) Bağlar, 6'sının (%20,0) Kayapınar olduğu görülmektedir. Şuan yaşanılan yer ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=5,981$; $p=0,113>0.05$).

Her iki grubun bulunduğu yerde yaşadığı süreye bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 25'i (%83,3) 13-20 yıl arası, 5'i (%16,7) 20 yıl üzeri; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın ise 20'si (%66,7) 13-20, 10'unun (%33,3) 20 üstü olduğu görülmektedir. Bulduğu yerde yaşanılan süre ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,222$; $p=0,116>0.05$).

Her iki grubun öğrenim durumuna bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 20'sinin (%66,7) ilköğretim/lise, 10'unun (%33,3) ön lisans/lisans; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 17'sinin (56,4) ilköğretim/lise, 13'ünün (%43,3) ön lisans/lisans, 10'unun (%33,3) üniversite olduğu görülmektedir. Öğrenim Durumu ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,819$; $p=0,611>0.05$).

Her iki grubun mesleki durumlarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 28'inin (93,3) öğrenci, 2'sinin (6,7) ücretli işçi; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 25'i (%83,3) öğrenci, 1'inin (%3) ücretli işçi ve 4'ünün (13,4) ise çalışmamaktadır. Meslek ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=3,388$; $p=0,184>0.05$).

Çizelge 2. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ailelerine İlişkin Sosyodemografik Özellikler (N=30)

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Babanın Çalışma Durumu				
Ücretli Çalışıyor	10	33,3	13	43,3
Kendi İşi	6	20,0	3	10,0
Emekli	4	13,3	8	26,7
İşsiz (Sağlık Nedenleriyle)	6	20,0	2	6,7
Memur	-	-	4	13,3
Hayvancılık	4	13,3	-	-
Ailedeki Kişi Sayısı				
4-5 kişi	3	10,0	1	3,3
5 ve üzeri	27	90,0	29	96,7
Kardeş Sayısı				
3-5	9	30,0	11	36,7
6-9	15	50,0	17	56,7
10 ve Üzeri	6	20,0	2	6,7
Kaçıncı Çocuk Olduğu				
İlk	2	6,7	7	23,3
Ortanca	22	73,3	19	63,4
Son	6	20,0	4	13,3

Her iki gruptaki bireylerin babalarının çalışma durumlarına bakıldığında; grup ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 10'unun (%33,3) ücretli çalışıyor, 6'sının (%20,0) kendi işi, 4'ünün (%13,3) emekli, 6'sının (%20,0) işsiz olduğu (sağlık nedenleriyle), 4'nün (%13,3) hayvancılık; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 13'ünün (%43,3) ücretli çalışıyor, 3'ünün (%10,0) kendi işi, 8'i (%26,7) emekli, 2'si (%6,7) işsiz (sağlık nedenleriyle) ve 4'ünün (%13,3) memur olduğu görülmektedir. Baba çalışma durumu ile grup arasında anlamlı fark ilişki bulunmamıştır ($X^2=4,725$; $p=0,317>0.05$).

Her iki grubun ailedeki kişi sayısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 3'ünün (%10) 4-5 kişi, 27'sinin (%90) 5 ve daha fazla kişi olduğu; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 1'i (%3,3) 4-5 kişi, 29'unun (%96,7) 5 ve daha fazla kişiden oluşmaktadır. Ailedeki Kişi Sayısı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,501$; $p=0,472>0.05$).

Her iki grubun kardeş sayısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 9'nun (%30) 3 ile 5 arası, 15'inin (%50) 6 ile 9, 6'sının (%20) 10 ve üzeri kardeş olduğu; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 11'i (%36,7) 3-5, 17'si (%56,7) 6-9, 2'si (%6,7) 10 ve üzeri olduğu görülmektedir. Kardeş sayısı ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=2,325$; $p=0,313>0.05$).

Her iki gruptaki bireylerin kaçınıcı çocuk olduklarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenler olanların 2'sinin (%6,7) ilk çocuk, 22'sinin (73,3) ortanca, 6'sının (%20) son çocuklar olduğu; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 7'si (%23,3) ilk, 19'nun (%63,4) ortanca, 4'nün (%13,3) son çocuk olduğu görülmektedir. Kaçınıcı çocuk ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=10,613$; $p=0,060>0.05$).

Çizelge 2.1. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ailelerine İlişkin Sosyodemografik Özellikler (N=30)

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi				
Asgari Ücret ve Altı	15	50,0	9	30,0
800-1500	15	50,0	16	53,0
1500-2000	-	-	5	16,7
Aileye Maddi Destek Sağlayan				
Var	17	56,7	16	53,3
Yok	13	43,3	14	46,7
Aileye Maddi Destek Veren	N=17		N=16	
Kendi	7	41,2	4	25,0
Ağabey /Abla	7	41,2	9	56,2
Kardeş	3	17,6	2	12,5
Diğer	-	-	1	6,2
Sosyal Güvence Durumu				
Var	24	80,0	26	86,7
Yok	6	20,0	4	13,3
Sosyal Güvence Türü	N=24		N=26	
SSK	5	20,8	12	46,2
Yeşil Kart	16	66,7	8	30,8
Emekli Sandığı	-	-	3	11,5
Bağkur	3	12,5	3	11,5

Her iki grubun aylık gelir düzeyine bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 15'i (%50,0) asgari ücret ve daha az, 15'i (%50,0) 800-1500; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 9'unun (%30,0) asgari ücret ve daha az,

16'sının (%53,3) 800-1500, 5'i (%16,7) 1500-2000 olduğu görülmektedir. Aylık gelir düzeyi ile grup arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=6,532$; $p=0,038<0.05$).

Her iki grupta aileye maddi destek sağlayan kişi açısından bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenlerin 7'si (%41,2) kendisi, 7'si (%41,2) abi, 3'ünün (%17,6) kardeş; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 4'ünün (%25,0) kendisi, 9'unun (%56,2) abi, 2'si (%12,5) kardeş, 1'i (%6,2) diğer olduğu görülmektedir. Aileye maddi destek sağlayan kişi ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,240$; $p=0,524>0.05$).

Her iki grubun sosyal güvence durumuna bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 6'sının (%20,0) yok, 24'ünün (%80,0) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin 4'ünün (%13,3) yok, 26'sının (%86,7) var olduğu görülmektedir. Sosyal güvence durumu ile grup arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($X^2=0,480$; $p=0,365>0.05$).

Her iki grup arasında sosyal güvence türüne bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 5'i (%20,8) sosyal sigortalar kurumu (SSK), 16'sının (%66,7) yeşil kart, 3'ünün (%12,5) bağkur; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 12'si (%46,2) SSK, 8'i (%30,8) Yeşil kart, 3'ünün (%11,5) Emekli sandığı, 3'ünün (%11,5) bağkur olduğu görülmektedir. Sosyal güvence türü ile grup arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=8,483$; $p=0,037<0.05$). Söz konusu farklılığın ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bireylerde yeşil kart kullanımının daha yüksek çıkmasına bağlıyken, sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşakta ise SSK kullanımının daha yüksek olmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Çizelge 3. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ailelerinin Göç Sürecine İlişkin Özellikleri (N=30)

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Göç Yeri				
Kulp	10	33,3	1	3,3
Lice	7	23,3	-	-
Dicle	4	13,3	3	10,0
Hazro	3	10,0	1	3,3
Silvan	5	16,8	3	10,0
Hani	1	3,3	3	10,0
Eğil	-	-	3	10,0
Çınar	-	-	2	6,8
Bismil	-	-	1	3,3
Sur	-	-	10	33,3
Yenişehir	-	-	3	10,0
Göç Yılı				
1990 Öncesi	4	13,3	13	43,3
1990 Sonrası	26	87,0	17	56,7
Göç Nedeni				
Sosyo-Ekonomik Nedenler	-	-	30	100,0
Çatışma ve Güvenlik Nedeniyle Göç Edenler	30	100,0	-	-
Göç Şekli				
Önce Birkaç Birey Sonra Diğer Üyelerin Katılımı	1	3,3	2	6,7
Tüm Aile Aynı Anda	29	97,0	28	93,3
Göç Öncesi Geçim Kaynağı				
Tarım/Hayvancılık	22	73,4	16	53,4
Ücretli İşçi/ İnşaat İşçisi	6	20,0	9	30,0
Memur	1	3,3	2	6,6
Esnaf	1	3,3	3	10,0
Göç Sonrası Geçim Kaynağı				
Tarım ve Hayvancılık	1	3,3	2	6,6
Ücretli İşçi	21	70,0	17	56,8
Memur	-	-	6	20,0
Emekli	3	10,0	1	3,3
Esnaf	5	16,7	4	13,3
Göç Sonrası Yerleşim				
Akraba, Tanıdıklara Yanına Yerleşme	2	6,6	1	3,3
Akraba, Tanıdıklara Yakın Ev Kiralama	28	93,4	29	96,7
Göç Nedeni ile Kayıp				
Mal Kaybı	26	86,6	-	-
Can ve Mal Kaybı	2	6,6	-	-
Yaşanılan Yerden Ayrılma İsteği				
Var	8	26,6	9	30,0
Yok	22	73,4	21	70,0

Ülke içinde yerinden edilenlerin 10'nun (%33,3) Kulp, 7'sinin (%22,3) Lice, 4'ünün (%13,3) Dicle, 3'nün (%10,0) Hazro, 5'inin (%16,8) Silvan ve 1'inin (3,3) Hani; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin ailelerinin 1'inin (%3,3) Kulp, 3'ünün (%10,0) Dicle, 1'inin (%3,3) Hazro, 3'ünün (%10,0) Silvan, 3'ünün (%10,0) Hani, 3'ünün (%10,0) Eğil, 2'sinin (%6,8) Çınar, 1'inin (%3,3) Bismil, 10'nun %33,3 Sur ve 3'ünün (%10,0) Yenişehir ilçesinden göç ettiği görülmektedir.

Her iki grubun göç yılına bakıldığında ülke içinde yerinden edilenlerin 4'ünün (%13,3) 1990 öncesi, 26'sının (%87) 1990 sonrası göç ettiği; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin 13'ünün (%43,3) 1990 öncesi, 17'sinin (%56,7) 1990 sonrası göç ettiği görülmektedir.

Her iki grubun göç etme nedenlerine bakıldığında ülke içinde yerinden edilenlerin 30'nun (%100) çatışma ve güvenlik nedeni ile; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin de 30'nun (%100) ekonomik nedenlerle göç ettiği görülmektedir.

Her iki grubun göç şekline bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenlerin 1'nin (%3,3) aileden önce birkaç birey sonra diğer bireylerin katılımıyla, 29'nun (%97) tüm ailenin hep birlikte göç etmesi ile; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin ise 2'sinin (%6,7) önce birkaç birey sonra diğer bireylerin katılımıyla; 28'inin (%93,3) de tüm aile bireylerinin hep birlikte göç etmesi ile göçün gerçekleştiği görülmektedir.

Her iki grubun göç öncesi geçim kaynaklarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenlerin 22'sinin (%73,4) tarım/hayvancılık, 6'sının (%20) ücretli işçi/inşaat işçisi, 1'nin (%3,3) memur, 1'nin (%3,3) esnaf; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin 16'sinin (%53,4) tarım/hayvancılık, 9'nun (%30) ücretli işçi/inşaat işçisi, 2'sinin (%6,6) memur, 3'nün (%10) esnaf olduğu görülmektedir.

Her iki grubun göç sonrası geçim kaynaklarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenlerin 1'inin (%3,3) tarım/hayvancılık, 21'sinin (%70) ücretli işçi/inşaat işçisi, 3'nün (%10) emekli, 5'nin (%16,7) esnaf; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin 2'sinin (%6,6) tarım/hayvancılık, 17 (%56,8) ücretli işçi/inşaat işçisi, 6'sının (%20) memur, 1'nin (%3,3) emekli, 4'nün (%13,3) esnaf olduğu görülmektedir.

Her iki grubun göç sonrası yerleşim yerlerine bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenlerin 2'sinin (%6,6) akraba/tanıdıkların yanına yerleştiği, 28'nin (%93,4)

akraba/tanıdıklarının yakınında ev kiraladıkları; 1'nin (3,3) akraba/tanıdıkların yanına yerleştiği, 29'nun (%96,7) akraba/tanıdıklarının yakınında ev kiraladıkları görülmektedir.

Her iki grubun göç nedeni ile yaşanan can ve mal kaybına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenlerin 2'sinin (%6,6) can ve mal kaybının, 26'sının (%86,6) ise mal kaybının olduğu; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin ise göç sürecinde herhangi bir can ve mal kaybı olmadığı görülmektedir.

Her iki grubun yaşadıkları yerden ayrılma isteğine bakıldığında; ülke içinde yerinden edilenlerin 8'nin (%26,6) yaşadığı yerden ayrılmak istediği, 22'sinin (%73,4) yaşadığı yerden ayrılmak istemediği; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin 9'nun (%30)'nun ayrılmak istediği, 21'nin (%70) ise yaşadığı yerden ayrılmak istemediği görülmektedir.

Çizelge 4. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Ruh Sağlığına İlişkin Özellikler (N=30)

	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Ruhsal Hastalık Durumu				
Evet	2	6,7	1	3,3
Hayır	28	93,3	29	96,7
Zarar Verici Davranış				
Evet	0	0,0	0	0,0
Hayır	30	100	30	100,0
İntihar Girişimi				
Evet	1	3,3	2	6,7
Hayır	29	96,7	28	93,3
Madde (Sigara) Kullanımı				
Evet	5	16,7	7	23,3
Hayır	25	83,3	23	76,7
Tedavi Girişimi				
Evet	1	3,3	0	0,0
Hayır	29	96,7	30	100,0
Ailede Psikiyatrik Öykü				
Evet	5	16,7	4	13,3
Hayır	25	83,3	26	86,7

Her iki grubun ruhsal hastalık durumuna bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 28'i (%93,3) ruhsal bir hastalığı olmadığına hayır, 2'si (%6,7) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden kuşağın 29'unun da (%96,7) hayır, 1'i (%3,3) evet cevabı verdiği görülmektedir. Ruhsal hastalık durumu ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,351$; $p=0,500>0,05$).

Her iki gruptaki zarar verici davranış oranına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 30'unun (%100,0) hayır; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 30'unun (%100,0) hayır olduğu görülmektedir. Zarar verici davranış ile grup arasında anlamlı fark bulunmuştur ($X^2=0,000$; $p=0,000<0.05$).

Her iki gruptaki bireylerin intihar girişimlerine bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 29'unun (%96,7) intihar girişimine hayır, 1'i (%3,3) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 28'inin (%93,3) hayır, 2'si (%6,7) evet cevabı verdiği görülmektedir. İntihar girişimi ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,351$; $p=0,500>0.05$).

Her iki gruptaki madde (sigara) kullanma durumlarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 25'i (%83,3) hayır, 5'i (%16,7) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 23'ünün (%76,7) hayır, 7'si (%23,3) evet cevabı verdiği görülmektedir. Verilen cevaplarda alkol kullanımının olmadığı yalnızca sigara kullanımının olduğu görülmektedir. Alkol sigara kullanma Durumu ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,417$; $p=0,374>0.05$).

Her iki gruptaki tedavi girişimine bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 29'unun (%96,7) hayır, 1'i (%3,3) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 30'unun (%100,0) hayır cevabı verdiği görülmektedir. Tedavi girişimi ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,017$; $p=0,500>0.05$).

Her iki gruptaki bireylerin ailelerinde psikiyatrik öykü durumuna bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 25'i (%83,3) hayır, 5'i (%16,7) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 26'sının (%86,7) hayır, 4'ünün (%13,3) evet olduğu görülmektedir. Ailede psikiyatrik öykü durumu ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,131$; $p=0,500>0.05$).

Çizelge 5. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Tedavi Hizmeti Kullanımına İlişkin Özellikler (N=30)

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Yardım Arayışı				
Evet	4	13,3	3	10,0
Hayır	26	86,7	27	90,0
Yardımcı Kişiler	N=4		N=3	
Geleneksel Tedavi Uygulayıcıları	-	-	1	33,3
Psikolog	1	25,0	-	-
Psikiyatri Uzmanı	3	75,0	1	66,7
Uzman Hekim	-	-	1	33,3
Tedavi Hizmeti Türü	N=4		N=4	
Psikolojik Tedavi	1	25,0	-	-
İlaç Tedavisi	3	75,0	2	66,7
Diğer Yöntemler	-	-	1	33,3
Tedavi Sonrası Durum	N=4		N=4	
İyi	-	-	1	33,3
Değişiklik Yok	3	75,0	2	66,7
Kötü	1	25,0	-	-

Her iki grubun ruhsal yardım arayışı durumlarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 26'sının (%86,7) hayır, 4'ünün (%13,3) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 27'si (%90,0) hayır, 3'ünün (%10,0) evet cevabı verdiği görülmektedir. Yardım arayışı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,162$; $p=0,500>0,05$).

Her iki grubun yardım aldığı kişiler karşılaştırıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 1'i (%25,0) psikolog, 3'ünün (%75,0) psikiyatri uzmanı; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 1'i (%33,3) geleneksel tedavi uygulayıcıları 1'i (%33,3) psikiyatri uzmanı, 1'i (%33,3) psikiyatri dışı uzman hekim yardımı aldığı görülmektedir. Yardımcı kişiler ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=3,938$; $p=0,268>0,05$).

Her iki grubun aldığı tedavi hizmetinin türüne bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 1'i (%25,0) psikolojik tedavi, 3'ünün (%75,0) ilaç tedavisi; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 2'si (%66,7) ilaç tedavisi, 1'i (%33,3) diğer yöntemler olduğu görülmektedir. Tedavi hizmeti türü ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,100$; $p=0,350>0,05$).

Her iki grupta aldıkları tedavi sonrasında durumlarına bakıldığında; grup ülke içinde yerinden edilenler olanların 3'ünün (%75,0) değişiklik olmadı, 1'i (%25,0) kötü

oldum; grup ekonomik nedenlerle göç edenler olanların 1'i (%33,3) iyi oldum, 2'si (%66,7) değişiklik olmadı şeklinde cevapladığı görülmektedir. Tedavi sonrasındaki durum ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,100$; $p=0,350>0.05$).

Çizelge 6. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşam Boyu Karşılaştıkları veya Tanık Oldukları Travmatik Olaylar

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Doğal Felaket	1	3,3	5	16,7
Yangın/Patlama	4	13,3	2	6,7
Trafik Kazası	9	30,0	16	53,3
Fiziksel Saldırı	6	20,0	7	23,3
Cinsel Saldırı	-		1	3,3
Çatışma/Savaş	6	20,0	2	6,7
İşkence	1	3,3	-	-
Cinayet/İntihar	8	26,7	6	20,0
Ani ölüm	16	53,3	19	63,3
Ani Hastalık	8	26,7	14	46,7
Ayrılık	2	6,7	-	-
Aile İçi Şiddet	4	13,3	2	6,7
Ani İş Kaybı	10	33,3	10	33,3
İş Kazası	5	16,7	5	16,7
Diğer Stresli Yaşam Olayları	2	6,7	6	20,0

Her iki grupta doğal felaket yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 29'unda (%96,7) doğal felaket yaşantısı yok, 1'i (%3,3) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşaktan ise 25'i (%83,3) yok, 5'i (%16,7) var cevabı vermektedir. Doğal felaket ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,963$; $p=0,097>0.05$).

Her iki grupta yangın patlama yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 26'sı (%86,7) yangın patlama yaşantısı yok, 4'ü (%13,3) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 28'i (%93,3) yok, 2'si (%6,7) var cevabı vermektedir. Yangın patlama ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,741$; $p=0,335>0.05$).

Her iki grupta trafik kazası yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 21'i (%70,0) trafik kazasına yok, 9'u (%30,0) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 14'ününün (%46,7) yok, 16'sınının (%53,3) var cevabı

verdiği görülmektedir. Trafik kazası ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=3,360$; $p=0,058>0.05$).

Her iki grupta fiziksel saldırı yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 24'ü (%80,0) fiziksel saldırı yaşantısına yok, 6'sı (%20,0) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 23'ünün (%76,7) yok, 7'si (%23,3) cevabı verildiği görülmektedir. Fiziksel saldırı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,098$; $p=0,500>0.05$).

Her iki grupta cinsel saldırı yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 30'unun (%100,0) cinsel saldırı yaşantısına yok; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 29'unun (%96,7) yok, 1'i (%3,3) var cevabı verildiği görülmektedir. Cinsel saldırı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,017$; $p=0,500>0.05$).

Her iki gruptaki bireylerin çatışma ve savaş bölgesinde bulunma durumlarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen kişilerin 24'ünün (%80,0) çatışma ve savaş bölgesinde bulunma yaşantısına yok, 6'sının (%20,0) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın ise 28'i (%93,3) yok, 2'si (%6,7) var cevabı verildiği görülmektedir. Çatışma ve savaş bölgesinde bulunma ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,308$; $p=0,127>0.05$).

Her iki grubun işkence ve benzeri kötü yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 29'unun (%96,7) işkence vb. kötü yaşantıya yok, 1'i (%3,3) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 30'unun (%100,0) yok cevabı verildiği görülmektedir. İşkence ve benzeri kötü yaşantı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,017$; $p=0,500>0.05$).

Her iki grubun cinayet ve intihar gibi ölüm olayları ile karşılaşma durumlarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 22'si (%73,3) yok, 8'i (%26,7) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 24'ünün (%80,0) yok, 6'sının (%20,0) var cevabı verildiği görülmektedir. Cinayet ve intihar gibi ölüm olayları ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,373$; $p=0,381>0.05$).

Her iki grupta sevilen birinin ani ölümü yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 14'ünün (%46,7) yok, 16'sının (%53,3) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 11'i (%36,7) yok, 19'unun (%63,3) var cevabı verildiği

görülmektedir. Sevilen birinin ani ölüm ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,617$; $p=0,300>0.05$).

Her iki grupta sevilen birinin ani ve ciddi hastalığıyla karşılaşma yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 22'si (%73,3) yok, 8'i (%26,7) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 16'sının (%53,3) yok, 14'ünün (%46,7) var cevabı verdiği görülmektedir. Sevilen birinin ani ve ciddi hastalığı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,584$; $p=0,090>0.05$).

Her iki grubun sevilen birinden ani ve beklenmeyen şekilde ayrılma yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 28'i (%93,3) yok, 2'si (%6,7) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 30'unun (%100,0) yok cevabı verdiği görülmektedir. Sevilen birinden ani ve beklenmeyen ayrılık ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,069$; $p=0,246>0.05$).

Her iki gruptaki bireylerde aile içi şiddet yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 26'sının (%86,7) yok, 4'ünün (%13,3) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 28'i (%93,3) yok, 2'si (%6,7) var cevabı verdiği görülmektedir. Aile içi şiddete maruz kalma ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,741$; $p=0,335>0.05$).

Her iki gruptaki iş kaybı yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 20'si (%66,7) yok, 10'unun (%33,3) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın ise 20'si (%66,7) yok, 10'unun (%33,3) var cevabı verdiği görülmektedir. Ani iş kaybı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,000$; $p=0,608>0.05$).

Her iki gruptaki iş kazası yaşantısına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 25'i (%83,3) yok, 5'i (%16,7) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 25'i (%83,3) yok, 5'i (%16,7) var cevabı verdiği görülmektedir. İş kazası ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,000$; $p=0,635>0.05$).

Her iki gruptaki stresli yaşam olaylarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 28'i (%93,3) yok, 2'si (%6,7) var; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 24'ünün (%80,0) yok, 6'sının (%20,0) var cevabı verdiği görülmektedir. Diğer stresli ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=2,308$; $p=0,127>0.05$).

Çizelge 7. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşadıkları En Kötü Travmatik Olaylar

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Doğal Felaket	-	-	1	3,3
Yangın/Patlama	-	-	1	3,3
Trafik Kazası	2	6,7	5	16,7
Fiziksel Saldırı	1	3,3	-	-
Cinsel Saldırı	-	-	-	-
Çatışma/Savaş	-	-	1	3,3
İşkence	1	3,3	-	-
Cinayet/İntihar	2	6,7	1	3,3
Ani ölüm	8	26,7	9	30,0
Ani Hastalık	4	13,3	5	16,7
Ayrılık	-	-	-	-
Aile İçi Şiddet	2	6,7	1	3,3
Ani İş Kaybı	3	10,0	3	10,0
İş Kazası	-	-	-	-
Diğer Stresli Yaşam Olayları	1	3,3	1	3,3

Her iki gruptaki en kötü yaşantılara bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 4'ü (%13,3) hiçbir olay belirtmemiş, 2'si (%6,7) trafik kazası, 1'i (%3,3) fiziksel saldırı, 1'i (%3,3) işkence ve benzeri muamele, 2'si (%6,7) cinayet ve intihar olayları, 8'i (%26,7) sevdiği birinin ani ve beklenmeyen ölümü, 4'ünün (%13,3) sevdiği birinin ani ve beklenmeyen ciddi hastalığı, 2'si (%6,7) aile içi şiddet, 3'ünün (%10,0) ani beklenmeyen bir iş kaybı ciddi bir ekonomik güçlük, 1'i (%3,3) diğer çok stresli olay veya yaşantıları belirtirken; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 2'si (%6,7) yaşamamış, 1'i (%3,3) doğal felaket, 1'i (%3,3) yangın/patlama, 5'i (%16,7) trafik kazası, 1'i (%3,3) çatışma ve savaş bölgesinde bulunma, 1'i (%3,3) cinayet ve intihar olayları, 9'unun (%30,0) sevdiği birinin ani ve beklenmeyen ölümü, 5'i (%16,7) sevdiği birinin ani ve beklenmeyen ciddi hastalığı, 1'i (%3,3) aile içi şiddet, 3'ünün (%10,0) ani beklenmeyen bir iş kaybı ciddi bir ekonomik güçlük, 1'i (%3,3) diğer çok stresli olay veya yaşantı cevabı verdiği görülmektedir. En kötü yaşantı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=9,789$; $p=0,711>0.05$).

Çizelge 8. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşadıkları Travmatik Olaylara Bağlı Olarak Korku, Dehşet, Çaresizlik Yaşamaları

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N=26	%	N=28	%
Korku, Dehşet, Çaresizlik Hissi				
Az	1	3,6	1	3,6
Orta	12	46,2	9	32,1
Şiddetli	2	7,7	5	17,9
Çok Şiddetli	11	42,3	13	46,4

Her iki grubun korku, dehşet ve çaresizlik hissi yaşamalarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 1'i (%3,8) az, 12'si (%46,2) orta, 2'si (%7,7) şiddetli, 11'i (%42,3) çok şiddetli; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 1'i (%3,6) az, 9'unun (%32,1) orta, 5'i (%17,9) şiddetli, 13'ünün (%46,4) çok şiddetli cevabı verdiği görülmektedir. Korku, dehşet ve çaresizlik hissi ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,809$; $p=0,613>0.05$). Bununla birlikte her iki kuşağın algıladıkları ruhsal travma düzeyinin ortalama orta şiddette olduğu saptanmıştır.

Çizelge 9. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Yaşadıkları Travmatik Olaylar Sonrası Yaşadıkları Bedensel ve Maddi Kayıplara İlişkin Bulgular (N=30)

Değişkenler	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	
	N	%	N	%
Fiziksel Yara				
Evet	4	13,3	3	10,0
Hayır	26	86,7	27	90,0
Yakın Kaybı				
Evet	13	43,3	20	66,7
Hayır	17	56,7	10	33,3
Maddi Kayıp				
Evet	12	40,0	9	30,0
Hayır	18	60,0	21	70,0
İş Değişikliği				
Evet	3	10,0	1	3,3
Hayır	27	90,0	29	96,7

Her iki grubun karşılaştıkları travmatik yaşantılar sonrasında fiziksel bir yaralanma durumunun olup olmamasına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 26'sının (%86,7) hayır, 4'ünün (%13,3) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 27'si (%90,0) hayır, 3'ünün (%10,0) evet cevabı verdiği görülmektedir.

Fiziksel yaralanma ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,162$; $p=0,500>0.05$).

Her iki grubun karşılaştıkları travmatik yaşantılar sonrasında yakın kaybı durumunun olup olmamasına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 17'si (%56,7) hayır, 13'ünün (%43,3) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 10'unun (%33,3) hayır, 20'si (%66,7) evet cevabı verdiği görülmektedir. Yakın kaybı ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=3,300$; $p=0,059>0.05$).

Her iki grubun karşılaştıkları travmatik yaşantılar sonrasında maddi kayıp yaşama durumlarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 18'i (%60,0) hayır, 12'si (%40,0) evet; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 21'i (%70,0) hayır, 9'unun (%30,0) evet cevabı verdiği görülmektedir. Maddi kayıp ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=0,659$; $p=0,294>0.05$).

Her iki grubun yaşadıkları travmatik olaylar sonrasında iş değişikliği yaşama durumlarına bakıldığında; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşağın 27'si (%90,0) hayır, 1'i (%3,3) evet, işimi kaybettim, 2'si (%6,7) evet, çalışmaya başladım; sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 29'unun (%96,7) hayır, 1'i (%3,3) evet, çalışmaya başladım cevabı verdiği görülmektedir. İş değişikliği ile grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($X^2=1,405$; $p=0,495>0.05$).

Çizelge 10. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Çocukluk Çağı Travmalarına İlişkin Bulgular (N=30)

Gruplar	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler		MW	P
	Ort.	Ss	Ort.	Ss		
Fiziksel İhmal	9,83	2,37	8,60	2,11	319,00	0,05
Duygusal İhmal	11,60	3,68	11,86	3,89	432,00	0,78
Fiziksel İstismar	5,53	1,07	6,10	1,97	415,00	0,51
Duygusal İstismar	7,00	2,31	8,80	4,16	332,00	0,07
Cinsel İstismar	5,23	0,56	5,40	1,35	439,50	0,80
Minimizasyon	0,70	0,75	0,70	0,95	425,50	0,69
Ctq Toplam	39,20	7,28	40,76	10,28	437,50	0,85

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin çocukluk çağı travmalarının farklılaşıp farklılaşmadığının sınanmasıdır. Bu amaçla; örneklem grubunun Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeğinin alt ölçekleri olan fiziksel ihmal, duygusal ihmal, fiziksel istismar,

duygusal istismar, cinsel istismardan alınan alt ölçek puanları ve toplam puan ortalamalarının iki grup değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). Bununla birlikte her iki grubun çocukluk çağı travmalarının anlamlı şekilde yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 11. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Travmatik Stres Belirtilerine İlişkin Bulgular (N=30)

Gruplar	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler		MW	P
	Ort.	Ss	Ort.	Ss		
Travmatik Stres Belirtisi	22,80	13,76	28,23	18,09	375,00	0,26

Araştırmanın amaçlarından biri ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin travmatik stres belirtilerinin farklılaşıp farklılaşmadığının sınanmasıdır. Bu amaçla; örneklem grubunun Travma Stres Belirtileri Ölçeği'nden alınan aritmetik ortalamalarının iki grup değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney-U testi kullanılarak sınanmıştır. Yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$). Bununla birlikte bulgularda her iki grubun travmatik stres belirtilerinin anlamlı şekilde yüksek çıktığı görülmektedir.

Çizelge 12. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Stresle Başa Çıkma Tarzlarına İlişkin Bulgular (N=30)

Gruplar	Ülke İçinde Yerinden Edilenler		Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler		MW	P
	Ort.	Ss	Ort.	Ss		
Dine Sığınma	2,26	0,69	2,05	0,66	368,50	0,22
Dış Yardım Alma	2,07	0,49	2,06	0,57	437,00	0,84
Aktif Planlama	1,89	0,62	1,67	0,60	328,50	0,07
Kaçma-Soyutlama (Duygusal-Eylemsel)	2,11	0,63	1,98	0,64	390,00	0,37
Kaçma-Soyutlanma (Biyokimyasal)	2,32	0,86	2,22	0,77	407,50	0,52
Kabul-Bilişsel Yeniden Yapılanma	2,18	0,60	2,08	0,59	391,00	0,38

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin stresle başa çıkma tarzlarının farklılaşıp farklılaşmadığının sınanmasıdır. Bu amaçla; örneklem grubunun Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeğinin aile üyeleri dine sığınma, dış yardım alma, aktif planlama,

kaçma-soyutlama (duygusal eylemsel), kaçma-soyutlanma (biyokimyasal), kabul-bilişsel yeniden yapılanma alt ölçekleri puanları ortalamalarının grup değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U testi yapılmıştır. Test sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Çizelge 13. Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ile Sosyo-ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Sosyal Uyum Düzeyine İlişkin Bulgular (N=30)

Gruplar	Ülke İçinde Yerinden Edilenler	Ekonomik Nedenlerle Göç Edenler	MW	P		
	Ort.	Ss	Ort.	Ss		
Sosyal Uyum	39,20	5,06	39,00	5,15	427,00	0,73

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin sosyal uyum düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığının sınanmasıdır. Bu amaçla; örneklem grubunun Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeğinden alınan aritmetik ortalamalarının iki grup değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Mann Whitney-U kullanılarak sınanmıştır. Yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Araştırmanın istatistiki değerlendirmesi sonucunda ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin travma yaşantıları, çocukluk çağı travmalar, travma sonrası stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzları ve sosyal uyum açısından istatistiki açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak hem ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ve travma sonrası stres belirtileri anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır.

4.TARTIŞMA

Literatürde zorunlu olarak yapılan göçlerin, gönüllü olarak yapılan göçlerden daha fazla ruhsal bozukluğa yol açtığı (Pernice ve Brook 1994) ve yapılan zorunlu iç göçün yani ülke içinde yerinden edilmenin ruhsal ve sosyal alanlar başta olmak üzere tüm sağlık alanlarını olumsuz etkilediğini bununla birlikte yerinden edilmiş kişilerin ruhsal anlamda olumsuz etkilendiğini gösteren birçok çalışma olmasına rağmen, kadınlar ve ikinci kuşak çocuklarla yapılan çalışma sayısının çok az olduğu belirtilmektedir (Aker 2006).

Söz konusu bu çalışmada da literatürdeki bilgiler göz önünde bulundurularak zorunlu olarak iç göç eden yani ülke içerisinde yerinden edilmiş ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın ruhsal sağlık durumları arasında bir fark olup olmadığı ve varsa bu farklılığın nelerden kaynaklandığını anlamak için sosyo-demografik, göç süreci ve ruhsal sağlık durumlarına ilişkin özellikler, yaşam boyu karşılaşılan travmatik olaylar, çocukluk çağı ruhsal travmaları, travmatik stres belirtileri, stresle başa çıkma stratejileri ve sosyal uyum düzeyleri açısından karşılaştırılmıştır.

Çalışma ağırlıklı olarak 1990'larda Diyarbakır'ın kırsal kesiminden yine Diyarbakır'ın kent merkezine göç eden güvenlik ve çatışma ortamı nedeni ile ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın 18-23 yaş grubu arasındaki 60 katılımcıyla yapılmıştır. 1990'larda yaşanan göçlerin en yoğun olduğu bölgelerden biri Güneydoğu Anadolu Bölgesi, nüfus açısından en büyük ve göçü en ağır şekilde yaşayan illerden biri ise Diyarbakır ilidir. Diyarbakır, kendi ilçelerine bağlı olan köy ve mezralar ile çevre illerdeki kırsal yerleşim merkezlerinde yaşanan zorunlu göçün yöneldiği, bölgedeki en önemli il merkezidir (Yükseker 2008) ve zorunlu göç deneyimini yaşayan yüz binlerce insana ev sahipliği yapmaktadır (Ayhan ve Işık 2014).

Söz konusu nedenlerden dolayı araştırma örneklemini Diyarbakır'dan seçilmiştir. Katılımcılar Diyarbakır'ın ilçelerinden Yenişehir, Sur, Bağlar ve Kayapınar nüfusuna kayıtlı olmakla birlikte ilçe merkezlerinde, gelir düzeyinin düşük olduğu semtlerde, gecekondü niteliğinde alt yapıdan yoksun, düşük kaliteli ve genellikle göç mahallelerinin yaygın olduğu yerleşim yerlerinde ortalama 18 yıldan beri ikamet etmektedirler. Katılımcıların ikamet değiştirmeden aynı bölgede kalmaları kişilerin ekonomik düzeylerinde belirgin bir iyileşmenin olmamış olabileceği düşünülebilir.

Katılımcıların yaş grubunun belirlenmesinde 1990'larda gerçekleşen çatışma ve güvenlik nedeniyle yapılan göç sonrası doğan ikinci kuşağın yaş grubunun baz alınması etkili olmuştur. Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle

göç eden ikinci kuşağın yaş ortalaması 20 yaş olarak bulunmuştur. Bu durum ikinci kuşak bireylerin artık yetişkin yaşa geldiklerini ve yakın zamanda üçüncü kuşak nesillerin ortaya çıkacağını göstermektedir. İkinci kuşaklarla yapılan benzer bir çalışmada da bu konuya değinilmiş ve ikinci kuşak bireylerin, çocuklarının doğması ve neredeyse ergenlik çağına gelmeleri önemli bir sorun olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte bu ikinci kuşakların da ailelerinin göç sonrası yaşadıkları zorlukları yeni yerleştikleri bölgelerde yaşadıkları ve ailelerinin yaşadıkları travmatik süreçlerle doğrudan karşılaşmalar bile, bu zorlukların aile üyeleri üzerindeki etkisini hissettiği belirtilmiş ve ağırlıklı olarak kadın ve çocukların etkilediği yönünde bir görüş birliği olduğu belirtilmiştir (Aker 2005, Altuntaş 2003, Bora 2002, BSV 2004, Şen 2002). Söz konusu üçüncü kuşak nesillerin de ikinci kuşak ebeveynlerinin ruhsal durumlarından olumsuz bir şekilde etkilenmelerini engellemek amacıyla ikinci kuşak bireylerle ilgili çalışmaların sayısı arttırılmalı ve yapılan bu çalışmaların sonuçları doğrultusunda ruh sağlığı hizmetleri bu kişilere sunulmalıdır.

Çalışmada her iki kuşaktaki katılımcıların öğrenim durumu ağırlıklı olarak lise düzeyinde bulunmuştur. Söz konusu durumun nedenlerine bakıldığında katılımcıların ağırlıklı olarak ailenin ortanca ve son üyeleri olmaları, diğer aile üyelerinin (ağabey/abla) ise çalışarak aileye maddi destek sağlamaları, kendilerine nazaran, daha rahat bir hayat sunmaya çalışmaları, okumaları dışında bir beklentilerinin olmamasının olmuş olabileceği gerekçe olarak gösterilebilir. Eğitim durumunun yüksek düzeyde olması daha önce benzer popülasyonla yapılan çalışmaları destekler niteliktedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında bir çalışmada öğrenim durumunun yüksek çıkması şu şekilde açıklanmıştır. Bazı ailelerdeki büyük üyelerin İstanbul gibi metropol şehirlere gidip aileyi geçindirmeleri, ailenin son üyelerinin ise ilçe merkezinde yaşlı bir akrabanın yanında kalarak ve öğrenimlerini bu şekilde tamamlamaları; ebeveynlerin çocuklarını okulda tutmaları için çeşitli maddi destek mekanizmalarının bulunması; okullarda önlük, kitap ve kırtasiye malzemelerinin ücretsiz olarak dağıtılması ile okul maliyetinin azaltmış olması ve bununla birlikte köy hayatından kopmuş olan ve yıllardır kentlerde yaşayan ailelerde, çocukların okutulmasının giderek daha arzu edilir hâle gelmesinin etkili olabileceği belirtilmiştir (Yükseker 2008).Başka bir çalışmada da eğitim düzeyi yüksek çıkmıştır. Bu durum incelendiğinde ise bazı ailelerin okul çağındaki çocukları sokakta çalışsa bile, ilköğretime devam ettikleri belirtilmiştir (Altuntaş 2003).

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin ağırlıklı olarak öğrenci olduğu çok az bir kısmının ise ücretli işçilik yaptıkları görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğunun öğrenci olmasının çalışmada kullanılan kartopu örnekleme yöntemi ile ilişkilendirilebileceği, bu durumun yöntemsel kısıtlılıktan kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin ailedeki kişi sayısının çoğunlukla beş ve üzeri olduğu, kardeş sayısının altı ile dokuz arasında olduğu ve katılımcıların büyük çoğunluğunun ortanca çocuklar olduğu görülmektedir. Bu durum ikinci kuşak bireylerin kalabalık ve yoksul ailelerde yaşadıklarını göstermektedir.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin ailelerin ortalama aylık gelirleri asgari ücret miktarına yakındır. Burada dikkat edilmesi gereken husus katılımcıların büyük çoğunluğunun aylık ortalama gelirinin bin TL'nin altında olduğu ve araştırmanın yapıldığı tarihte, Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre dört kişilik bir ailenin açlık sınırının Şubat 2014'de bin yüz altmış beş TL, yoksulluk rakamları ise üç bin iki lira olarak kayıtlara geçmiştir. Bu veriler bakıldığında her iki grubun gelir düzeylerinin çok düşük olduğu ve ciddi anlamda geçim sıkıntısı yaşadıkları söylenebilir.

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında göç edenlerin büyük bir kısmının yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmektedir (Güllülü ve diğ. 1997, Bilgili ve diğ. 1997, Gündüz ve Yetim 1997, Öner ve Kaçmazoğlu 1997 ve TOBB 1995). Benzer çalışmalarda da göç edenlerin en büyük sorununun iş bulamamak ve geçim sıkıntısı olduğu görüldüğü ve göç edenlerin çoğu yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtilmektedir (İlkerkaracan ve İlkerkaracan 1998). 2001 yılında gerçekleşen ekonomik krizden sonra kent yoksulluğu ile ilgili yapılan bir çalışmada zorunlu göç mağdurlarının en yoksul gruplar içinde yer aldığı belirtilmektedir (Erdoğan 2002, Şen 2002). Zorunlu göç konusunda yapılan çeşitli çalışmalar, göç edenlerin çok zor koşullarda yaşadıklarını gösteriyor. Yerinden edilmiş kişilerle yapılan bir diğer çalışmada, göç sonrasında yaşam standartlarının düştüğü, işsiz oldukları ya da geçici işlerde, haftada yedi gün ve sosyal güvenceleri olmadan çalıştıkları belirtilmiştir (Aker 2008).

Zorunlu göç yaşayan birinci kuşak bireylerle yapılan çalışmalarda gerek sağlık kuruluşlarının ve hizmetlerinin yetersizliği gerekse de sağlık hizmetlerine ekonomik nedenlerle ulaşılmaması ve sağlık güvencesinin olmamasından dolayı bu kişilerin ciddi halk sağlığı sorunları ile karşı karşıya oldukları belirtilmektedir. (Soyer 2001, TTB 2000). Ancak bu çalışmada her iki gruptaki katılımcıların çoğunluğunun sosyal güvencesinin (Yeşil kart, Bağkur, SSK, Emekli Sandığı) olduğu görülmüştür. Bu durum sağlık hizmetlerine ulaşılmasını engelleyen faktörlerden birinin ortadan kalktığını ve bir nebze de olsa sağlıkta eşitsizliğin azaltılarak kişilerin sağlık hizmetlerinden yararlanarak bu alanda yaşanacak sorunların azaltıldığı söylenebilir. Ancak bununla birlikte sahip olunan sosyal sigorta türünün ağırlıklı olarak Yeşil Kart olduğu görülmektedir. Yeşil Kartlar, hiçbir mal varlığı olmayan ve yoksullukları idarece tespit edilip belgelendirilenlere verilen sağlık sigortalarıdır. Bu durumda sağlık sigortası türü kişilerin ekonomik koşullarının kötülüğünü gösteren bir veri olduğu görülmektedir (Keser 2011).

Göçün cinsiyet açısından değerlendirilmesine bakıldığında literatürde göçün ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediğini belirten farklı çalışmalar yer almaktadır. Özellikle zorunlu göçün ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği ve kadın göçmenlerin erkek göçmenlere göre daha fazla duygusal zorlanma yaşadığı belirtilmektedir (Akdeniz ve Öz 2009, Sır ve diğ. 1998). Yapılan bu çalışmada zorunlu göçün ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak arasında cinsiyet açısından anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilenlerin tamamının ağırlıklı olarak 1990'lı yıllarda çatışmaların yoğun yaşandığı Kulp, Lice, Hazro, Silvan, Dicle ve Hani ilçelerinden göç ettikleri; sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin ise gerek 1990 öncesi gerekse de 1990 sonrası sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı Eğil, Çınar, Bismil, Sur, Yenişehir ilçelerinin kırsal kesiminden göç ettikleri görülmektedir.

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bireylerin ailelerinin hemen hemen tamamı göçe bağlı olarak mal kaybı yaşadığı görülmüştür. Bununla birlikte aileler şehir merkezlerine her türlü mülkten yoksun şekilde gelmişlerdir (Kaya 2008). Sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin ise herhangi bir mal kaybı olmadığı görülmektedir.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilenler ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç edenlerin çoğunluğunun göç öncesi tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıkları, göç sonrası ise çoğunlukla başta inşaat sektörü olmak üzere niteliksiz, geçici işlerde ve düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldıkları görülmektedir.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen kişilerin daha çok akraba, arkadaş ve hemşerilerine yakın semtlerde ev kiralayarak göç ettikleri çok az bir kısmının ise akraba ve arkadaşları yanında kalıp sonradan akrabalara yakın semtlerde ev kiralayarak göç ettikleri görülmektedir. Literatüre bakıldığında göç edenlerin göç sonrası göç edilen yer konusunda aile ve arkadaşların önemli bir etki yaptığı (Marshall 1999) ve yerinden edilen aileler çoğunlukla aynı etnik köken ve aynı bölgeden gelen akraba ve hemşerilerinin yanına yerleştikleri belirtilmektedir (Şen 2002). Çalışmanın sonuçları literatürdeki bilgilere uyum sağlamaktadır.

Göç yaşantısı göç öncesi, sırası ve sonrasında gelinen ortamda konaklanacak yer bulma ve yeni kültüre yerleşme evrelerinin her birinde barındırdığı stres kaynaklarının ve travmatik deneyimlerinin etkileşimi ile belirlenen zorlu süreçtir (Batista ve Weisse 2010, Bhugra 2004, Fenta ve diğ. 2004, Foster 2001, Sır ve diğ. 1998, Sondergaard ve diğ. 2003). Bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve zorlukların ruh sağlığı üzerindeki olası etkileri; bu yaşantının istemli olup olmamasından da etkilenmekte, zorunlu göçlerde söz konusu zorluklar ve travmatik deneyimler artmaktadır (Murphy 1977, Uluocak 2009).

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın karşılaştıkları travmatik olaylar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Her iki gruptaki katılımcıların doğal felaket, yangın/patlama, trafik kazası, fiziksel saldırı, cinsel saldırı, çatışma, savaş bölgesinde bulunma, işkence vb. kötü muamele, cinayet ve intihar gibi ölüm olayları, sevilen birinin ani ve beklenmedik ölümü, sevilen birinin ani ve beklenmedik hastalığı, sevilen birinden ani ve beklenmedik bir şekilde ayrılma, aile içi şiddet, ani ve beklenmeyen bir iş kaybı, ciddi bir ekonomik güçlük, iş kazası, diğer stresli yaşam olayları yaşantıları bulunmaktadır. Bu durum her iki kuşaktaki bireylerin pek çok travmatik olayı deneyimledikleri veya tanık olduklarını göstermektedir. Literatürde kişilerin yaşam boyu travmatik bir olayla karşılaşma yaygınlığı % 21.4- 89.6 arasında bildirilmektedir (Perkonigg ve diğ. 2000, Breslau ve diğ. 1998). Çalışmada ise katılımcıların pek çok travmatik olayla karşılaştığı, bu durumun içinde buldukları

yerleşim yeri olan Diyarbakır ilinde, çatışma kaynaklı süreğen toplumsal travmaların varlığının etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir.

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin en çok etkilendikleri travmatik olaylar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Her iki gruptaki ikinci kuşak bireylerin çoğunluğu sevilen birinin ani ve beklenmeyen ölümü, hastalığı; ani ve beklenmeyen iş kaybı ve trafik kazası yaşantılarını en çok etkilendikleri travmatik yaşantılar olarak tanımlamış ve büyük bir kısmın bu olaylara orta şiddette korku, dehşet, çaresizlik tepkileri gösterdiği görülmüştür. Literatürde Kessler ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, yaşanan en yaygın travmatik olayların bir ölüm ya da yaralanmaya tanık olmak, yangın veya sel gibi doğal bir felakete maruz kalmak, yaşamı tehdit eden bir kaza geçirmek ve silahla tehdit edilmek olduğu gösterilmiştir (Kessler ve diğ. 1995). Çalışmada ise literatürden farklı olarak iş kaybından kaynaklanan ruhsal travma dikkati çekmektedir. Her iki kuşaktaki düşük sosyo-ekonomik durum göz önünde bulundurulduğunda iş kaybının travmatik etki yaratmasının anlamlı olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin yaşam boyu karşılaştıkları travmatik yaşantılardan ruhsal anlamda etkilendikleri görülmektedir. Ancak bununla birlikte katılımcılardan çok az bir kısmının ruhsal tedavi aldığı ve çoğunluğunun ruhsal tedavi arayışına girmediği ve destek almadığı görülmektedir. Bu durum literatürde travmatik deneyimi olan kişilerin, ruhsal belirtiler gösterenlerin çoğunun tedaviye başvurmadığı (Kılıç 2008) ve söz konusu durumun nedenlerinden birinin günümüzde hala halkın ruhsal hastalıklar ile ilgili birçok olumsuz düşünce, tutum ve davranışa sahip olduğu belirtilmektedir (Byrne 1999).

Katılımcıların çok az bir kısmı intihar girişiminde bulunduğu bir kısmının ise ailelerinde psikiyatrik öykü olduğu bir diğer kısmının sigara kullandığı görülmüştür. Bununla birlikte intihar girişiminde bulunan ve madde (sigara) kullanan kişilerin travmatik stres düzeylerinin yüksek çıkmıştır. Söz konusu durum literatürdeki çalışmalarla uyumludur. Literatürde Travma Sonrası Stres Bozukluğu'nun (TSSB) tek başına tanı almasının oldukça güç olduğu bunun nedeninin ise diğer birçok psikiyatrik bozuklukla benzer klinik özellikleri paylaştığı ve benzerlik gösterdiği bozukluklar içinde intihar

düşüncelerinin de dahil edildiği belirtilmiştir (Uğur ve diğ. 2002). Bu durumda intihar düşüncesinin veya girişiminin her zaman TSSB ile açıklanamayabileceği söylenebilir. TSSB’de en sık görülen komorbid psikiyatrik bozukluklarından bir diğeri de alkol ve madde kullanım bozukluklarıdır. TSSB’li bireylerde alkol veya madde kullanım bozukluğu yaygınlığının, toplumda TSSB olmayan bireylere göre 2–3 kat daha fazla olduğu bildirilmiştir (Kessler ve diğ. 1995). Bu açıdan bakıldığında çalışmada madde(sigara) kullanan bireylerde travmatik stres düzeyinin yüksek çıkması anlaşılabilir niteliktedir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada alkol ve madde bağımlılarında TSSB % 31 olarak bulunmuş ve bununla birlikte TSSB’ye de eşlik eden en sık rastlanan ek tanılardan birinin de depresyon olduğu bildirilmiştir (Kural ve diğ. 2004). Toplum tabanlı ve yüksek riskli topluluklarla yapılan çalışmalarda da TSSB ve Majör Depresyona (MD) sık rastlanıldığı belirtilmiştir (Aker 2006).

Ülke içinde yerinden edilen, ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin çocukluk çağı travmaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bununla birlikte her iki kuşağın da çocukluk çağı travmaları toplam puanları yüksek çıkmıştır.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin travmatik stres düzeylerine bakıldığında her iki grup arasında anlamlı belirgin bir farklılık görülmemekle birlikte her iki kuşağın da travmatik stres düzeyleri anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır.

Öncelikle her iki kuşakta travmatik stres düzeyinde anlamlı bir farklılık görülmemesinde bölgedeki çatışma ve şiddet ortamında bulunması ve ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın da bu ortamın getirdiği benzer travmatik yaşantılara maruz kalmasının etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu durum literatür bilgisi ile de desteklenmektedir. Literatürde siyasi ve sosyal şiddetin sağlık üzerine etkileri konusunda yapılan değerlendirmelerde, siyasi ve sosyal şiddet gören toplumlarda travma sonrası stres bozukluğu başta olmak üzere çeşitli ruhsal sorunların şiddetli düzeyde yaşanacağı belirtilmiştir (Schneidera ve Turshena 2011). Her iki grup arasında anlamlı bir farklılık görülmemesinde etkili olabilecek bir diğ er etkenin ise; ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak bazı bireylerin, ailelerinin yaşadığı travmatik göç deneyimi hakkında detaylı bilgiye sahip olmamaları, ailelerin çocuklarının etkilenmemesi için göç sürecini çocukları ile paylaşmamış olabilecekleri ve dolayısıyla ikinci kuşak bireylerin göçten ruhsal anlamda

etkilenmemiş olabilecekleri ve göçün bu bireylerde düşünüldüğü gibi bir travmatik etki yaratmamış olabileceği düşünülebilir.

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın travmatik stres belirtileri yüksek çıkmıştır. Söz konusu durum literatürde bazı travmaların çeşitli mekanizmalar aracılığıyla bireyden bireye ya da kuşaktan kuşağa aktarılabilmesi (Figley 1993, Kira 2001, Kaitz ve diğ. 2009, Kellermann 2001) bilgisi ile açıklanabilir ve göç sürecinde ortaya çıkan ruhsal sorunların kuşaktan kuşağa aktarılmış olabileceği söylenebilir. Literatürde gerek uluslararası gerekse de ulusal alanda TSSB'nin saptandığı birçok çalışma mevcut olmakla birlikte ebeveyni TSSB olan ikinci kuşaklarda TSSB saptanan çalışmalar da mevcuttur. Bazı çalışmalarda ikinci kuşaktaki bireylerin de ebeveynleri gibi travmaya bağlı stres belirtileri sergilediklerine ve stres verici yaşam olaylarıyla karşılaştıklarında, daha hassas ve psikopatoloji geliştirmeye daha yatkın olduklarına vurgu yapılmaktadır (Baranowski ve diğ. 1998, Baron ve diğ. 1996, Solomon ve diğ. 1988, Yehuda ve diğ. 1998). Ebeveyn TSSB'si ile travmatize ebeveynlerin çocuklarındaki TSSB arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda ebeveynde TSSB varlığının ikinci kuşakta özellikle TSSB gelişimi açısından önemli bir risk faktörü olduğu ileri sürülmüştür (Brom ve diğ. 2001, Kellermann 1999). Ülkemizde zorunlu göç yaşayan ailelerin ikinci kuşak üyelerinin sağlık durumu ile ilgili yapılan çalışmada da ikinci kuşak çocuklarda travmatik stres düzeyleri anlamlı bulunmuştur (Aker 2006).

Her iki kuşakta travmatik stres belirtilerinin yüksek çıkması, göçü yaşayan birinci kuşağın ruhsal problemlerin etkisi ile şekillenmiş olabileceği gibi ikinci kuşak bireylerin kendi yaşadıkları travmatik deneyimlerden, söz konusu yaşanan travmatik deneyimlerin de bölgedeki devam eden uzun süreli çatışma ortamından kaynaklanıyor olabileceği ve bu durumdan her iki kuşağın da etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın travmatik stres düzeylerinin yüksek olmasında etkili olabilecek bir diğer etken de sosyodemografik özelliklerdir. Literatürde TSSB'nin genellikle bekâr, boşanmış, dul, sosyal olarak çekinik ya da sosyoekonomik düzeyi düşük bireylerde görüldüğü (Sadock ve diğ. 2016), TSSB geliştirme olasılığının alt sosyoekonomik gruptan olanlarda daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Perkonig ve diğ. 2000). Çalışmada her iki grubun sosyodemografik özellikleri TSSB için önemli risk etmenleri arasında olduğu söylenebilir. Çalışmaya katılan her iki gruptaki bireylerin medeni durumlarının bekâr olması, sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olması travmatik stres düzeyinin yüksek

olmasında etkili olduğu düşünölmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar literatürü desteklemektedir.

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin stresle başa çıkma tarzlarında belirgin anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Her iki kuşaktaki bireylerin stresle başa çıkma tarzlarından aktif planlama, dış yardım arama, dine sığınma, kaçma-soyutlama (duygusal-eylemsel), kaçma-soyutlanma (biyokimyasal) ve kabul-bilişsel yeniden yapılanma tarzlarının tamamını kullandıkları görölmemektedir.

Literatüre bakıldığında çalışmanın bulgularına paralel olarak herhangi bir başa çıkma tarzının diğerlerine göre kesin olarak daha etkili olmadığı, farklı durumlarda, farklı başa çıkma tarzlarının daha etkili olabileceği gibi (Baum ve diğ. 1983) farklı başa çıkma tarzları eş zamanlı da kullanılabileceği belirtilmektedir (Parkes 1984). Bununla birlikte herhangi bir başa çıkma tarzının etkililiği, durumun gerekliliklerine, bireyin belli başa çıkma stratejilerini kullanmadaki becerilerine ve esnekliğine bağlıdır (Bray ve diğ. 1999).

Çalışmada ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşakla sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmamış ve her iki kuşaktaki bireylerin sosyal uyum düzeylerinin normal işlevsellik sınırları içinde olduğu bulunmuştur.

Literatürde zorunlu göçün isteyerek yapılan göç ile karşılaştırıldığında kişinin sosyal uyum, hayat beklentileri, dünya üzerindeki temel varsayımları gibi yaşamsal kavramlarını çok daha derinden etkilediği belirtilmiştir (Aker ve diğ. 2002). Bununla birlikte yine literatürde kişileri göçe zorlayan nedenler, göçün süresi ve göç sonrası yaşanan sorunların karmaşık bir etkileşim içinde ruh sağlığını etkilediği, bu süreçte üzüntülü bir dönem yaşandığı ancak bu dönemin yeni çevreye uyumla kademeli olarak atlatıldığı belirtilmektedir (Hertz 1984, Berry 1987). Söz konusu bu çalışmanın da ikinci kuşak bireylerle yapıldığı için ikinci kuşağın göç sonrası zorlu süreçleri doğrudan yaşamadıkları ve bu durumdan dolayı uyum sağlama noktasında zorlanmamış olabilecekleri söylenebilir.

4.1. Çalışmanın Kısıtlılıkları:

Çalışmanın göç olaylarının gerçekleştiği ve çatışma ortamının süregelenleştiği aynı coğrafi bölgede yapılmış olması, coğrafi ve kültürel anlamda belirgin bir farklılığın

olmaması ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak arasında anlamlı bir farklılığın olmamasında etkili olduğu düşünülmekte çalışmanın doğu bölgelerinden coğrafi ve kültürel farklılıkların olduğu batı bölgelerine gerçekleşen göç durumunda her iki grup arasında anlamlı farklılıkların ortaya çıkabileceği düşünülmektedir.

Söz konusu çalışmada çatışma ve güvenlik nedeniyle ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ve sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin göç etme sebeplerinin iç içe geçmiş durumda olması yine her iki gruptaki bireylerin aynı yerleşim bölgesinde ikamet etmeleri, yaşanan yerleşim yerinde çatışmalı ve süreğen travmatik yaşantıların var olması, göç etme sebeplerinin birbirinden ayırt edilmesini güçleştirdiği düşünülmektedir.

Çalışmanın sonuçları üzerinde etkili olduğu düşünülen faktörlerden biri de ulaşılan kişi sayısının az olmasıdır. Ulaşılabilen kişi sayısının az olmasında ise, alandaki gözlemler dikkate alındığında, insanların zorunlu göç konusunu siyasi bir şekilde ele aldıkları, bu konuyla ilgili kendilerini güven de hissetmedikleri için konuşmak istemedikleri ve bununla birlikte daha önce yapılan benzer çalışmaların kendilerine bir katkı sağlamadığı, konuşmalarının bir anlam ifade etmediği bu yüzden de çalışmaya katılmak istemedikleri düşünülmektedir. Bununla birlikte kişi sayısının az olmasında kullanılan kartopu örnekleme yönteminin de getirdiği yöntemsel kısıtlılıklarında etkisinin olduğu düşünülmekte ve konuyla ilgili daha detaylı ve sağlıklı bilgilerin elde edilmesi için ileride yapılacak çalışmaların niteliksel yöntemlerle yapılması önerilmektedir.

Çalışmada ikinci kuşak bireylerin ebeveynlerine yönelik travma ve TSSB'yi ele alan herhangi bir ruhsal değerlendirilmenin yapılmaması, kuşaklararası aktarımda ebeveynlerin etkisinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesini etkilemiş olabileceği düşünülmekte ve bu durumda çalışmanın bir diğer kısıtlılığı olarak değerlendirilebilir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşağın yaşam boyu karşılaşılan travmatik olaylar, ruhsal travma belirtileri, sosyodemografik ve göç sürecine dair özellikleri, çocukluk çağı ruhsal travmaları, travma stres belirtileri, stresle başa çıkma stratejileri ve sosyal uyum düzeyleri arasında belirgin, anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Çalışmada her iki grup arasında farklılığın ortaya çıkmamasında; çalışmanın çatışma ve şiddetin hüküm sürdüğü bir bölgede yapılmış olması bu yüzden her iki kuşağın da yoğun travmatik yaşantılara maruz kalması; her iki grubun da benzer kültürlerdeki bir bölgeye göç etmiş olmaları, katılımcı sayısının yetersiz olması bununla birlikte araştırmada kullanılan kartopu örnekleminin getirmiş olduğu yöntemsel kısıtlılıklar gibi etkenlerin varlığının etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte ikinci kuşakla ilgili yapılacak çalışmalardan daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesi için bu çalışmaların çatışma ve şiddetin etkisini daha az olduğu alanlarda yapılarak, çatışma ve şiddet yaşantılarının yarattığı travmatik etkilerin kontrol altında tutulduğu bölgelerde yapılması önerilmektedir.

Ülke içinde yerinden edilen ikinci kuşak ile sosyo-ekonomik nedenlerle göç eden ikinci kuşak bireylerin çocukluk çağı travmaları ve de travmatik stres düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu durumun nedenleri her ne kadar ayrıştırılamasa da (ruhsal travmanın ailelerin yaşadıkları göçten mi yoksa bölgedeki çatışma/şiddetten mi kaynaklandığı) görünen şu ki bu bireylerin ruh sağlıkları ciddi tehdit altındadır. Bu yüzden ikinci kuşakla ilgili çalışmaların artırılarak ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda, ikinci kuşak bireylerin yaşadıkları ruhsal sıkıntıları sağlıklı bir şekilde atlatmaları sağlanmalıdır. Bununla birlikte bölgeye yönelik toplum tabanlı psikososyal hizmetlerin kuşak farkı gözetmeksizin başlatılması da önemli olacaktır.

KAYNAKLAR

Abadan-Unat N. Türkiye'nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü. Erdoğan M, Kaya A (Ed). Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul, 2015.

Aker T, Önder ME (Ed). Psikolojik Travma ve Sonuçları. 5US Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Aker T, Ayata B, Özeren M, Buran B ve Bay A. Zorunlu iç göç: Ruhsal ve toplumsal sonuçları. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2002; 3: 97-103.

Aker T. Zorunlu Göç Yasayan Ailelerin İkinci Kuşak Üyelerinin Sağlık Durumu. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, 2006.

Aker T, Önen P. "Travma Sonrası Stres Bozukluğu", Türkiye Klinikleri Dâhili Tıp Bilimleri Dergisi, 2006; Cilt 2, Sayı 12, s.52-63.

Aker T. "Ruhsal Süreçler Açısından Zorunlu Göç ve Yerinden Edilme", Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinde Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası. TESEV Yayınları, İstanbul, 2008.

Aker T. "Türkiye'de Yerinden Edilme, Ruh Sağlığı ve Halk Sağlığı: Yapılan Çalışmalar, Beklentiler ve Engeller". Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinde Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası. TESEV Yayınları, İstanbul, 2008; s.134

Aker T. 1999 Marmara Depremleri: Epidemiyolojik bulgular ve toplum ruh sağlığı uygulamaları üzerine bir gözden geçirme. Türk Psikiyatri Dergisi, 2006; 17(3): 204-212.

Aker T, Sorgun E, Mestçioğlu Ö, Karakaya I, Kalender D, Acar G, Biçer Ü, Acicbe Ö. "İstanbul'daki bombalama eylemlerinin erişkin ve ergenlerdeki travmatik stres etkileri", , Türk Psikoloji Dergisi, 2008; 23, 63-71.

Akdeniz EB, Öz F. Koruyucu Ruh Sağlığı Açısından Göç ve Kadın. Kriz Dergisi, 2009; 17(1):27-36.

Akkaya C, Sivrioğlu EY, Sarandöl A ve diğ. Majör Depresif Bozuklukta Sertralin ve Reboksetinin Sosyal İşlev Kaybı Üzerine Etkilerinin Karşılaştırılması: Randomize Açık Etiketli Bir Çalışma. Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 2006; 19 (1): 5-13.

Akkaya C, Sarandöl A, Esen Dana A, Sivrioğlu Y, Kaya E ve Kırlı S. Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği (SUKDÖ) Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenilirliği. Türk Psikiyatri Dergisi, 2008; 19(3): 292-299

Akkayan T. Göç ve Değişme. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.

Akgür ZG. Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970–1993). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, No:201, Ankara.

Altuntaş, B. Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe: Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar. İletişim, İstanbul.2003

Altzinger F. Sürgün ve Psikanaliz: Sürgün ve Sürgünde Travmatik Olan. Psikanaliz Buluşmaları 8. Bağlam Yayıncılık. Ankara. 2014.

Alvarez WF. (1988) Children of Migrant Farm Families. Am J Public Health 1988; 78: 934-936.

Amerikan Psikiyatri Birliği. DSM-5 Tanı Ölçütleri: Başvuru El kitabı (1.baskı). Çev. Ertuğrul Köroğlu. Hekimler Yayın Birliği. Ankara, 2013.

Amnesty International. Annual Report. 1996.

Arcel LT. Multidisciplinary Approach to Refugee Women and Their Families: Core Experiences of the Refugees. In L. T. Arcel (Ed.) Psycho-Social Help to War Victims: Women Refugees and Their Families. Copenhagen: International Rehabilitation Council for Torture Victims (IRCT), 1999, 24-33 1999.

Atkinson RL, Atkinson RC, Smith EE, Bem DJ, Nolen-Hoeksema S. Psikolojiye giriş, Ankara, Arkadaş Yayınları, 1996.

Baker, R. “Psychosocial Consequences for Tortured Refugees Seeking Asylum And Refugee Status in Europe,” M. Başoğlu (der.) Torture and Its Consequences: Press Syndicate Of the University of Cambridge içinde, Cambridge 1992.

Balcıoğlu, İ. ve F. Samuk. “Göç ve Ruh Sağlığımız” içinde: Medikal ve Psikososyal Açıdan Göç Olgusu. Ed: İ. Balcıoğlu, İstanbul: Alfabe Basım Yayın, 2002; s.40

Baltaş Z, Baltaş A. Stres ve Başaçıkma Yolları (27. Basım), Remzi Kitabevi, 2011.

Baranowsky AB, Young M, Johnson-Douglas S, Williams-Keeler L. ve McCarrey M. PTSD Transmission: A review of Secondary Traumatization İn Holocaust Survivor Families, Canadian Psychology, 1998; 39 (4), 247-256.

Baron L, Eisman H, Scuello M, Veyzer A. ve Lieberman M. Stress resilience, locus of control, and religion in children of Holocaust victims. The Journal of Psychology, 1996; 130 (5), 513- 525.

Barut, M. Zorunlu Göçe Maruz Kalan Kürt Kökenli T.C. Vatandaşlarının Göç Öncesi ve Göç Sonrası Sosyo Ekonomik, Sosyo Kültürel Durumları, Askeri Çatışma ve Gerginlik Politikaları Sonucu Meydana Gelen Göçün Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Göç Mağduru Ailelerin Geriye Dönüş Eğilimlerinin Araştırılması ve Çözüm Önerileri. Yayınlanmamış Rapor. Göç-Der, İstanbul.1999 -2001.

Barutciski, M. “Tensions Between the Refugee Concept and the IDP Debate.” Forced Migration Review 3,1998; 11-14.

Başoğlu M. Psikolojik Travma Sonrası Stres Hastalığı Psikobiyolojik Kuramlar. Tedavide Yeni Gelişmeler ve Güncel Konular. Türk Psikiyatri Dergisi, 1992; 3(1): 9-21.

Başıoğlu M, Şalcıoğlu E, Livanou M, Özeren M, Aker T, Kılıç C, Mestçitoğlu Ö. (2001). A study of the validity of a screening instrument for traumatic stress in earthquake survivors in Turkey. *Journal of Traumatic Stress* 2001;14: 491-509.

Batista E. ve Wiese P. Culture and Migration: Psychological Trauma in Children and Adolescents. *Traumatology*, 2010; 16 (4): 142-152.

Baum A, Fleming R ve Singer JE. Coping with victimization by technological disaster. *Journal of Social Issues*, 19983; 39 (2), 117-138.

Bayraktar S. Psikolojik Travma. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2012.

Berry JW. Kim V, Minde T. Comparative Studies of Acculturative Stres. *İnt Migration Rev*, 1987; 21: 491-511.

Bhugra D. Migration and mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 2004; 109 (4), 243-258.

Bılanakıs N, Pappas E, Baldıç V ve Jokıç M. Post-traumatic Stress Disorder in a Refugee Camp in Serbia. *Torture*,1997; 7(1): 17-20.

Biçer Ü, Tırtıl L, Kurtaş Ö, Aker T. Adli Psikiyatri. *Klinik Gelişim*, 2009; 22: 126-132

Bilgili A, Aydoğan F ve Güngör C. “Doğu Anadolu Bölgesinde Zorunlu Göç Olgusunun Sosyolojik Çözümlemesi: Van Örneği”, *Doğu Anadolu’da Göç Eğilimi: Nedenler ve Çözümler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.

Birleşmiş Milletler. *Guiding Principles on Internal Displacement*, United,1998.

Bora A. “Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?” *Yoksulluk, Kadınlar ve Hane N. Erdoğan (der.) Yoksulluk Halleri. Türkiye’de Kent Yoksullugunun Toplumsal Görünümleri içinde. Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 2002.*

Bray RM, Fairbank JA ve Marsden ME. Stress and substance use among military women and men. American Journal of Drug Alcohol Abuse, 1999; 25 (2), 239-256

Breslau N, Kessler RC, Chilcoat HD ve diğ. Trauma and posttraumatic stress disorder in the community: The 1996 Detroit Area Survey of Trauma. Arch Gen Psychiatry, 1998; 55: 626-632.

Brom D, Kfir R, Dasberg H. A Controlled Double-blind Study on Children of Holocaust Survivors. Isr J Psychiatry Relat Sci. 2001; 38(1): 47-57.

BSV. Zorunlu Göçün Çocuklar ve Gençler Üzerindeki Etkileri. Basak Kültür ve Sanat Vakfı, Araştırma Yayını, 2014, İstanbul.

Budak S. Psikoloji sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

Buz S. Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul. Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara, 2004; Yayın No: 5.

Castles S, Miller JM. Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslar arası Göç Hareketleri. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul. 2008.

Byrne P. Stigma of mental disorders-changing minds, changing behavior. Br J Psychiatry, 1999; 174:1-2.

Chung MC, Easthope Y, Chung C ve Clark-Carter D. (2001). Traumatic stress and coping strategies of secondary victims following an aircraft disaster in Coventry. Stress and Health, 2001; 17 (2), 67-75.

Cicourel A. "Living in Two Cultures: The Everyday World of Migrant Workers". içinde: Living in Two Cultures. Great Britain: The Unesco Press, 1982; 19-45.

Cohen R. ve F Deng "Introduction," R Cohen ve F.Deng (der.), The Forsaken People: Case Studies of the Internally Displaced içinde. Brookings Institution Press, Washington, DC, 1998.

Çakır S. “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011; 24: 129-142.

Çayboylu İ. Göç ve Kentsel Yaşama Uyum Sorunları. AAK Başkanlığı. 2001 Yılı Aile Raporu. AAK Yayınları, Ankara, 2002.

Çelikkol A. Koruyucu Ruh Sağlığı. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ege Üniversitesi Yayın Bürosu, İzmir, 2001; 151- 152.

Danieli Y. (Ed.). (1998). Intergenerational handbook of multigenerational legacies of trauma. New York: Plenum Press. Dansby VS. ve Marinelli RP. Adolescent children of Vietnam combat veteran fathers: A population at risk. Journal of Adolescence, 1999; 22 (3), 329–340.

Davidson AC.ve Mellor DJ. The adjustment of children of Australian Vietnam veterans: is there evidence for the transgenerational transmission of the effects of war-related trauma? Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 2001; 35 (3): 345-351.

De Graaf TK. A family therapeutic approach to transgenerational traumatization. Family Process, 1998; 37 (2): 233-243.

De Jang JTVM, Komproe IH, Van O M, El M, Mesfin A, Khaled N, Van de put WAM, Somason dram D.Lifetime eEvents and Posttraumatic Stress Disorder in 4 Post-conflict Settings. Journal of the American Medical Association, 2001; 286: 555-562.

Dekel R. ve Goldblatt H. Is There İntergenerational Transmission of Trauma? The Case of Combat Veteran’s Children. American Journal of Orthopsychiatry,2008; 78 (3): 281–289.

Deng F. “Opening Remarks.” Forced Migration Review. Researching Internal Displacement, State of the Art başlıklı konferans tebliğlerini içeren özel sayı, 2003; 5-8.

Dion KK. Understanding İmmigrants’ Experiences: Reflections on Ken Dion’s Research Contributions. Journal of Social Issues,2010; 66 (4) : 648-652.

Durak N. Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerin Saldırganlıklarını Belirlemeye Yönelik Sosyal Uyum Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Niğde İli Örneği. Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2006.

Dünya Sağlık Örgütü. Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması (ICD 10). Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü.1992.

Edwards C, Dunham DN, Ries A ve Barnett J. Symptoms of traumatic stress and substance abuse in a non-clinical sample of young adults. Addictive Behaviors, 2006; 31 (11), 2094-2104.

Erdoğan N. Yoksulluk Hâlleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri. Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 2002.

Erdoğan M, Kaya A. Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul, 2015.

Erder, S. Kentsel Gerilim. Ankara: Uğur Mumcu Vakfı Yay. 1997.

Farley T, Galves A, Dickinson M, Perez Mjd Stress, Coping, and Health: a Comparison of Mexican Immigrants, Mexican- Americans, and Non-Hispanic Whites. J Immigr Health, 2005; 7: 213-220.

Fenta H, Hyman I. ve Noh S. Determinants of Depression Among Ethiopian immigrants and Refugees in Toronto. The Journal of Nervous and Mental Disease, 2004; 192 (5):363-372.

Ferenczi S. Psikolojik Travma. Çev. Portakal H. Cem Yayınevi, İstanbul, 2014.

Fırat S, Baskak B. Gelişimsel Travmanın Uzun Dönem Etkileri ve Bunlara Aracılık Eden Nörobiyolojik Mekanizmalar. Kriz Dergisi, 2012. 20(1-2-3): 25-41.

Fichter J. Sosyoloji Nedir? S. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Konya 1990; s.142.

Figley C.R. Coping with stressors on the homefront. *Journal of Social Issues*,1993; 49 (4): 51–71.

Fischer G, Riedesser P. *Lehrbuch der Psychotraumatologie*. München: Reinhardt;1999.

Fish Murray CC, Koby EV, van der Kolk BA Evolving ideas: the effects of abuse on children's thought. *Psychological Trauma*, BA van der Kolk (ed), American Psychiatric Press, Washington. 1987.

Fleischer NL, Fernald LC, Hubbard AE. Depressive Symptoms In Low-Income Women In Rural Mexico. *Epidemiology*, 2007; 18: 678-685.

Fleming R, Baum ve Singer JF. Toward and integrative approach to the study of stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 1984; 839-852.

Foa EB, Kozak MJ (1986) Emotonal processing of fear: Exposure to corrective information, *Psychol Bull*,1986; 99: 20-35.

Folkman S, Moskowitz, JT, Coping: pitfalls and promise. *Annu Rev Psychol*, 2004; 55: 745-74

Folkman S. Personal control and stress and coping processes: A theoretical analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1984; 46 (4), 839-852.

Folkman S, Moskowitz T. Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*, 2004; 55, 745-774.

Foster PR. When immigration is Trauma: Guidelines For the Individual andFfamily Clinician. *American Journal of Orthops ychiatry*, 2001; 71 (2): 153-170.

Fridman A, Bakermans KMJ, Sagi S.A. ve Van IJzendoorn M.H. Coping in Olg Age With Extreme ChildhoodTtrauma: Aging Holocaust Survivors andTtheir Offspring Facing New Challenges. *Aging and Mental Health*, 2011; 15 (2): 232-242.

Geçtan E. *Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar*. (7. Basım). Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

Gender MJ, Gardiner HW. Çocuk ve Ergen Gelişimi. Hazırlayan, Onur B. Çev.Dönmez A. İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

Gişi İ. Göksun ilçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2007.

Giesen B. Social Trauma. Smelsler NJ, Baltas PB, Alto P. (Edt). International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences içinde.2001; (Sy: 14473-14476). Berlin: Elsevier Science.

Giddens A. Sosyoloji: Irk, Etniklikve Göç. İstanbul. Kırmızı yayınları. 2013.

Güllülü S, Öner S ve Kaçmazoğlu B. Doğu Anadolu'da Göç Eğilimi: Nedenler ve Çözümler, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.

Gün Z. Psikolojide, Göç Çalışmalarında Metodolojik Problemler ve Çözüm Önerileri. Türk Psikoloji Bülteni, Temmuz 2006; yıl 12, sayı 38,s.27

Gün Z ve Bayraktar F. Türkiye'de İç Göçün Ergenlerin Uyumundaki Rolü. Türk Psikiyatri Dergisi 2008; 19(2): 167-176.

Gündüz M, Yetim N. Terör ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Kitabı, Ankara, DİE, 1996; s:109-115.

Gürel S. Türkiye'de Göç ve Bütünleşme Sorunsalı, 21. Yüzyılın Karşısında Kent ve İnsan. (Yayına Hazırlayan: Firdevs Gümüştüoğlu). İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.

Herman JL. Travma ve İyileşme. (1. Baskı). Çev. Tosun T. Literatür Yayınları, İstanbul, 2007.

Hertz DG. Arrival and departure: Theoretical Considerations and Clinical observations on migrants and Immigrants. Psychiatric Journal of The University of Ottawa, 1982; 6 (4): 234-238.

Hertz DG. Psychological and psychiatric Aspects of Migration. *Isr J Psychiatry Relat Sci*, 1984; 21: 57-68.

Holahan C, Moos RH. Personal and Contextual Determinants of Coping Strategies. *J Pers Soc Psychol* 1987; 52: 946-955.

Hondius AJK, Van willigen LHM, Klijn WC, Van der proeg HM. Health problems among Latin-American and Middle-Eastern refugees in the Netherlands: Relations with violence exposure and ongoing sociopsychological strain. *Journal of Traumatic Stres*, 2000; 13:4: 619-634.

Horowitz MJ. Intrusive and repetitive thoughts after experimental stres: a summary. *Arch Gen Psychiatry*, 1975; 32:1457-1463.

Horowitz MJ. Stress response syndromes: a review of post-traumatic and adjustment disorders. *Hosp Community Psychiatry*, 2. Baskı, New York, Jason Aranson Inc 1986; 37:241-249.

Hovey JD ve King CA. Acculturative stress, depression and suicidal ideation among immigrant and second generation Latino adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 1996; 35 (9): 1183-1192.

Iyengar U, Kim S, Martinez S, Fonagy P ve Strathearn L. Unresolved trauma in mothers: İntergenerational effects and the role of organization. *Frontiers in Psychology*, 2014.

İbrikçi S. Köyden Kente Göçün Kadının Psikososyal Adaptasyonu Üzerine Etkisi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul:1996

İçduygu A, Biehl K. Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı. İçduygu A (Ed). *Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İçduygu A. ve Ünalın T. Türkiye'de İç Göç Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri. Türkiye'de İç Göç Konferansı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998; 38-54.

İlkkaracan P, İlkkaracan İ. 75 Yılda köylerden şehirlere. 1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç (Eds P İlkkaracan, İ İlkkaracan),1998; 305-322. İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.

İnternal Displacement Centre Monitoring Center Monitoring. Global Report on İnternal Displacement. <http://www.internal-displacement.org>. Erişim: 25 Haziran 2016.

Kaitz M, Levy M, Ebstein R, Faraone SV ve Mankuta D. The intergenerational Effects of Trauma From Terror: A Real Possibility. Infant Mental Health Journal, 2009; 30 (2): 158-179.

Kaçmaz N. Fiziksel Hastalığa Uyum Güçlüğü Yaşayan Hastalarda Konsültasyon Liyazon Psikiyatrisi Hemşireliği Modeli Geliştirme Çabaları. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2003.

Sadock BJ, Sadock VA ve Ruiz P. Kaplan ve Sadock Psikiyatri Davranış Bilimleri Klinik Psikiyatrisi. (Onbirinci Baskı). Çev. Bozkurt A. Güneş Tıp Kitap Evleri, Ankara, 2016.

Kara H. "Göç ve Psikiyatri." 6. Anadolu Psikiyatri Günleri Kongresi Bilimsel Çalışmalar Kitabı, Erzurum, 1997; 169-74.

Karakaş CA, Koç M. Stresle Başa Çıkma ve Dini Başa Çıkma Yöntemleri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. İnsanve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Cilt 3, Sayı 3, 2014; Sayfa 610-631.

Karataş N. Toplum Ruh Sağlığı ve Hemşireliği. Halk Sağlığı Hemşireliği El Kitabı.(ed: Erefe İ.), Vehbi Koç Yayınları, İstanbul, 1998.

Kaya A, Işık E, Şahin B, Çağlayan B, Elmas E, Aksoy P ve Velioğlu Ş. Günümüz Türkiye'sinde İç Göçler: Geri Dönüş mü, Entegrasyon mu? İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, 2008.

Kaya A. ve Işık E. Türkiye’de zorunlu göç: Pranın Götürdüğü Yere Git. Farklılıkların Birlikteliği: Türkiye ve Avrupa’da bir arada Yaşama Tartışmaları. Derleyen Ayhan K. Hiperlink Yayınları, 2014.

Kellerman NPF. Diagnosis of Holocaust Survivors and Their Children. *Isr J Psychiatry Relat Sci.* 1999; 36(1): 55-64.

Kellermann NPF. Transmission of Holocaust trauma – An integrative view. *Israil Journal of Psychiatry*, 2001. 64 (3), 256-267.

Kessler RC, Sonnega A, Bromet E. Post Traumatic Disorder in the National Comorbidity Survey. *Arch. Gen. Psychiatry.* 1995; 52: 1048-1060.

Keser İ. Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç. Ütopya yayınları, Ankara, 2011.

Kira IA. Taxonomy of Trauma and Trauma Assessment. *Traumatology*, 2001; 7 (2): 73-86.

Kirişçi K ve Karaca S. Hoşgörü ve Çelişkiler; 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları. Erdoğan M, Kaya A (Ed) Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul, 2015.

Kinzie JD, Mason S. Five years experience with Indochinese refugee psychiatric patients. *J Operational Psychiatry*, 1983; 14:105-111.

Kılıç C. Depremzedelerde Ruh Sağlığı Hizmeti Kullanımı. 1999 Depremlerinin Sonuçları. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2008; 19: 113-123.

Kocabaşoğlu N, Uludüz Uğurlu D. Göç ve Sosyopsikolojik Problemler. Balcıoğlu İ (Ed). *Medikal ve psikososyal açıdan göç.* Alfabe Basım Yayın, İstanbul, 2002.

Köroğlu E. Klinik Psikiyatri. HekimlerYayın Birliği. Ankara. 2012.

Kreisber-Voss D, D Kennedy, P van Arsdale ve K Ferguson “Clinical considerations concerning refugees in the Denver region.” Torture 8. 3, 90,1998.

Kural S, Evren EC, Can S ve Çakmak D. Alkol ve Madde Bağımlılarında Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Sosyodemografik ve Klinik Özellikler ile İlişkisi. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 2014; 14, 1-8.

Kuşdil ME, “Göçün İncelenmesinde Sosyal Psikolojik Bakışın Önemi: Bulgaristan Göçmenleri Örneği”, Eğitim, Bilim, Toplum, 2014; 12 (48): ss. 149-168.

Lazarus RS, Folkman S. Stress, Appraisal and Coping. NewYork: Springer Publishing Company.1984.

Lazarus RS ve Coyne JC. “Depression and Coping in Stressful Episoder”. Journal of Abnormal Psychogy, 1981;90: 439-447.

Leonhardt R. [Study: PTSD Survivors Children May Have Genetic Scars – TIME](http://fhlfound.securesites.net/wordpress/author/rick/). Erişim 25 Haziran 2016.

Lin KM, Tazuma L, Masuda M. Adaptational problems of Vietnameserefugees: Health and mental health status. Arch Gen Psychiatry, 1979. 36: 655-961

Littleton H, Horsley S, John S, Nelson DV. Trauma Coping Strategies And Psychological Distress: A Meta-Analysis. Journal of Traumatic Stress, 2007; 20 (6): 977–988.

Loizos P. Generations in forced migration: Towards greater clarity. Journal of Refugee Studies,2007; 20 (2), 193-209.

Marshall G. Sosyoloji Sözlüğü. Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları,1999.

Mental Health Booklets: Anxiety, Depression and Manic Depression. Canadian Psychiatric Association, 1996. Balcıoğlu İ. Medikal ve psikososyal açıdan göç. Alfabe Basım Yayın, İstanbul, 2002.

McKelvey RS, Davies LC, Sang DL ve ark. Problems and competencies reported by parents of Vietnamese children in Hanoi. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*,1999; 38: 731-737.

Morris CG. Psikolojiyi Anlamak: Psikolojiye Giriş. Çev. Ayvaşık HB, Sayıl M. Türk Psikologlar Derneği. Ankara, 2002.

Motta RW, Joseph JM, Rose RD, Suozzi JM ve Leiderman LJ. Secondary trauma: assessing inter-generational transmission of war experiences with a modified Stroop procedure. *Journal of Clinical Psychology* , 1997; 53 (8), 895–903.

Murphy HBM. Migration, culture and mental health. *Psychological Medicine*, 1977; 7 (4): 677- 684.

Nadler A, Kav-Venaki S ve Gleitman B. Transgenerational effects of the Holocaust: Externalization of aggression in second generation of Holocaust survivors. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*,1985; 53 (3): 365-369.

Napoli V, Kilbride JM, Tebs DE. Adjustment and growth in a changing world, New York, West, 1996; s.4.

Ogawa JR, Sroufe LA, Weinfield NS ve diğ. Development and the fragmented self: longitudinal study of dissociative symptomatology in non clinical sample. *Development and psychopathology* 1997; 4, 855- 879.

Öner S ve Kaçmazoğlu B. “Göç Olgusu ve Doğu Anadolu”. Doğu Anadolu’da Göç Eğilimi: Nedenler ve Çözümler, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1997.

Öyke N. Behçet Hastalarının Hastalığa Psikososyal Uyumu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Düzce, 2008; 4-5.

Özbay Y. An investigation of the relationship between adaptational coping process and self-perceived negative feelings on international students. Doktora Tezi, TTU, Lubbock, Texas, USA (1993).

Özbay Y. ve Şahin, B. Stresle Başa Çıkma Tutumları Envanteri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. IV. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, 1-3 Eylül 1997, Ankara Üniversitesi, ANKARA.

Özen S. Göç ve Sağlık, Kentleşme Sürecinde Sağlık Problemleri ve Politikaları, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Kitabı, DİE, Ankara, 1996; s:623-628.

Özen Ş, Antar S, Özbulut Ö, Altındağ A ve Oto R. İç Göç Yaşayan Bir Grup Lise Öğrencisinde Ruhsal Belirti Şiddetinin Cinsiyet ile ilişkisi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 2001; 8(3): 156.

Özgüven E. Hacettepe Kişilik Envanteri El Kitabı, 1993.

Öztürk M, Uluşahin A. Ruh Sağlığı ve Bozuklukları I.Cilt (12. Baskı). Ankara, 2014.

Palabıyıkoglu R. Kriz ve Krize Müdahale. Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2000; No:6

Parkes KR. Locus of control, cognitive appraisal, and coping in stressful episodes. Journal of Personality and Social Psychology, 1984; 46 (3), 655-668.

Perkonigg A, Kessler RC, Storz S, Wittchen HU: Traumatic events and post-traumatic stress disorder in the community: Prevalence, risk factors and comorbidity. Acta Psychiatrica Scand 101: 46-59, 2000.

Pernice R. ve Brook J. Relationship of migrant status (refugee or immigrant) to mental health. International Journal of Social Psychiatry, 1994; 40 (3): 177-188.

Petersen, H. D. ve J. H. Wandall "Evidence of Organized Violence Among Refugees from Indian-Held Kashmir." Torture 4.3, 1994; 90-95.

Ponizovski AM, Ritsner MR, Modal I (1999) Suicidal ideation and suicide attempts among immigrant adolescents from the former Soviet Union to Israel. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*,1999; 38: 1433-1441.

Rowshan A. Stres Yönetimi. Çev. Şahin Cüceloğlu. Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Saruhan N. Ankara İl Merkezinde Lise Son Sınıfa Devam Eden Öğrencilerin atırganlıkları ile ana ve baba tutumları arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. 1996.

Ruppert F. Travma, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları Ruhun Yaralarını Anlamak ve İyileştirmek. Çev. Zengin F.Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2011.

Rutinwa B. “How Tense is the Tension between the Refugee Concept and the IDP Debate?” *Forced Migration Review*, 1999; 4: 29-31.

Sagi A, Van IJzendoorn MH, ve Bakermans KMJ. Does intergenerational transmission of trauma skip a generation? No meta-analytic evidence for tertiary traumatization with third generation of Holocaust survivors. *Attachment and Human Development*, 2008; 10 (2): 105-121.

Samarasingh K. ve Arvidsson B. 'It is a different war to fight here in Sweden' the impact of involuntary migration on the health of refugee families in transition. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 2002; 16 (3): 292- 301.

Sercan M. Felaket Sonrasında Ruh Sağlığı Hizmetleri ve Psikososyal Destek Yöntemleri. Aker T, Önder ME (Ed). *Psikolojik Travma ve Sonuçları*. İstanbul: 5US Yayıncılık, 2003.

Scharf M. Long-term effects of trauma: Psychosocial functioning of the second and third generation of Holocaust survivors. *Development and Psychopathology*, 2007; 19 (2): 603 - 622.

Schneidera D. ve Turshena M. Political and Social Violence: Health Effects Encyclopedia of Environmental Health. 2011, s. 623-630.

Sır A, Bayram Y, & Özkan M. Zorunlu İç Göç Yaşamış Bir Grupta Travma Sonrası Stres Bozukluğu Üzerine Bir Ön Çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1998; 9(3): 173.

Sigal JJ, Silver D, Rakoff V ve Ellin B. Some second-generation effects of survival of the Nazi persecution. *American Journal of Orthopsychiatry*, 1973; 43 (3): 320-327.

Silove D, Steel Z, McGorry P ve Mohan P. Trauma exposure, postmigration stressors, and symptoms of anxiety, depression and post- traumatic stress in Tamil asylum-seekers: comparison with refugees and immigrants. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 1998; 97 (3): 175-181.

Simich L, Hamilton H. ve Baya BK. Mental distress, economic hardship and expectations of life in Canada among Sudanese newcomers. *Transcult Psychiatry*, 2006; 43 (3): 418-444.

Seguin CA. Migration and psycho- somatic disadaptation. *Psychosomatic Medicine*, 1956; 18 (5), 404-409.

Smith C, Maurer F. *Community Health Nursing Theory and Practice*, 2ed. Philadelphia, WB Saunders, 2000.

Snyders CR, Pulvers KM. Dr. Seuss, the coping machine, and “Oh, the places you’ll go.” In CR. Snyder (Ed.) Part 14: Copers coping with stress. 2001.

Solomon Z, Kotler M ve Mikulincer M. Combat-related posttraumatic stress disorder among second- generation Holocaust survivors: Preliminary findings. *American Journal of Psychiatry*, 1988; 145 (7), 865-868.

Sondergaard HP, Ekblad S. ve Theorell T. Screening for post-traumatic stress disorder among refugees in Stockholm. *Nordic Journal of Psychiatry*, 2003; 57 (3): 185-189.

Soyer A. *Türkiye’de Sağlıkta Eşitsizlikler*. Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2007.

Stamm B. Introduction To The First Edition. In The Secondary Traumatic Stress Self-Care Issues For Clinicians, Researchers, Educators, ed. B. H. Stamm. Sidran Press 1995.

Sundquist K, Johansson LM, Demarinis V, Johansson SE, Sundquist J. Posttraumatic stress disorder and psychiatric co-morbidity: symptoms in a random sample of female Bosnian refugees. *European Psychiatry*, 2005; 20: 158–164

Steel Z, Silove D, Phan T. ve Bauman A. Long-term effect of psychological trauma on the mental health of Vietnamese refugees resettled in Australia: a population-based study. *Lancet*, 2002; 360 (9339):1056– 1062.

Şar V, Öztürk E ve İkikardeş E. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkiye Uyarlamasının Geçerlilik ve Güvenirliği. *Türkiye Klinikleri J Med Sci* 2012; 32 (4):1054-63.

Şahin NH. Stresle Başa Çıkma Olumlu Bir Yaklaşım. Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara, 2010.

Şen M. Kökene Dayalı Dayanışma-Yardımlaşma: ‘Zor İş’ N. Erdogan (der.) *Yoksulluk Halleri*. Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri içinde. Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 2002.

Tarhan N. “Kadın Psikolojisi” Nesil Yayınları, 42. Baskı, 2005.

Terr LC. Chowchilla revisited: the effects of psychic trauma four years after a school bus kidnapping. *Am J Psychiatry* 1983; 140: 1543-1550.

Tesev Çalışma Grubu. (Aker T, Çelik B, Kurban D, Ünalın T, Yüksek D) Türkiye’de Ülke İçinde Yerinden Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri, İstanbul, 2005.

UN Refugee Agency (UNHCR). <http://unhcr.org>. Erişim 25 Haziran 2016.

UN Refugee Agency. Global Trends 2014, UNHCR 2015.

Tienhoven, H. "Sexual Torture of Male Victims." Torture 3.4,1993; 133-35.

Topçu S. Göç eden ve etmeyen kadınların sağlığı geliştirme davranışlarının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, 2006.

Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük. (10. Baskı). Ankara, 2005

Uğur Ö, Turan NM, Sözen Ş. Cinsel Saldırı Olgularında TSSB'nin Önemi. Yıllık Adli Tıp Toplantıları Kitabı, 2002; 449-454.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB). Doğu Sorunu:Teşhisler ve Tesbitler, Özel Araştırma Raporu. Ankara,1995.

Türk Tabipleri Birliği (TTB). 2000-2020 Sonunda Nasıl bir Dünya, Türkiye, Sağlık, Tıp ortamı Öngörülebilir, Oluşturulabilir. Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2000.

Tuzcu A, Bademli K. Göçün Psikososyal Boyutu. Psikiyatide Güncel Yaklaşımlar. 2014; 6(1):56-66.

Uluocak G. İç Göç Yaşamış ve Yaşamamış Çocukların Okulda Uyumu. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 2009; 26: 35-44.

Ullman SE, Filipas HH, Townsend SM ve Starzynski LL. Trauma exposure, posttraumatic stress disorder and problem drinking in sexual assault survivors. Journal of Studies on Alcohol, 2005; 66 (5), 610-619.

Üçkardeş Aslan E, Işık E, Aker T. Göç, Yerinden Edilme ve Ruh Sağlığı. Başterzi Devrim A ve Aker T (Ed). Barış Kitabı: Bireyden Topluma Savaşın ve Barışın Ruh Hali. Türkiye Psikiyatri Derneği. Ankara, 2015.

Van Ommeren M, Sharma B, Sharma GK, Komproe I, Cardena E ve De Jong JTVM. The relationship between somatic and PTSD symptoms among ;Bhutanese refugee torture

survivors: Examination of comorbidity with anxiety and depression. *Journal of Traumatic Stress*, 2002; 15: 5: 415-421.

Waldrop AE, Resick PA. Coping among adult female victims of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 2004; 19 (5): 291-302.

Weiss M. ve Weiss S. Second generation to Holocaust survivors: Enhanced differentiation of trauma transmission. *American Journal of Psychotherapy*, 2000; 54 (3): 372-385.

World Health Organization (WHO). "WHO/UNHCR Mental Health of Refugees," M. Petevi (der.), Declaration of Cooperation in Mental Health of Refugees and Internally Displaced Populations in Conflict and Post-Conflict Situations içinde. Pre-final draft, Cenevre, 4. Geneva: WHO. 1999.

Yazıcıoğlu Y ve Erdoğan S. *Spss uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık, Ankara, 2004.

Yehuda R, Schmeidler J, Giller EL, Siever LJ. ve Binder BK. Relationship between posttraumatic stress disorder characteristics of Holocaust survivors and their adult offspring. *The American Journal of Psychiatry*, 1998; 155 (6): 841-843.

Yıldırım A ve Şimşek H. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

Yılmaz B. Göç ve Kentsel Yoksulluğun İstanbul Tarlabası Mahallesi Örneğinde İncelenmesinde İlk Adımlar, İlk Sorular. *Toplum Bilim Göç Özel Sayısı*. Bağlam yayımları 2003; 17:95-103.

Yurtbay T, Alyanak B, Abali O, Kaynak N ve Durukan M. The Psychological Effects of Forced Emigration on Muslim Albanian Children and Adolescents. *Community Mental Health Journal*, 2003; 39 (3): 203-212

Yükseker D. Dünyada Yerinden Edilme Olgusuna İlişkin Politika ve Uygulamalara Eleştirel Bir Bakış. *Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*. TESEV Yayınları, İstanbul, 2008.

Yükseker D. Yerinden Edilme ve Sosyal Dışlanma: İstanbul ve Diyarbakır'da Zorunlu Göç Mağdurlarının Yaşadıkları Sorunlar. Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinde Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası. TESEV Yayınları, İstanbul, 2008.

Yükseker D. Diyarbakır'da Yerinden Edilme Sorunu: Geri Dönüş, Kentsel Sorunlar ve Tazminat Yasasının Uygulamaları. Zorunlu Göç ile Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinde Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası. TESEV Yayınları, İstanbul, 2008.

Zilberfein F. Children of Holocaust survivors: Separation obstacles, attachments and anxiety. *Social Work in Health Care*, 1996; 23 (3): 35-55.

ÖZGEÇMİŞ

1. Bireysel Bilgiler

Adı Soyadı: Tuba GÜZEL
Doğum yeri ve tarihi: 11.12.1985
Uyruğu: T.C.
Medeni Durumu: Bekâr
Çalıştığı kurum: Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi
İletişim Adresi ve telefonu: 0553 470 31 50

2. Eğitimi (tarih sırasına göre)

2009-2005 Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Psikoloji Bölümü
2004-2000 Fatih Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı Bölüm)
Yabancı dili : İngilizce

3. Unvanları

Psikolog

4. Mesleki Deneyimi

2009-2010 Duygu Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Diyarbakır
2011-2013 Derik Devlet Hastanesi, Mardin
2013- Şişli Hamidiye Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi

5. Üye Olduğu Bilimsel Kuruluşlar

Türk Psikologlar Derneği
European Society for Traumatic Stress Studie

9. EKLER

EK-1- Ülke İçinde Yerinden Edilen İkinci Kuşak ve Sosyo-Ekonomik Nedenlerle Göç Eden İkinci Kuşak Bireylerin Sosyodemografik, Göç Süreci ve Ruhsal Sağlık Durumlarına İlişkin Bilgi Formları

1. Sosyodemografik Bilgiler

1. Yaş :

2. Cinsiyet :

() Kız () Erkek

3. Doğum Yeri/ İlçesi:

4. Şuanda Yaşadığı Yer/ İlçe/Mahalle:

5. Bulunduğu Yerde Ne Zamandan Beri Yaşadığı:

6. Medeni Durumu

1. Bekâr

3. Ayrı yaşıyor

5. Dul

2. Evli

4. Boşanmış

6. Birlikte yaşıyor

7. Öğrenim:

1. Okuma-yazma bilmiyor

3. İlkokul

5. Lise

2. Okuma-yazma biliyor

4. Ortaokul

6. Üniversite / Yüksekokul

8. Meslek;

1. Ücretli çalışıyor

3. Öğrenci

2. Ücret almadan çalışıyor (gönüllü)

4. İşsiz

5. Diğer (.....)

3. 9. Baba:

() Sağ () ÖlüAnne :

() Sağ () Ölü

11. Baba:

() Öz () Üvey

12. Anne :

() Öz () Üvey

13. Baba tek eşli mi?

() Evet () Hayır

14. Babanın Çalışma durumu:

1. Ücretli Çalışıyor

2. Kendi işi
3. Emekli
4. İşsiz (sağlık nedenleriyle)
5. İşsiz (diğer nedenlerle)
6. Diğer (belirtiniz).....

15. Annenin çalışma durumu:

1. Ev kadını
2. Ücretli çalışıyor
3. Kendi işi
4. Diğer (belirtiniz).....

16. Anne ve babanız sağ ise;

- Birlikte yaşıyorlar
 Boşandılar
 Boşanmadılar ama ayrı yaşıyorlar

17. Kimle beraber yaşıyorsunuz?

- Ailemle birlikte (Anne-Baba ile)
 Annemle birlikte
 Babamla birlikte
 Yakın akrabalarım (dede, teyze, amca gibi)
 Başka

18. Ailenizdeki kişi sayısı (Siz, anne-babanız ve evlenenler dahil)

- 2 kişi 3 kişi 4-5 kişi 6-7 kişi 8 ve daha fazla kişi

19. Yaşadığınız aile tipi:

- Çekirdek aile (sadece anne-baba ve kardeşlerin birlikte aynı evde yaşıyor olması.)
 Geniş aile (anne-baba, dede, büyükanne, hala..vb. birlikte aynı evde yaşıyor olması.)

20. Kaç kardeşsiniz? (siz dâhil)

Kız sayısı:

Erkek sayısı

21. Ailenin kaçınıcı çocuğusunuz?

- İlk İkinci Üçüncü Dördüncü Beşinci Son Diğer
(belirtiniz).....

22. Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir? (Kira ise 23. soruyu da doldurun)

1. Kendi evleri 2. Kira ödüyorlar 3. Yakınlarına ait

23. Aylık kira gideriniz ne kadar?

1. Asgari ücret ve altı
2. 800-1500
3. 1500-2000

25. Evde ısınmada ne kullanıyorsunuz?

- Soba Elektrik Kalorifer Doğalgaz

24. Ailenizin ortalama *toplam* aylık geliri:

- Asgari ücret ve daha az
 800 – 1500 TL
 1500 – 2000 TL
 2000 ve üstü TL

25. Aileye ek gelir getiren var mı? (Varsa 26. soruya geçin).

- Var Yok

26. Aileye maddi anlamda destek olan kişi:

- Kendisi Abi Abla Kardeş Diğer (belirtiniz).....

27. Sosyal Güvence:

- Var Yok

28. Var Olan Sosyal Güvence:

- SSK Yeşil Kart Emekli Sandığı Bağ-Kur

2. Göç Bilgileri

1. Nereden göç edildiği (il/ ilçe):

2. Ne zaman göç edildiği (yıl):

3. Göçün nedeni:

4. Göçün başlangıç şekli:

1. Önce aileden birkaç birey, daha sonra diğer üyeler göç etti.
2. Tüm aile aynı anda göç etti.
3. Diğer:

5. Göçte ara durak var mı?

1. Hayır, halen oturulan yere gelindi
2. Önce başka bölgelerde kalınarak halen oturulan yere gelindi (varsa belirtin.....)
3. İl dışına çıkıldıktan sonra halen oturulan yere gelindi (varsa belirtin.....)

6. Göç öncesi ailenin geçim kaynağı:

7. Göç sonrası ailenin geçim kaynağı:.....

8. Göç sonrası yerleşilen yer:

1. Akraba, arkadaş, hemşerilerin yanı
2. Akraba, arkadaş, hemşerilerden uzak
3. Diğer

9. Göç nedeniyle herhangi bir kayıp yaşanmış mı?

1. Var(belirtiniz.....)
2. Yok

10. Yaşamakta olduğu yerden ayrılma isteği

1. Var (neden.....)
2. Yok (ise neden.....)

3. Ruhsal Sağlık Bilgileri

1. Tedavi gerektiren ruhsal bir hastalık geçirdiniz mi?

0 = Hayır 1 = Evet (açıklayın.....)

2. Kendinize zarar verici davranışlarınız oldu mu (bedeninize, kollarınıza kesiler atmak gibi)

0 = Hayır 1 = Evet (açıklayın.....)

3. İntihar girişiminiz oldu mu?

0 = Hayır 1 = Evet (zamanını ve yöntemini belirtin, ilgilendiğiniz travmadan önce ya da sonra olduğunu kaydedin.....)

4. Alkol veya sigara da dâhil bağımlılık yapan başka bir madde kullanıyor musunuz?

0 = Hayır 1 = Evet(açıklayın.....)

5. Alkol veya sigara gibi bağımlılık yapan maddeleri bırakmak amacıyla herhangi bir tedavi girişiminiz oldu mu?

0=Hayır 1=Evet

6. Ailenizde tedavi gerektiren ruhsal bir hastalık geçiren yakınınız var mı?

0=Hayır 1=Evet (açıklayın.....)

Ek-2. Ruhsal Travma Formu

İnsanları ruhsal olarak etkileyen önemli yaşam olayları travma olarak adlandırılır. Şimdi yaşamış olabileceğiniz bu tür olaylara bağlı gelişebilecek ruhsal tepkilerinizi değerlendirmeyi amaçlıyorum.

Travma Yaşantısı

Aşağıdaki olaylardan herhangi birini yaşadınız ya da bir başkasının başına gelmesine tanık oldunuz mu?

	Evet	Hayır
Çocukluktaki kötü ve olumsuz olaylar (ihmal, istismar, aşırı şiddet, cinsel taciz ve ilişkiyi kapsar)		
Doğal Felaket (sel, deprem, kasırga)		
Yangın/Patlama		
Trafik Kazası (araba, gemi, tren, uçak)		
Fiziksel Saldırı (saldırıya uğrama, dövülme, tekmelenme, yumruklanma)		
Cinsel Saldırı vurulma, bıçaklanma, bıçakla tehdit edilme)		
Çatışma/Savaş (asker veya sivil olarak bulunma)		
İşkence veya benzeri bir kötü muamele		
Cinayet/İntihar gibi ölüm olayları		
Sevdiğiniz birinin birinin ani ve beklenmeyen ölümü		
Sevdiğiniz birinin birinin ani ve beklenmeyen hastalık		
Sevdiğiniz birinin birinin ani ve beklenmeyen ayrılık		
Aile İçi Şiddet		
Ani ve beklenmeyen bir is kaybı, ciddi ekonomik güçlük		
İş kazası		
Diğer Stresli Yaşam Olayları		

1. Sizin için en kötü olan hangisiydi? (EN FAZLA KORKU, DEHŞET VEYA ÇARESİZLİK YARATAN YA DA BAŞETMESİ EN ZOR OLAN OLAYI BELİRLEYİN)

(.....)

2. Sizi en çok etkileyen olay karşısında ne kadar korku, dehşet ya da çaresizlik hissettiniz?

1= hiç 2=az 3=orta 4=şiddetli 5= çok şiddetli

3. Bu olaylar nedeniyle herhangi bir fiziksel yaralanma ya da sakatlanmanız oldu mu?

0=Hayır 1=Evet /BELİRTİN;

4. Bu olaylar nedeniyle bir yakınınızı kaybettiniz mi?

0=Hayır 1=Evet/ BELİRTİN

5. Travmalar nedeniyle ciddi bir maddi kaybınız oldu mu?

0= Hayır 1= Evet

6. Travma nedeniyle işinizde bir değişiklik oldu mu?

0= hayır 1=evet, işimi kaybettim 2= evet, daha kötü bir işim oldu

3=evet, çalışmaya başladım 4=evet, daha iyi bir işim oldu

7.Travma sonrasında çeşitli kuruluşlarından (devlet, gönüllü yardım kuruluşları vb) ne kadar destek gördünüz?

0 = Hiç 1 = Biraz 2 = Orta 3=oldukça 4=çok

8. Travma sonrasında korku, sıkıntı ve benzeri ruhsal / sinirsel şikâyetler nedeniyle yardım aradınız mı? (hacı, hoca vb gibi diğer seçenekler, folklorik tedaviler gibi bioenerji, reiki gibi uygulamaları da göz önüne alın)

0 = Hayır 1 = Evet

9. Evet ise kimden yardım aldınız?

1. Geleneksel Tedavi Uygulayıcıları

2. Psikolog

3. Pratisyen hekim

4. Psikiyatri uzmanı

5. Psikiyatri dışı uzman hekim

6. Diğer

10. Ne tür bir tedavi hizmeti aldınız?

1. Hiçbir tedavi vermediler

2. Psikolojik tedavi

3. İlaç tedavisi /ilaç isimleri;

4. İki tedavi yöntemi birlikte

5. Diğer yöntemler

11. Bu tedaviden sonra durumunuzda nasıl bir değişiklik oldu?

1= iyi oldum 2= değişiklik olmadı 3= kötü oldum

12. Halen tedavi görüyor musunuz, ilaç kullanıyor musunuz?

0=Hayır 1=Evet / BELİRTİN;

EK-3.Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalar Ölçeği

Bu sorular çocukluğunuzda ve ilk gençliğinizde (20 yaşından önce) başınıza gelmiş olabilecek bazı olaylar hakkındadır. Her bir soru için sizin durumunuza uyan rakamı daire içersine alarak işaretleyiniz. Sorulardan bazıları özel yaşamınızla ilgilidir; lütfen elinizden geldiğince gerçeğe uygun yanıt veriniz. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

Çocukluğumda ya da ilk gençliğimde...

1. Evde yeterli yemek olmadığından aç kalırdım.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
2. Benim bakımımı ve güvenliğimi üstlenen birinin olduğunu biliyordum.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
3. Ailemdelikler bana “salak”, “beceriksiz” ya da “tipsiz” gibi sıfatlarla seslenirlerdi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
4. Anne ve babam ailelerine bakamayacak kadar sıklıkla sarhoş olur ya da uyuşturucu alırlardı.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
5. Ailemde önemli ve özel biri olduğum duygusunu hissetmeme yardımcı olan biri vardı.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
6. Yırtık, sökükle ya da kirli giysiler içersinde dolaşmak zorunda kalırdım.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
7. Sevdiğimi hissediyordum.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
8. Anne ve babamın benim doğmuş olmamı istemediklerini düşünüyordum.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
9. Ailemden birisi bana öyle kötü vurmuştu ki doktora ya da hastaneye gitmem gerekmişti.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
10. Ailemde başka türlü olmasını istediğim bir şey yoktu.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
11. Ailemdelikler bana o kadar şiddetle vuruyorlardı ki vücudumda morartı ya da sıyrıklar oluyordu.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
12. Kayış, sopa, kordon ya da başka sert bir cisimle vurularak cezalandırılıyordum.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
13. Ailemdelikler birbirlerine ilgi gösterirlerdi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
14. Ailemdelikler bana kırıcı ya da saldırganca sözler söylerlerdi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak 5. Çok
15. Vücutça kötüye kullanılmış olduğuma (dövülme, itilip kakılma vb.) inanıyorum.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık

16. Çocukluğum mükemmeldi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
17. Bana o kadar kötü vuruluyor ya da dövülüyordum ki öğretmen, komşu ya da bir doktorun bunu farkettiği oluyordu.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
18. Ailemde birisi benden nefret ederdi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
19. Ailemdelikler kendilerini birbirlerine yakın hissederdilerdi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
20. Birisi bana cinsel amaçla dokundu ya da kendisine dokunmamı istedi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
21. Kendisi ile cinsel temas kurmadığım takdirde beni yaralamakla ya da benim hakkımda yalanlar söylemekle tehdit eden birisi vardı.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
22. Benim ailem dünyanın en iyisiydi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
23. Birisi beni cinsel şeyler yapmaya ya da cinsel şeylere bakmaya zorladı.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
24. Birisi bana cinsel tacizde bulundu.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
25. Duygusal bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma (hakaret, aşağılama vb.) inanıyorum.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
26. İhtiyacım olduğunda beni doktora götürecek birisi vardı.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
27. Cinsel bakımdan kötüye kullanılmış olduğuma inanıyorum.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık
28. Ailem benim için bir güç ve destek kaynağı idi.
1. Hiç Bir Zaman 2. Nadiren 3. Kimi Zaman 4. Sık Olarak
5. Çok Sık

Ek-4.Travmatik Stres Belirtileri Ölçeği

Aşağıda, insanların hayatını ciddi olarak etkileyen olaylardan sonra ortaya çıkabilecek bazı sorunlar sıralanmıştır. Lütfen son bir ay içinde bu sorunların sizde olup olmadığını, varsa sizi ne derecede rahatsız ettiğini belirtiniz (uygun sütunun altına X koyunuz).

	HİÇ RAHATSIZ ETMİYOR	BİRİZ	OLDUKÇA	ÇOK RAHATSIZ EDİYOR
1. (Olayla) ilgili bazı anıları /görüntüleri aklımdan atamıyorum.				
2. Bazen yaşadıklarım birdenbire gözlerimin nnden bir film şeridi gibi geçiyor ve sanki herşeyi yeniden yaşıyorum.				
3. Sık sık korkulu rüyalar görüyorum.				
4. (Olay) yeniden olacak korkusu ile bazı şeyleri kolaylıkla yapamıyorum (rneğin: olayı hatırlatan yer, kişi ve durumlardan uzak durmak, olayla ilgili konuşamamak).				
5. Hayata ve sevdiğim şeylere karşı ilgim azaldı.				
6. İnsanlardan uzaklaştığımı, onlara karşı yabancılaştığımı hissediyorum.				
7. Sanki duygularım ölmüş, taşlaşmışım gibi geliyor.				
8. Uyumakta güçlük çekiyorum.				
9. Daha abuk sinirleniyor ya da fkeleniyorum.				
10. Unutkanlık veya dikkatimi yaptığım işe vermekte güçlük çekiyorum.				
11. Her an (olay) olacak kaygısıyla tetikte duruyorum.				
12. Ani bir ses ya da hareket olduğunda irkiliyorum.				
13. Herhangi bir şey bana (olayla) ilgili yaşadıklarımı hatırlatınca rahatsızlık ve sıkıntı duyuyorum.				
14. (Olayda) yaşadığım şeylerle ilgili düşünceleri, duyguları ve anıları aklımdan atmaya çalışıyorum.				
15. (Olayda) yaşadığım olayların bazı bölümlerini hatırlamakta güçlük çekiyorum.				
16. (Olay) bana her an lebileceğimi farketmediği için uzun vadeli planlar yapmak bana anlamsız geliyor.				
17. Herhangi bir şey bana (olayla) ilgili yaşadıklarımı hatırlatınca çarpıntı, terleme, baş dönmesi, bedenimde gerginlik gibi fiziksel şikayetler oluyor.				
18. Kendimi suçlu hissediyorum.				
19. Kendimi zntl ve kederli hissediyorum.				
20. Hayattan eskisi gibi zevk alamıyorum.				
21. Gelecekte umutsuzum.				
22. Zaman zaman aklımdan kendimi öldürme düşünceleri geçiyor.				
23. Gündelik işlerimi yapacak gücüm azaldı.				
24. Sanki bu olay hiç olmamış ya da gerçek değilmiş gibi hissettim.				

Ek-5.Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği (SBTÖ)

Yönerge: Aşağıda günlük yaşantılarınız içerisinde karşılaştığınız değişik problem durumlarıyla nasıl başa çıktığınız ile ilgili ifadeler bulacaksınız. Kafanızda bazı problemleri somutlaştırarak bunlar üzerinde bir süre odaklaşıp cevaplamalarınızı somut durumlara yönelik olarak gerçekleştiriniz. Lütfen aşağıda verilen derecelendirmeyi kullanarak sizin durumunuz için en uygun olan sayıyı yuvarlak içine alınız veya üzerini X ile işaretleyiniz.

Hiçbir zaman 0 (%0) Bazen 2 (%25-50) Genellikle 4 (%75-100)
Arasına 1 (% 1-25) Sık sık 3 (% 50-75)

1 Arkadaşlarım ve yakınlarımdan duygusal destek almaya çalışırım.	0 1 2 3 4
2 Asıl problemim üzerinde yoğunlaşıp, gerekirse başka şeyleri bir kenara bırakırım .	0 1 2 3 4
3 Attığım her adımı ve yapacağım her hareketi çok iyi düşünürüm.	0 1 2 3 4
4 Başa gelenin çekileceğine inanırım.	0 1 2 3 4
5 Başıma gelenden bir şeyler öğrenmeye çalışırım.	0 1 2 3 4
6 Başıma gelenlere inanmak istemem.	0 1 2 3 4
7 Başka şeylerden ziyade o problem üzerinde daha çok odaklaşıp.	0 1 2 3 4
8 Başkalarından ne yapabileceğim konusunda tavsiyeler alırım.	0 1 2 3 4
9 Başkalarından şefkat ve anlayış beklerim.	0 1 2 3 4
10 Benden yaşlı birine danışırım.	0 1 2 3 4
11 Benzer şeyleri yaşayan insanların tecrübelerinden yararlanırım.	0 1 2 3 4
12 Dini aktivitelere katılırım.	0 1 2 3 4
13 Dini inançlarımdan güç alarak kendimi güvende hissederim.	0 1 2 3 4
14 Durum ile ilgili daha çok bilgi edinmek için başkalarına danışırım.	0 1 2 3 4
15 Duruma olduğu gibi alışmaya çalışırım.	0 1 2 3 4
16 Enerjimi yaptığım işler üzerinde yoğunlaştırırım.	0 1 2 3 4
17 Eskisinden daha fazla ibadet / dua ederim.	0 1 2 3 4
18 Gerginliğimi azaltmak için sigara içerim.	0 1 2 3 4
19 Her ne yapacaksam zamanında yaparım.	0 1 2 3 4
20 Her şeyimle ilahi bir güce sığınırım.	0 1 2 3 4
21Huzuru dinimde bulmayı denerim.	0 1 2 3 4
22 Kendime bunun gerçek olmadığını söylerim.	0 1 2 3 4
23 Kendimi daha iyi hissedebilmek için uyuşturucu alırım.	0 1 2 3 4
24 Kendimi daha iyi hissetmek için ilaç alırım.	0 1 2 3 4
25 Ne yapacağım konusunda bir plan hazırlarım.	0 1 2 3 4
26 Olanlara daha iyimser bir gözle bakmaya çalışırım.	0 1 2 3 4
27 Olayın daha olumlu gözükmesini sağlamak için farklı bir bakış açısı ile yaklaşırım.	0 1 2 3 4
28 Problem hakkında daha az düşünmek için içki içerim.	0 1 2 3 4
29Problem hakkında hissettiklerimi başkaları ile tartışırım.	0 1 2 3 4
30 Problemi bütün geçekliğiyle olduğu gibi hissederim.	0 1 2 3 4
31 İlahi bir güçten yardım isterim.	0 1 2 3 4
32Problemi çözmemi engelleyen diğer şeylerden kendimi alıkoymaya çalışırım.	0 1 2 3 4
33 Problemim hakkında somut bir şeyler yapabilecek birileri ile konuşurum.	0 1 2 3 4
34 Problemimden kurtulmak için değişik işlerle ilgilenirim.	0 1 2 3 4
35Problemimden kurtulmak için üzerine direkt olarak giderim.	0 1 2 3 4
36 Problemimi daha az düşünmek için sinemaya giderim veya TV seyredirim.	0 1 2 3 4
37Problemimi en iyi nasıl çözebileceğimi düşünürüm.	0 1 2 3 4
38Problemim ile ilgili duygularımı başkalarıyla paylaşıp.	0 1 2 3 4
39Problemimle yaşamayı öğrenirim.	0 1 2 3 4
40Problemimi unutmak için ders çalışır veya başka farklı şeylerle ilgilenirim.	0 1 2 3 4
41 Rahatlamak için ağlarım.	0 1 2 3 4
42 Müzik dinleyerek birçok şeyi unuturum.	0 1 2 3 4
43 Sanki hiçbir şey olmamış gibi davranırım.	0 1 2 3 4

Ek-6. Sosyal Uyum Kendini Değerlendirme Ölçeği

Ad, Soyad:

Tarih: / /

Yaş:

Cinsiyet:

Aşağıdaki soruları şu anki fikrinize göre cevaplamamız istenmektedir. Lütfen tüm soruları cevaplayınız ve her soru için bir cevabı işaretleyiniz. Teşekkür ederiz.

Bir işiniz var mı?	Evet	Hayır	
<i>Cevabınız Evet ise:</i>			
1. İşinize ilginiz nasıl?			
☐ Çok	☐ Orta	☐ Az	☐ Hiç yok
<i>Cevabınız Hayır ise:</i>			
2. Ev işlerine ilginiz nasıl?			
☐ Çok	☐ Orta	☐ Az	☐ Hiç yok
3. İşinizi ya da ev işlerini yaparken:			
☐ Çok zevk alıyorum	☐ Orta düzeyde zevk alıyorum		
☐ Az zevk alıyorum	☐ Hiç zevk almıyorum		
4. Hobi ya da boş zaman etkinliklerine ilginiz var mı?			
☐ Çok	☐ Orta	☐ Az	☐ Hiç yok
5. Boş zamanlarınızın niteliği nasıl?			
☐ Çok iyi	☐ İyi		
☐ Fena değil	☐ Tatmin edici değil		
6. Aile fertlerinizle (eş, çocuklar, ebeveyn vb.) ne sıklıkla temas kurmaya çalışırsınız?			
☐ Çok sık	☐ Sık		
☐ Nadiren	☐ Hiç		
7. Aile içi ilişkilerinizin durumu nasıl?			
☐ Çok iyi	☐ İyi		
☐ Fena değil	☐ Tatmin edici		
8. Ailenizin dışında sosyal ilişkileriniz var mı?			
☐ Birçok insanla var	☐ Birkaç insanla var		
☐ Pek az insanla var	☐ Hiç kimseyle yok		

9. Başkalarıyla ilişki kurmaya ne kadar gayret edersiniz?
 Çok gayret ederim Gayret ederim
 Orta derecede gayret ederim Gayret etmem
10. Başkalarıyla olan ilişkilerinizi genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
 Çok iyi İyi
 Fena değil Tatmin edici değil
11. Başkalarıyla ilişkinize ne kadar değer verirsiniz?
 Çok değer veririm Değer veririm
 Çok az değer veririm Hiç değer vermem
12. Sosyal çevrenizdeki insanlar sizinle ne sıklıkla temas kurmaya çalışırlar?
 Çok sık Sık
 Nadiren Hiç
13. Sosyal kurallara, iyi davranışlara, nezakete vb. dikkat eder misiniz?
 Her zaman Sıklıkla
 Nadiren Hiç
14. Sosyal hayatın (cemiyet, toplantı ve benzerleri) ne ölçüde içindesiniz?
 Tamamen Orta derecede
 Az Hiç
15. Çeşitli şeyleri, durumları ve insanları daha iyi anlamak için bilgi edinmekten ne kadar hoşlanırsınız?
 Çok Orta Az Hiç
16. Bilimsel, teknik ya da kültürel bilgiye ne kadar ilgi duyarsınız?
 Çok Orta Az Hiç
17. İnsanlara fikirlerinizi ifade etmekte ne sıklıkla güçlük çekersiniz?
 Her zaman Sıklıkla Bazen Hiçbir zaman
18. Kendinizi çevrenizden ne sıklıkla reddedilmiş, dışlanmış hissedersiniz?
 Her zaman Sıklıkla Bazen Hiçbir zaman
19. Fiziksel görünümünüzü ne kadar önemsersiniz?
 Çok Orta Pek değil Hiç
20. Geçim kaynaklarınızı ve gelirinizi idare etmekte ne kadar zorluk çekersiniz?
 Her zaman Sıklıkla Bazen Hiçbir zaman
21. Çevrenizi kendi istek ve ihtiyaçlarınıza göre düzenleyebileceğinizi hisseder misiniz?
 Fazlasıyla Orta Pek değil Hiç

